

Čítanka

pro

~~II-509. c.~~

čtvrtou třídu

obecných škol.

Předává se vázaná na hřbetě v plátně za 38 kr.

V Praze, 1871.

V c. k. školním kněhoskladu, v konviktské ulici
číslo 292 (nové 22).

3344

Školní knihy, v c. k. školním kněhoskladu
vydané, nesmějí se prodávati dráž, než za tu
cenu, která na titulním jich listu naznačena jest.

P

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA PEDAGOGICKÉ FAKULTY HRADČOBRÁLOVÉ	
Signatura	<u>U 607</u>
Inventár. č.	<u>800860</u>

I.

Z kněh starého zákona.

---

1. Chvalozpěv Mojžišův po přechodu skrz rudé moře, když Bůh osvobodil lid israelský z rukou Egyptských.

Zpívejme Hospodinu: nebo slavně zveleben jest, koně i jezdce uvrhl do moře.

Síla má i chvála má Hospodin, a učiněn jest mi k spasení: tenť jest Bůh můj, a oslavovati budu ho: Bůh otce mého, a vyvyšovati budu ho.

Hospodin jako muž bojovník, všemohoucí jméno jeho.

*Vozy Faraonovy, i vojsko jeho
vrhl do moře: výborná knížata
jeho ztopena jsou v moři rudém.
Propasti přikryly je; sstoupili do
hlubiny jako kámen.*

*Pravice Tvá, Hospodine, zve-
lebena jest v síle: pravice Tvá,
Hospodine, pobila nepřitele.*

*A v množství slávy své ssadil
jsi protivníky své: pustil jsi hněv
svůj, kterýžto požehl je jako oheň
strniště. A duchem Tvým shro-
mážděny jsou vody: stála tekutá
voda, otevřeny jsou propasti u pro-
střed moře.*

*Řekl nepřítel: Honiti budu a
dohoním je, děliti budu kořisti,
naplní se duše má: vytrhnu
z pošvy meč svůj, pobijet je
ruka má.*

Vál vítr Tvůj, a přikrylo je moře: potopeni jsou jako olovo ve vodách prudkých.

Kdo podobný Tobě mezi silnými, Hospodine? Kdo podobný Tobě, kdo tak velebný v svatosti, hrozný a chvalitebný, činící divné věci?

Vůdce jsi byl v milosrdenství svém lidu, kterýž jsi vykoupil: a nesl jsi jej v síle své ku příbytku svatému Tvému.

Uvedeš je, a štípiš na hoře dědictví svého, na přepevném příbytku svém, kterýž jsi vzdělal, Hospodine: kde svatyně Tvá, Pane, kterouž tvrdily ruce Tvé.

Hospodin kralovati bude na věky i více.

2. Žalozpěv Mojžišův.

Všeliká věc vezdejší jest marná a pomíjí. Bůh ale a ti, kdo chodí v přikázáních jeho, zůstanou na věky.

Pane! útočiště učiněn jsi nám, od národu do národu. Prvé než učiněny byly hory, a než jest spůsobena země, a okršlek zemský: od věků až na věky jsi Ty Bůh!

V prach obracuješ člověka a rceš: Vrať se nové pokolení synův lidských. Nebo tisíc let před očima Tvýma jest jako den večerší, kterýž pominul, a jako jedno bdění v noci.

Jak bystrina deště, uprchá život člověka. Člověk vadne jako

*bylina: ráno se zelená a kvete,
u večer odpadne, ztuhne a uschne.*

*Tak hyneme od dechu Tvého.
Položil jsi nepravosti naše před
obličej svůj, věk náš v světlo ob-
ličeje svého. Nebo všichni dnové
naši mizejí, a od hněvu Tvého
hyneme. Léta naše jako pavučina
počtena budou.*

*Dnů let našich, při některých,
jest sedmdesáte let; a jest-li kdo
při síle, osmdesáte let, a co nad
to víc jich, práce jest a bolest.*

*Kdož ale zná, že toto jest trest
Tvůj, aby bál se Tebe, jehož
soud strašný jest? Naučiž nás
počítati dnů našich, a znáti
krátkost a křehkost života, aby-
chom oddali srdce své moudrosti.*

*Obrátiž se k nám opět, Ho-
spodine! Až dokavad prodlévati*

budeš v hněvu svém? Uprosi-
 telný buď služebníkům Tvým. Na-
 plniž nás milosrdenstvím svým,
 abychom plesali a veselili se po
 všechny dny naše; abychom rado-
 vali se za dny, v nichž jsi nás
 ponížil; za léta, v nichž jsme
 okusili zlého.

Vzhlédniž zase na služebníky
 své, a na díla Tvá nech aby patřili.

A budiž milost Hospodina
 Boha našeho nad námi, a díla
 rukou našich spravuj nad námi:
 ano dej prospěch a zdar pracem
 našim.

3. Poslední řeč Mojžišova před vejitím Israelitův do zaslíbené země.

Hle já umru na poušti této,
 a nepřejdu Jordánu. Vy pak pře-

jdete, a vládnouti budete zemi tou výbornou. **O** nezapomínejte nikdy na úmluvu **Hospodina, Boha svého.**

On vyvedl vás z **Egypta**, z peci železné, ze země muk vašich. **V** sedmdesáti dušech sstoupili otcové vaši do **Egypta**; a hle nyní rozmnožil vás **Hospodin** jako hvězdy nebeské. **Vůdce** váš byl na poušti veliké a hrozně, na kteréž byli hadové, jenž dýcháním pátili, a štírové, a dokonce žádných vod nebylo. **I** vyvedl potoky ze skály přetvrdé a krmil vás chlebem s nebe. **Uvede** vás do země dobré, do země potoků a studnic, na jejichžto polích a horách vyprýštují se propasti řek; do země obilí, ječmene a vinic, v nížto fíkové a jablka granátová a olivovi rostou, do země oleje a medu; kdežto beze všeho nedostatku jísti budete chléb svůj a všech věcí hojnost požívatí budete. **Vidíte** zřetelně, že vychoval vás **Hospodin**, jako otec své syny.

Věztež tedy a mysletež v srdci svém, že **Hospodin sám jest Bůh** na nebi svrchu a na zemi dole, a není jiného kromě něho. Věztež, že **Hospodin Bůh váš jest Bůh silný a věrný, ostříhající úmluvy a milosrdenství** těm, kteříž milují ho, a těm, kteříž ostříhají přikázání jeho; a odplacující těm, kteříž ho nenávidějí, odplatě jim, což zasluhují. **Aj Hospodina Boha tvého jest nebe, i nebesa nebes, země i všecky věci, kteréž na ni jsou. On Hospodin Bůh váš jest Pán panujících, Bůh veliký a mocný, a hrozný, kterýž osoby nepřijímá, ani darů, činí soud sirotku i vdově, miluje také přichozícího, a dává jemu živnost i oděv.**

A nyní, Israeli, čeho Hospodin Bůh tvůj žádá od tebe? Jediné abys se bál jeho, a chodil po cestách jeho, a miloval ho a sloužil Hospodinu Bohu svému, z celého srdce svého, a ze vši duše své. Přikázání

toto, kteréž já přikazuji vám dnes, není nad vámi, ani daleko položeno, ani na nebi položeno, abyste mohli říci: Kdo z nás může do nebe vstoupiti, aby snesl je k nám, a abychom slyšeli je a skutkem naplnili? Aniž jest za mořem položeno, abyste se vymlouvali, a řekli: Kdo z nás bude se moci přeplaviti za moře, a je až k nám donésti, abychom mohli slyšeti a činiti, což přikázáno jest? Ale velmi blízko tebe jest řeč, v ústech tvých a v srdci tvém, abys činil ji.

Hle předkládám před obličejem vašim dnes požehnání i zlořečení: požehnání, budete-li poslouchati, zlořečení, jestližebyste neposlouchali přikázání Hospodina Boha svého. Svědky vzývám dnes nebe i zemi, že jsem předložil vám život i smrt, požehnání i zlořečení. Vyvoltež tedy život! Milujtež Hospodina Boha svého, poslouchejtež hlasu jeho a přidržte se ho; nebo on jest život váš a dlouhosť dnů vašich! Takž bu-

dou rozmnožení dnové vaši v zemi, kterouž zaslíbil otcům vašim, Abrahamovi, Isákovi a Jakubovi.

4. Ze žalmů Davidových.

Nebesa vypravují slávu Boží, a dílo rukou jeho zvěstuje obloha. Den dni vypravuje slovo to, a noc noci oznamuje umění to. Nejsou to mluvení ani řeči, jichžtoby hlasové nebyli slyšáni. Po vší zemi vyšel zvuk jejich, i až do končin okršleku země slova jejich.

Díla Boží podněcují ducha našeho, abychom se Bohu obdivovali a klaněli; všude zvěstují nám slávu a moc Boží.

Tobě, Bože, přísluší chvála. Potěšené učiníš obyvatele krajin na východ a na západ slunce. Navštívil jsi zemi a opojil's ji, hojně obohatil's ji, zdárnost dáváš obilí, potoky její napojil's, rozmnožil's plody její. V krupějích deště veseli se všeliká rostlina. Požehnáváš roku dobrotivostí svou; trávu hojnou nesou pouště, a pahorkové utěšenými rostlinami oděny jsou; roviny pokryty jsou ovce, údolí rozhojňují se obilím. Všecko jásá a zpívá Hospodinu.

Hospodin jest mým pastýřem, a nic mi se nedostáváti nebude. Na místě pastvy tu jest mne usadil, nad vodou občerstvení vchoval mne, duši mou obrátil. Provedl mne po cestách spravedlnosti, pro jméno své. Nebo bychť pak chodil u prostřed stínu smrti, nebudu se báti zlého: nebo Ty se mnou jsi. Mocná obrana Tvá srdce mi přidává.

Hospodine, Pane náš, jak předivné jest jméno Tvé po vsi zemi! nebo vyvýšena jest velebnost Tvá nad nebesa. Nebo patřím-li na nebesa Tvá, dílo prstův Tvých, na měsíc a hvězdy, kteréž's Ty založil: což jest člověk, že jsi naň pamětliv? aneb syn člověka, že navštívuješ jej? Učinil's ho málo menším andělů, slávou a ctí korunoval jsi jej, a ustanovil jsi jej nad dílem rukou svých. Všecko jsi položil pod nohy jeho, ovce i voly všecky, nad to i zvěř polní, ptactvo nebeské, i ryby mořské, jenž procházejí stezky mořské. Hospodine Pane náš, jak předivné jest jméno Tvé po vsi zemi!

Kdo obývá v pomoci Nejvyššího, v ochraně Boha nebeského přebýváti bude. Díť Hospodinu: Obránce můj jsi Ty a útočiště mé, Bůh můj, v tebe doufati budu.

Osvobodí tě z osidla smrti, a ode všeho krušného. Rameny svými zastíní tě, a pod křídly jeho doufati budeš. Jako štítem obestře tě pravda jeho: nebudeš se báti přístrachu nočního, ani nebezpečství zjevného, ani které přichází náhle a skrytě, ani rány, jež usmrcuje v čas polední. Padne jich po boku tvém tisíc, a deset tisíců po pravici tvé: ale k tobě se nepřiblíží.

Poněvadž ve mne doufal, di Bůh, vysvobodím jej, ochráním jej, nebo poznal jmeno mé. Volati bude ke mně, a já vyslyším jej, s ním budu v soužení, vytrhnu jej, a oslavím jej. Dlouhostí dnův naplním jej a ukáži jemu spasení své.

Hospodinovať jest země, i vše co na zemi jest: okršlek země, i všickni, kteříž přebývají na něm. Neb on nad mořem založil jej a nad řekami upevnil jej. Kdo jest hoden vstoupiti na horu Hospodinovu? aneb kdo smí státi na místě svatém jeho? — Nevinný rukama a čistého srdce, kterýž nevzal nadarmo duše své, aniž přísahal ve lsti bližnímu svému, tent' přijme požehnání od Hospodina, a milosrdenství od Boha spasitele svého. Tot' jest národ hledajících jeho, hledajících tváři Boha Jakubova.

Pojďte, veselme se **Hospodinu**: plesejme **Bohu** spasiteli našemu! Předstupme před tvář jeho s chválením, a s žalmy plesejme jemu! **Neboť Bůh** veliký jest **Hospodin**. V ruce jeho jsou všechny končiny země, a výsosti hor jeho jsou. Jeho jest moře, a on učinil je, a suchou zemi utvořily ruce jeho. — Pojďte, klanějme se a padejme před ním, i plačme před **Hospodinem**, kterýž učinil nás. **Neb** on jest **Hospodin Bůh** náš: a my jsme lid jeho, ježž on sám spravuje jako pastýř ovce, a stádo, kteréž on sám rukou svou vede.

Dnes uslyšíte-li hlas jeho, nezatvrzujte srdcí svých jako někdy na poušti.

Hospodin, **Bůh** nebes, mluvil, a zavolal zemi, od východu slunce až do západu. Ze **Sionu** vychází skvělost krásy jeho. **Bůh** zjevně přijde: **Bůh** náš, a nebude mlčeti. **Oheň** před obličejem jeho rozníti se, a vůkol něho bouře silná. Zavolá nebe s hůry, i zem, jako svědky k souzení lidu svého.

Slyš lide můj, dí. **Budu** mluvit, a budu osvědčovati tobě: že **Bůh**, **Bůh** tvůj já jsem. **Ne** ze zanedbávání obětí tvých obviňovati budu tebe: **neb** zápalové tvoji před obličejem mým jsou vždycky. **Nevezmuť** z domu tvého dobytka:

nebo má jest všecka zvěř lesní, i dobytek na horách. Znáám všecko ptactvo nebeské: a krása pole se mnou jest. Zlačným-li nebudu říkati tobě: nebo můj jest okršlek země, i plnosť jeho. — Obětuj Bohu obět chvály, a splň Nejvyššímu sliby své. Vzyvej mne v den soužení a já vytrhnu tě, a ty mne budeš oslavovati.

Hříšníkovi pak řekl Bůh: Proč ty vypravuješ spravedlnosti mé, a béréš smlouvu mou v ústa svá? ty, ješto nenáviděl jsi kázně, a zavrhl jsi řeči mé za hřbet? Když jsi viděl zloděje, běhal jsi s ním: a s drzými a nestydatými kladl's díl svůj. Ústa tvá oplývala zlostí, a jazyk tvůj skládal lsti. Usadiv se, proti bratru svému mluvíval jsi, a proti synu matky své kladl jsi úraz. To jsi činil a mlčel jsem. Domníval jsi se, nešlechetníče, že já tobě podoben budu. Trestati budu tebe, a postavím před oči tvé všecko, cos činil. Srozumějtež tomu, kteří zapomínáte na Boha, aby někdy neuchvátil vás, a nebylby, kdoby vytrhl.

Obět chvály uctí mne, a tať jest cesta, kterouž ukáží jemu spasení Boží.

Zevnitřní služba Boží jest tedy svatá naše povinnost. Pravé ucty a lásky k Bohu nelze zajisté uzavírati v srdci svém, a když jí zevnitř vyjevujeme, rozněcuje se tím i v jiných. Avšak nesluší uctu a lásku tu jen zevnitř ukazovati, ale máme jí v pravdě i také v srdci svém pocítovati.

Smiluj se nade mnou, Bože, podle velikého milosrdenství svého, a podle množství slitování svých shlad' nepravost' mou. Nebo nepravost' svou já poznávám: hřích svůj mám stále před očima. Tobě samému jsem zhřešil, a zlé před Tebou učinil. Odvrát' tvář svou od hříchů mých, a vymaž všechny nepravosti mé.

Srdce čisté stvoř ve mně, Bože, a ducha přímého obnov v útrokách mých. Nezamítej mne od tváři své, a ducha svatého svého neodjímej ode mne. Navrát' mi radost spasení svého, a duchem statečným utvrď mne. Vyučovatí budu nepravé cestám Tvým, a bezbožní obrátí se k Tobě.

Vysvobod mne z viny hříchů mých, Bože, Bože spasení mého, a s veselím prozpěvovati bude jazyk můj o spravedlnosti Tvé. Pane, rty mé otevřeš, a ústa má zvěstovati budou chválu Tvou. Neb kdybys chtěl obět', dal bych ji byl ovšem. Ale zápalu nelibuješ sobě. Obět' Tobě příjemná jest duch zkormoucený. Srdcem skroušeným a pokorným, Bože, nepohrdneš.

Slovem Hospodinovým nebesa utvrzena jsou, a dechem úst jeho všecka moc jejich. Boj se Hospodina všecka země, a třešte se před ním všickni obyvatelé okršleku země. Nebo on řekl, a všecky věci učiněny jsou; on

rozkázal, a stvořeny jsou. — Všemohoucí jest Hospodin.

Ten, jenž stvořil oko, kterakby neviděl? Jenž stvořil ucho, kterakby neslyšel? Jenž člověku dává rozum, znát zajisté i myšlení jeho. Sčítal počet hvězd, a zove je všecky jménem. — Vševědoucí jest Hospodin.

Hospodine, zkusil jsi mne, a seznal jsi mne: Ty jsi seznal sednutí mé i povstání mé. Porozuměl jsi myšlením mým z daleka. Chození i ležení mé i všecky cesty mé předzvěděl jsi; nebo není ani slova na jazyku mém, abys nevěděl o něm. Kamž půjdu od ducha Tvého? a kam před tváří Tvou uteku? Jestliže bych vstoupil na nebe, tam jsi Ty; pakli bych vstoupil do pekla, přítomen jsi. Byť bych vzal křídla svá na úsvitě, a bydlil v končinách moře: i tam ruka Tvá provodilaby mne, a drželaby mne pravice Tvá. I řekl jsem: Snad tma přikryje mne, a noc bude mi světlem v rozkošech mých. Však ani tma nebude tmavá před Tebou, a noc jako den před Tebou světlá bude: Tobě jest tma jako světlo. Zapsáni byli v knize Tvé všickni dnové moji, když ještě žádného z nich nebylo. — Bůh vidí nás všude, ruka jeho všude nás ochraňuje.

Jako jsou vysoko nebesa nad zemí, tak jest nesmírné milosrdenství Jeho nad těmi, kteříž se ho bojí. Jak daleko vzdálen jest východ od západu, tak daleko vzdaluje od nás nepravosti naše. Jakož se slitovává otec nad syny, tak slituje se Hospodin nad těmi, kteříž se ho bojí.

Jako tráva jsou dnové člověka, jako květ polní, tak odkvete. Nebo vítr přejde po něm a nezůstane, a nepozná více místa svého. Milosrdenství pak Hospodinovo jest od věků a trvá až na věky nad těmi, kteříž se ho bojí.

Bůh náš jest útočiště naše a síla, spomocník v zármutcích, jenž postihli nás příliš. Protož nebudeme se báti, když se bouřiti bude země, a přenešeny budou hory v prostřed moře. Ječely a zakalily se vody jeho, zbouřily se hory silou jejich: Hospodin zástupů s námi, obránce náš Bůh.

Doufej v Hospodina a čin dobré, a tak dlouho žiti a stálého štěstí požívati budeš na zemi. Poruč Hospodinu cestu svou a naději měj v něm; a on všecko dobře učiní.

Mlád jsem byl, a sestaral jsem se, ale neviděl jsem spravedlivého, aby byl opuštěn,

aniž děti jeho, aby hledali chleba. Vždycky slitovává se a půjčuje, a děti jeho v požehnání budou. Nebo Hospodin miluje spravedlivých a neopustí jich: na věky zachováni budou.

Blahoslavený, kterýž nad nuzným a chudým rozpomíná se! V den zlý vysvobodí jej Hospodin. Hospodin zachová ho a obživí ho, a blahoslaveného učiní ho již na zemi. Hospodin sešle pomoc jemu na loži bolesti jeho, ulehčí jemu nemoci, a uzdraví ho.

Blahoslavený muž, kterýž nechodil v radě bezbožných, a nestál na cestě hříšníkův a neseděl na stoličce posměvačův, ale v zákoně Hospodinově zalíbení má, a o zákoně jeho přemýšlí dnem i nocí. I bude jako strom, který štípen jest podle vod tekoucích, jenž ovoce své vydá časem svým, a list jeho nesprchne: i všecko, cožkoli činiti bude, šťastně mu se povede. Ne tak bezbožní, ne tak. Jsou jako prach, ježž zmitá vítr od svrchu země.

Pojďtež, synové, slyšte mne: bázni Hospodinově vyučovati vás budu. Který jest člověk, jenž žádá šťastného života, a chce viděti dny dobré? Slyš mne. Uchyl se od zlého a

čin dobré; hledej pokoje a stíhej jej. Oči Hospodinovy milostivé jsou nad spravedlivými, a uši jeho k prosbám jejich. Ale obličej Hospodinův přísný jest na ty, kteříž čini zlé, aby vyhladil ze země památku jejich. Volají spravedliví, a Hospodin vyslyší je, a ze všech zármutků jejich vysvobodí je. Blízko jest Hospodin těm, kteříž souženého jsou srdce, a ponížené duchem spaseny učiní. Mnoháť jsou také soužení spravedlivých; ale ze všech těch vysvobodí je Hospodin.

5. Příslovi Šalomounova.

Daleko jest Hospodin od bezbožných; ale modlitby spravedlivých vyslyší.

Činiti milosrdenství a soud, více se líbí Hospodinu než oběti.

Kdo zacpává ucho své ke křiku chudobného, i sám křičeti bude, a nebude vyslyšán.

*Kdo utiskuje nuzného, utrhá Stvořiteli jeho: ale ten jej cti, kdo se slito-
vává nad chudobným.*

Duše, kteráž dobrořečí, požehnání přijme, a kdož jiné napáji, i sám také napojen bude.

Kdo dává chudému, nebudeť mít nouzi: ale kdo pohrdá prosícím, trpěti bude nedostatek.

Na úrok půjčuje Hospodinu, kdo se smilovává nad nuzným; a Hospodin za dobrodini jeho odplatí jemu.

Spravedlivý milostiv jest i také svému dobytku: ale bezbožných srdce jsou ukrutná.

Syn moudrý obveseluje otce: ale syn bláznivý jest zármutkem matce své.

Kdo zlořečí otci svému a matce své, toho svíce zhasne u prostřed temnosti, t. j. v největší potřebě opuštěn bude.

Zpozdilost, nerozum a lehkomyšlnost přivázaný jsou k srdci pacholete: ale metla kázně vyžene je.

Mládenec, kráčeje dle cesty své, také když se sestará, neuchýlí se od ní. Čemu mladý navykneš a se naučíš, činiti budeš co starc.

Synu, ostříhej zákona: a budeš to životem duši tvé, a ozdobou hrdlu tvému. Tehdy choditi budeš doufanlivě cestou svou, a noha tvá nezavadí. Když půjdeš spáti, nebudeš se báti, a libý bude sen tvůj. Nebo Hospodin bude po boku tvém a ostříhati bude tebe.

Za pysným jde ponížení.

Kdo doufá v bohatství své, padne: ale spravedliví jako zelený list rozplodí se.

Mnohý jest bohatý, ješto nic nemá, a mnohý zase chudobný, ješto má mnoho zboží.

Lepší jest málo s bázní Hospodinovou, než mnoho pokladů s nepokojem; lepší jest maličko se spravedlivostí, než mnoho s nepravostí; lepší jest kus chleba suchého s radostí a láskou,

než plný dům dostatku s nenávistí se a svárem.

Kdo rozsívá nepravost, žiti bude zlé věci.

Chleb křivě nabytý chutná snad, ale ku konci vždy zůstává ústa plná hořkosti.

Život těla jest srdce zdravé (prázdné všeliké náruživosti), ale hníz kosti jest závist.

Mnoho mluvení nebývá bez hříchu.

Kdo chodí s moudrými, moudrý bude; ale přítel bláznů podobný jim učinen bude.

Kdo mnoho medu jí, nebude mu dobře. Rozkoš sebe nevinnější, požíváš-li jí bez míry, na záhubu ti bude.

Jdi k mravenci, ó lenochu, a uč se moudrosti. V létě připravuje sobě pokrm a shromažďuje ve žni, aby měl, coby potom jedl.

Cesta lenivých jest jako plot

z trní; cesta pak spravedlivých jest bez úrazu.

Přijde na lenocha nouze jako běhoun, a žebrota jako muž ozbrojený.

Kdo ostříhá fíku, jisti bude ovoce jeho. (Pilnost nese sladké ovoce.)

Kdo se kryje s hříchy svými, nestojí: ale kdož je vyzná a opustí, milosrdenství dojde.

Jako ohněm zkoušeno bývá stříbro, a zlato peci: tak zkoušuje Hospodin srdci.

Jako bouře, kteráž pomíjí, takž nebude bezbožníka; spravedlivý pak jest jako základ věčný.

Utíká bezbožný, an ho žádný nehoní: ale spravedlivý jako lev smělý bez strachu bude.

Spravedlivých stezka jest jako stkvoucí světlo, jenž vychází a roste až do dne dokonalého. Cesta pak bezbožných jest tmavá: nevědí kde klesnou.

Muže nespravedlivého když nejmenší strast potká, opouští zmužilost; ale spravedlivý chváliti a veseliti se bude i ve smrti.

Zlato a drahé kamení vysokou mají cenu, ale slova moudrých ještě jsou drahocennější.

6. Průpovědi a podobenství z knih prorokův.

a) Z proroctví Isaiášova.

Slyšte nebesa, a ušima pozoruj země, nebo Hospodin mluví. Syny israelské jsem vychoval a vyvýšil, oni pak pohrdli mnou. Israel mne nezná, a lid můj mi neporozuměl. Opustilť Hospodina, rouhali se Svatému, a odvrátili se od něho.

K čemu jest mi množství obětí vašich? Syt jsem: slavností vašich nenávidí duše má. Když rozprostíráti budete ruce vaše modlice se, odvrátím oči své od vás; a když rozmnožíte modlitbu, nevyslyším; nebo ruce vaše jsou plny nepravostí. Umyjte se, čisti buďte, odejměte zlost myšlení vašich od očí mých: přestaňte převráceně činiti. Učte se dobře činiti. Hleďte spravedlnosti, přispějte ku po-

moci potlačenému, zjednejte právo sirotkům, zastaňte vdovy. Pak přijďte a domlouvejte mi. Budou-li hříchové vaši jako šarlat, jako sníh zbileni budou, a budou-li červení jako červec, jako vlna bílí budou.

Toto praví Hospodin: Nebe jest stolice má, země pak podnož nohou mých. Ve výši a ve svatyni přebývám, ale i u těch, kdo jsou zkroušení a pokorní duchem.

Utěšitelná jest milost Hospodinova jako slunce po dešti; občerstvující jako deštový obláček ve žních. Vždy jest Hospodin ochráncem našim, útočištěm před vichrem, zastíněním před vedrem.

Pozdvihněte k nebi oči svých, a pohledte pod zem dolů. Nebesa jako dým se rozplynou, a země jako roucho zetřena bude, a obyvatelé její jako ona zahynou. Ale spasení mé na věky bude, a spravedlnost má nezhyne, dí Hospodin.

Hory pohnou se a pahrbkové zatřesou se, ale milosrdenství mé neodstoupí od tebe, a smlouva pokoje mého se nepohne: praví slavitník tvůj Hospodin.

Bůh věčný jest Hospodin, kterýž stvořil končiny země; nezemdlí, ani unaven bude, aniž jest vystižení moudrosti jeho. Kterýž dává ustalému moc, a těm, kteříž nejsou ustalí, sílu

a mocnost rozmnožuje. Ti, jenž doufají v Hospodina, síly nabudou.

Toto praví Hospodin stvořitel tvůj: Neboj se, nebo vykoupil jsem tě, a povolal jsem tě jménem tvým: můj jsi ty. Když půjdeš přes vody, s tebou budu, a řeky nepřikryjí tě; když choditi budeš v ohni, nespálíš se, a plamen nebude hořeti na tobě, neboť jsi vzácným učiněn v očích mých, a já miluji tebe.

Toto praví Hospodin vykupitel tvůj, Svätý: Já Hospodin Bůh tvůj, jenž učím tě užitečným věcem, a spravuji tě na cestě, po kteréž chodiš. Ó bys šetřil přikázání mých, aby byl učiněn hojný jako řeka pokoj tvůj.

Běda, kteříž říkáte zlému dobré a dobrému zlé, kladouce tmu za světlo a světlo za tmu. Běda, kteříž jste moudří v očích svých, a sami před sebou opatrní. Běda, kteříž ospravedlňujete bezbožného pro dary, a spravedlnost spravedlivého odjímáte od něho. Protož, jako jazyk ohně sžírá strniště, a horkost plamene spaluje: tak kořen jejich jako pýř bude, a plod jejich jako prach vzejde.

Bezbožní jsou jako moře vroucí, kteréž se nemůže upokojiti a jehož vlny vymítají nečistotu a bláto. Není pokoje bezbožným, praví Pán Bůh.

Poslouchejte mne, kteříž znáte co spravedlivého jest, a lide můj, v jehož srdcích

zákon můj: nebojte se pohanění lidského, a rouhání jejich nestrachujte se. Nebo jako roucho, tak jísti je bude červ; a jako vlnu, tak šzere je mol: ale spasení mé na věky bude, a spravedlnost má v národy národů.

Všeliké tělo jest jako tráva, a všeliká sláva jeho jako květ polní. Ushla tráva, a spadl květ, proto že duch Hospodinův povanul na něj. V pravděť tráva jest lid: uschla tráva a spadl květ; ale slovo Hospodina našeho zůstává na věky.

Chvalte nebesa a plesej země, vesele zpívejte hory chválu! Neb toto praví Hospodin: Zdaliž se může zapomenouti matka nad nemluvňátkem svým, aby se neslitovala nad synem svým vlastním? A byť ona se zapomenu, já však nezapomenu se nad tebou!

Jakož sestupuje déšť a sníh s nebe, a tam se více nenavracuje, ale napájí zemi, a zalévá ji, a činí ji aby plodila, a dává símě rozsívajícímu a chléb jedoucímu: tak bude slovo mé, kteréž vyjde z úst mých. Nenavráti se ke mně prázdne, ale učiní což jsem koli chtěl, a šťastně se mu zvede při tom, k čemuž jsem je poslal.

b) Z proroctví Jeremiášova.

Užasněte se nebesa nad tím, a brány jeho zkormuťte se velmi, praví Hospodin. Nebo dvoje zlé učinil lid můj: mne opustili,

studnici vody živé, a kopali sobě cisterny, cisterny rozpukané, kteréž nemohou držeti vody. — Tak zpozdíle jedná ten, kdo štěstí své hledá ve statcích, slávě světské a rozkošech smyslných, opouští Boha.

Bláznivý lid můj nepoznává mne: synové nemoudří jsou, a nesmyslní; moudří jsou, aby činili zlé věci, ale dobře činiti neumějí.

Lid ten má srdce nevěřící a drážlivé, praví Hospodin. Odstupují a odcházejí ode mne, a neříkají v srdci svém: **Bojme se Hospodina Boha našeho, kterýž nám dává dešť časný i pozdní časem svým, a plnost žně roční zachovává nám. Nepravosti vaše odvracují vás, a hříchové vaši zbraňují vám pomyšlení takového.** — **Kdo Boha touží poznati a blaženost svou naléztí v něm, ten srdce své zachováti musí čisté od všelikého hříchu.**

Dobré učiňte cesty své a snažnosti své, praví Hospodin. Neskládejte naděje v slovích lži, říkajíc: **Chrám Hospodinův jest tu!** Neb spravíte-li dobře cesty své a snažnosti své; spravedlivě-li jednati budete vespolek; nebudete-li přichozího, a sirotka, a vdovy utiskovati: tehdá jen bydliti budu s Vámi na místě tomto, v zemi, kterouž jsem dal otcům vašim, od věku až na věky. Ale vy skládáte naději svou v řečech lživých, kteréž nepro-

spějí vám. **Kradete a zabijíte, nemáte slitování ani milosrdenství, pácháte nepravosti, a nicméně přicházíte a stojíte přede mnou v domě tomto.**

Zdali kdo padá, zase nepovstane? a kterýž se odvrátil, nenavrátil se? Proč tedy odvrátil se lid tento v Jerusalémě odvrácením urputným? Tu není žádného, kterýby činil pokání ze hříchu svého, řka: Což jsem to učinil? Všickni běží náruživě cestou svou, jako kůň s prudkostí běže k boji.

Luňák na nebi zná čas svůj, hrdlička a vlaštovice, i čáp ostříhají času příchodu svého: lid pak můj nepoznává soudu Hospodinova. — Zdažby člověk měl býti nerozumnější nežli zvířata rozumu nemající?

Co jest, že milý můj lid v domě mém páchal nešlechtnosti mnohé? praví Hospodin. Zdali oběti posvátné odejmou od tebe zlosti tvé, v nichžto jsi se chlubil? Olivou hójnou, pěknou, plodnou, krásnou, nazval Hospodin jmeno tvé; ale k hlasu jeho veliký zapálil se oheň v ní, a spáleny jsou ratolesti její. — Kdožby nevolil podobati se raději pěkné, plodné olivě, nežli olivě ohněm spálené?

Může-li změnit mouřenín kůži svou, aneb rys peřestnost svou; tedy i vy budete moci dobře činiti naučivše se zlému. — A to zvláště

platí o zlém, kterému člověk navykne v mladosti.

Byť stál Mojžíš i Samuel přede mnou, nebude duše má k lidu tomuto: vyvrz je od tváři mé, nechť jdou k meči, k smrti, k hladu a k zajetí.

Zlořečený člověk, kterýž doufá v člověka, kterýž se spoléhá na rámě smrtelné, a od Hospodina odstupuje srdce jeho. Nebo bude jako vřes na poušti. A bydleti bude v suchotě na poušti, v zemi slatinné, a nebydlitelné. Pověznaný muž, kterýž doufá v Hospodina, a bude Hospodin doufání jeho. A bude jako dřevo, kteréž vsazeno bývá při vodách, kteréž k vlhkosti pouští kořeny své. A list jeho bude zelený, a v čas suchoty nebude se starati, aniž kdy přestane nésti ovoce.

Každý člověk, kterýžby jedl hrozen trpký, laskominy míti budou zubové jeho. — Kdo činí zlé, brzy pocítí trpké toho následky.

Jestliže hříšník opravdově říci může: Když jsi mne obrátil, Hospodine, činil jsem pokání, a když jsi mi ukázal trest, udeřil jsem litostí a zármutkem nad svými předešlými nepravostmi v prsa svá; zahanben jsem, a zarděl jsem se, že jsem snášel pohanění pro hříchy mladosti své: tehdy dí Hospodin: Smiluje smiluji se nad ním.

c) Z proroctví Ezechielova.

Muž, bude-li spravedlivý, bude-li činiti právo a spravedlnost, zachová-li se čist ode všeho co škodlivé, a nezarmoutí-li člověka, nevezme-li ničehož moci, chléb svůj lačnému bude-li dávat, a nahého rouchem přiodívati, nebude-li na lichvu půjčovati, odvrátí-li od nepravosti ruku svou, v přikázáních mých bude-li choditi a soudů mých ostříhati, aby činil pravdu: ten spravedlivý jest, životem živ bude, praví Pán Bůh.

Živť jsem já praví Pán Bůh: nechci smrti bezbožného, ale aby se obrátil od cesty své, a živ byl. — Jaková to útěcha pro každého hříšníka opravdu kajícího!

d) Z proroctví Baruchova.

Pohled na krásy přírody povznáseti má mysl naši k Bohu. — On vyponští světlo, a ono jde: a volá na ně, a ono poslouchá ho s třesením. Hvězdy pak dávají světlo v strážích svých, a veselí se: zavalány jsou, a řkou: tu jsme, a s veselostí svítí jemu, jenž je učinil. Tentž jest Bůh náš.

Neskládejte naděje své ve stříbro a státek vezdejší. — Kdež jsou lidé a národy, kteříž stříbro na poklad skládali, a nebylo konce

dobývání jejich? Vyhlazeni jsou, a do hrobů sstoupili, a jiní místo nich povstali.

e) **Z proroctví Oseášova.**

Milosrdenství chci a ne oběť, a poznání Boží více nežli zápaly, praví Hospodin.

Dítě neposlušné jest jako holubice svedená, nemajíc rozumu. — Záhuba stihne dítě takové, tak jako holubice zbloudilá stane se kořistí dravce.

Mnozí, praví Hospodin, volají ke mně, ale nevolají ke mně ze srdce svého. Hořekují ke mně jen o pšenici a víno, ale odstoupili od přikázání mých. — Modlitba takových není příjemná Bohu.

Dítě, kteréž dobře činí a mezi nezdárnými dětmi nestane se nezdárným, líbí se Bohu — jako první ovoce fíku, jako hrozny na poušti.

Rozsivejte spravedlnost, abyste žali milosrdenství. Z bezbožnosti, nepravosti a lži vzrůstá trest, jako rostlina jedovatá z půdy neúrodné.

Sláva bezbožných brzy pomine; budou jako oblak ranní, který třpytí se zlatem a purpurem, ale brzy rozlévá se v déšť, a jako rosa jitřní, která skvěje se barvami měňavými, ale brzy mizí teplem paprsků sluneč-

ných, jako plevy vichrem zachvácené z humna, a jako dým z komína, kterýž vysoko se vznese k nebi, brzo se roztrácí.

Budu ti jako rosa, milé dítě, pravi Hospodin, a zkveteš jako lilium. — Laskavý a milostivý jest Bůh těm, kdo v něho důvěřují a poslouchají přikázání jeho.

f) Z proroctví Joelova.

Dozrá-li žeň, vpouštějí se srpy. — Naplní-li člověk míru hříchů svých, zralý jest k zahubení.

g) Z proroctví Amosova.

Hleďte: Bůh jest, kterýž učinil hvězdy, a obracuje tmu v jitra, a den v noc proměňuje, jenž tvoří vítr a činí mlhu jitřní, jenž volá vody mořské, a vylévá je na tvář země. — Obdivujte se Bohu v dílech jeho.

Statek nespravedlivý nejde k duhu. — Proto že jste loupili chudého, a kořist vyvolenou brali jste od něho: domy z čtyrhranného kamení stavěti budete, a nebudete bydliti v nich; vinice nejmilejší štípiti budete, a nebudete pítí vína jejich.

Před Bohem nikde se nelze ukryti; ruka jeho dostihne nás všude. — Jestližeby se bezbožní schovali na vrchu vysokého a lesna-

tého Karmélu, odtud přehledávaje vezmu je; a pakliby se skryli před očima máma v hlubině mořské, tam přikáží hadu, a štípati je bude, praví Pán Bůh.

h) Z proroctví Abdiášova.

Pýcha srdce tvého pozdvihla tebe, Israeli, přebývajícího v rozsedlinách skalních, povyšujícího stolice své, kterýž pravíš v srdci svém: Kdož strhne mne na zem? Ať bys byl povýšen jako orlice, a položil mezi hvězdami hnízdo své, odtud strhnu tě, praví Hospodin. — Tak pýcha vždy bývá ponížena, a nač se opírá, nic jí platno nebude.

i) Z proroctví Micheášova.

Co hodného obětovati budu Hospodinu? Skloním koleno Bohu nejvyššímu? Zdali obětovati mám jemu zápalné oběti? Zdali může ukrocen býti Hospodin oběťmi? Oznamím tobě, ó člověče, co jest dobrého i co Hospodin od tebe vyhledává: zajisté abys činil soud (to co jest pravého) a miloval milosrdenství, a pečlivě chodil s Bohem svým.

j) Z proroctví Nahumova.

Hospodin jest trpělivý, ale veliký silou; když soudí, nenechává vinného bez trestu, ja-

koby byl bez viny. Přimlouvá moři, a vysušuje je, a všechny řeky v poušť uvádí. Hory pohnuly se a pahrbkové spuštění jsou, a zatřásla se země před tváří jeho, i okršlek země, a všickni, kteříž přebývají na něm. Kdož ostojí před rozhuěváním jeho?

Dobrýť jest Hospodin a posilňuje v den soužení, a zná ty, jenž doufají v něho.

k) Z proroctví Habakukova.

Čisté jsou oči Tvé, Hospodine, že nemůžeš viděti zlého a hleděti k nepravosti nebudeš moci.

Aj kdož nevěřící jest, jeho duše nebude upřímá v něm samém; ale spravedlivý u víře své živ bude.

Jakož víno pijícího oklamává: tak bude muž pyšný, a nezůstane okrášlen a ve cti.

Bůh budiž útěchou a nadějí naší v nouzi. — Fík nebude kvěsti, a nebude plodu na vinicích. Sklamá dílo olivy, a role nepřinesou pokrmu. Odřezán bude od ovčince dobytek, a nebude skotu u jeslí. Já pak v Hospodinu radovati se budu, a plesati budu v Bohu spasiteli mém. Bůh Pán jest síla má.

l) Z proroctví Sofoniášova.

Zpzdile jednají, kdo myslí, že bohatství činí šťastným, a dobrého si nehledí. — Ani

stříbro jejich, ani zlato jejich nebude moci vysvoboditi jich v den hněvu Hospodinova; rychle přijde konec jejich.

m) Z proroctví Aggeusova.

Zabráněno jest nad vámi nebesům, aby nedaly rosy, a zemi zabráněno jest, aby nedala plodu svého. Povolal jsem sucha na zem, i na hory, i na pšenici, i na víno, i na olej, i cokoli vydává země, i na lidi, i na hovada; bil jsem vás větrem žhoucím, a rzi, a krupami všecko dílo rukou vašich: a nebyl mezi vámi, jenžby se obrátil ke mně, praví Hospodin.

I světských nehod dopouští Bůh, aby se lidé polepšili. Dotkne-li se tě tedy jaká nehoda, taž se sám sebe: Což jest, co bych napravil na sobě? A naprav to. Tím právě vykonáš vůli Nejvyššího.

n) Z proroctví Zachariášova.

Obratťe se ke mně, a obrátím se i já k vám, praví Hospodin zástupů.

Nic člověku není milejšího nad oko, a žádný oud těla svého nechrání tak pečlivě jako oko. Hospodin pak dí: Kdož se vás dotkne, dotkne se zřetelnice oka mého. Tak velice Bůh miluje nábožných!

Ne ve vojště, ani v síle, ale v duchu mém jest pomoc z nesnáze, praví Hospodin.

Mluvte pravdu jedenkaždý s bližním svým, a soud pokoje sudte v branách svých: i budou vám dnové smutku i postů obráceni v radost a veselí a v slavnosti vznešené. — Milá útěcha nuzným a truchlícím.

o) Z proroctví Malachiášova.

Zdali není jeden otec všech nás? Zdali Bůh jeden nestvořil nás? Proč tedy pohrdá jedenkaždý z nás bratrem svým, ruše smlouvu otcův našich (t. j. přikázání: Milovati budeš bližního svého jako sebe samého)?

Navraťtež se ke mně, a navrátím se k vám, praví Hospodin zástupů, a uziřte, co jest za rozdíl mezi spravedlivým a bezbožným, a mezi těmi, jenž slouží Bohu, a tím, jenž jemu neslouží.

7. Průpovědi syna Sirachova.

Ctihodná moudrost jestiž milování Boha.

Kořen moudrosti jest báti se Pána: a ratolesti její dlouhověké.

Oheň hořící uhašuje voda, a almužna odpírá hříchům.

V soudu budiž milosrdný sirotkům jako otec: a budeš jako syn Nejvyššího poslušný, a více smiluje se nad tebou nežli matka.

Neříkej: Hřešil jsem, a co mi se za to smutného přihodilo? Nebo Nejvyšší jest shovívající odplatitel.

Přítel věrný jest obrana mocná, a kdož jej nalezá, nalezá poklad.

Nečiň zlého, a nezachvátí tě.

Neposmívej se člověku v hořkosti duše; jestiť zajisté, kterýž ponižuje i povyšuje, spatřitel Bůh.

Neměj v nenávisti těžkých prací, a orby, kterouž stvořil Nejvyšší.

Nevad' se s člověkem mnohomluvným, a nepřiložíš dříví na oheň jeho.

Nepohrdej člověkem odvracejícím se od hříchu, aniž mu vytýkej.

Ve všech skutcích svých pamětliv bud na poslední věci své, a na věky nezhrěšiš.

*Počátek pychy lidské jest odstou-
piti od Boha.*

*Nechval muže pro krásu jeho, aniž
pohrdej člověkem pro pohled jeho. Malá
mezi létadly jest včela, avšak dílo její
má přednost mezi sladkými věcmi.*

*Prvé nežli poslyšíš, neodpovidej
slova, a v prostřed mluvení nevskakuj
do řeči.*

*Z jiskry jedné rozmáhá se oheň, a
od jednoho lstivého rozmáhá se pro-
lití krve,*

*Čiň dobře spravedlivému, a najdeš
odplatu velikou, a jestliže ne od něho,
jistě od Pána.*

*Kdo se dotýká smoly, zmaže se od
ní, a kdo obcuje s pyšným, obleče se
v pychu.*

*Bude-li kdy spolek míti vlk s be-
ránkem: tak hříšník se spravedlivým.*

*Všeliké tělo jako seno zvětší a ja-
ko listí mladistvé na stromě zeleném.*

Jedno se pučí, a druhé opadává: tak i pokolení jedno skonává, a druhé se rodí.

Almužna muže jest jako pečeť u Boha, a milosti člověka jako zřetelnice ostříhá.

Jako krůpěje vody mořské proti moři, a jako zrno písku, tak skrovná jsou léta člověka proti dnům věčnosti.

Zdaliž rosa neochlazuje horka? Tak i slovo dobré lepší jest než dar. Obé jest u člověka spravedlivého.

Pamatuj na chudobu v čas hojnosti, a na potřebnosti chudoby v den bohatství. Od jitra až do večera mění je čas.

Slyšel-lis slovo proti bližnímu svému, necht s tebou umře, a věř, že se tím nerozpukneš.

Ohyzda zlá na člověku jest lež, a v ústech nezvedených ustavičně bude.

Jako meč na obě straně ostrý jest

všeliká nepravost, a rána její jest nezhojitelná.

Kdo staví dům svůj náklady cizími, jest jako kdo zbírá kamení na svůj hrob.

Před ohněm z komína pára a dým vzhůru se vznáší: tak i před krví zlořečení, a hanění, a hrození.

Všeliká vážnost není nad zdrželivou duši.

Kdož kamenem vzhůru hází, na hlavu jeho padne, a kdo jinému jámu kopá, upadne do ní.

*Zlato své a stříbro své slej, a slo-
vům svým učiň váhu, a ústům svým
udělej uzdu rovnou.*

*Chléb nuzných jest život jejich; kdo
jej odjímá, jest jako vražedník.*

*Oběť spasitelná jest pilnu býti při-
kázání, a odstoupiti od všeliké nepra-
vosti. Kdo činí milosrdenství, obětuje
oběť chvály. Dobrolíbezně jest Pánu od-
stoupiti od nešlechtnosti.*

Nebud' při žádném hodování lakotný, a nepouštěj se do každé krmě. Pro obžerství mnozí zemřeli; a kdo střídmy jest, přiloží sobě života.

Nejvyšší stvořil ze země léky, a muž opatrný nezsoškliví jich sobě.

Život sobě dostatečného dělníka oslazen bude, a v něm nalezneš poklad.

Neni nedostatku v bázni Páně. Bázeň Páně jest jako ráj požehnání.

Blahoslavený, kdož se v těchto dobrých věcech obírá; kdo je skládá v srdci svém, moudrý bude vždycky; nebo světlo Boží osvěcovati bude šlepeje jeho.

8. Napomenutí od nábožného Tobiáše synu svému učiněné.

Slyš, synu můj, slova úst mých, a je v srdci svém jako základ založ.

V poctivosti míti budeš matku svou po všecky dny života jejího; nebo pomněti máš, jaká a jak veliká nebezpečnoství trpěla pro tebe.

Po všecky pak dny života svého v paměti měj Boha, a varuj se, abys nikdy nesvolil k hříchu, a abys neopouštěl přikázání Pána Boha našeho.

Ze statku svého dávej almužnu a neodvracuj tváře své od žádného chudého; nebo tak bude, že ani od tebe nebude odvrácena tvář Páně.

Kterak budeš moci, tak buď milosrdný. Budeš-li míti mnoho, dávej mnoho; jestliže málo míti budeš, také i z mála rád udělovati hled'. Odplatu zajisté dobrou skládáš sobě ke dni potřeby.

Doufání veliké bude almužna před nejvyšším Bohem všechněm, kteříž ji dávají.

Vystříhej se pilně, synu můj, všelikého smilstva, abys sobě nikdy neměl čeho nepravého v tom vytýkati.

Pýše nikdy nedopouštěj, aby panovala v tvé mysli, aneb v tvém slovu; nebtě v ní počátek vzalo všeliké zahynutí.

Kdožbykoli tobě něco dělal, hned zaplat mzdu jemu, a mzda dělníka tvého ať nikoli nezůstává u tebe.

Čeho nechceš, aby od jiného dalo se tobě, hled', abys ty nikdy jinému nečinil.

Chléb svůj s lačnými a chudými jez, a z oděvu svého nahé přikrývej.

Rady vždycky u moudrého hledej.

Všelikého času dobrořeč Bohu, a pros od něho, aby cesty tvé spravoval, a všechny rady tvé ať v něm zůstávají.

Neboj se, synu můj; chudý sice život vedeme, ale mnoho dobrého míti budeme, jestliže se báti budeme Boha a jestliže odstoupíme od všelikého hříchu, a budeme-li dobře činiti.

Tehdy odpověděl mladý Tobíáš otci svému, a řekl: Všecko, což jsi mi přikázal, učiním, otče. A co slíbil, to věrně plnil.

Dítky! učíte i vy slib takový; pamětlivi buďte dobrých naučení těchto, a hleďte je vždy tak věrně plniti, jako to činil mladý Tobíáš.

II.

Z dějepisů.

---

1. Ježíš Kristus.

Za času, když svět pohřížen byl ve hříších a nepravostech, vzešlo člověčenstvu světlo pravdy na východě. Kristus, syn Boží, se vtělil, aby všech, kdo v něho věří, vykoupil a spasil. Již prorokové starého zákona zvěštovali příchod osvoboditele a spasitele. Ale Židé očekávali mesiáše, že

přijde jako král světský. Nemnozí jen mohli pochopiti, žeby se v Betlémě v Judsku, v pokoře a chudobě byl narodil Spasitel světa. Svati evangelisté vypravují nám o Jeho dětinství a mladosti, o Jeho učitelství, o zázracích, jež činil, o Jeho ukřižování, zmrtvýchvstání a nanebevstoupení. Svět v nevěře zatvrzelý nepřijal evangelia. Apoštolé a jich nástupcové, když je hlásali v Palestině, v Malé Asii, v Řecku, v Římě a v jiných zemích, ukrutně byli pronásledováni. Než pro-

tivenství tato sloužila jen ke zvelebení křesťanstva, kteréž se zvláště v zemích evropských rychle rozšiřovalo.

Toto podivné rozšíření křesťanstva mezi nejvzdělanějšími národy starého světa, u prostřed násilného pronásledování, jest patrný důkaz Božského původu svaté víry naší.

2. Ze svatých Otců církevních.

Jednoho Boha ctíme — a Pána Jesu Krista, Syna Božího vyznáváme. Sv. Justín.

Pán náš Ježíš Kristus . . . vždy slovy i skutky svými působil k tomu, aby jím byl i za Boha i za člověka. Bůh, jenž nás stvořil, člověk, jenž nás hledal. Bůh vždycky s Otcem, člověk na čas s námi. Sv. Augustin.

Přišel Kristus a naplnila se všechna předpovědění proroků v Jeho narození, v žití, v Jeho řečech, skutcích, v smrti, v Jeho zmrtvýchvstání a vstoupení na nebesa. Sv. Augustin.

Prostředník mezi Bohem a lidmi přišel snášeti pokuty naší smrtelnosti, aby zahladil viny našeho přestoupení. Sv. Řehoř.

Slunce spravedlnosti vzešlo národům, a světlo spásy k oblažení lidstva zasvítilo . . . aby hluší milostné nauky duchovní poslechli, slepí svých očí k Bohu pozdvihli, churaví ke zdravotě na věky se zhojili, kulhaví k církvi chvátali, němí hlasitě i snažně se modlili. (Porovnej Evang. sv. Mat. 11, 5.)

Sv. Cyprian.

Všecken život Kristův, ježž co člověk vedl na zemi, jest naučení mravů. Sv. Augustin.

Kterak může hrdost zléčena býti, nezléči-li se pokorou Syna Božího? Kterak může lakomství uléčeno býti, jestliže ho neuléčí chudoba Syna Božího? Kterak může hněvivost vyléčena býti, nevyléči-li se trpělivostí Syna Božího?

*Tvým, Jesu, šákem chci já býti,
Nic nemůže mi Tebe vzíti;
Tys chloubá má, Ty statek můj,
I já jsem s celým srdcem tvůj.*

Sv. Bernard.

3. Na Vzkříšení Páně.

*Raduj se všechno stvoření
Na den Božího vzkříšení,
Chválic jeho oslavení.*

*Zpívejtež, lesní šáčkové,
Již veseleji než prvě
Mocí svého Stvořitele.*

*Pučte, kvěťte již stromové,
Zelenejte se lesové,
Louky kvítí vydávejte!*

*Hory, nyní již plesejte!
Pahrbkové poskakujte,
Zahrady se ozdobujte!*

*Roso, padej na vinice,
Úrodu dejte chmelnice,
Chystej ovoce štěpnice!*

*Prš tichý déšť na osení,
Beř mocnost všechno koření,
Okřívej všechno stvoření!*

*Všickni lidé se veselte,
Alleluja prozpěvujte,
Čest, chválu Bohu vzdávejte!*

4. Sv. Petr a Pavel.

Svatý Petr, jemuž Pán odevzdal vrchní pastýřství ve své církvi, hořel láskou k Pánu Ježíši a s velikou vroucností horlil pro pravdu sv. evangelia. Neunaveně pracoval o to, aby se království Boží pořád více šířilo. Hlásav evangelium nejprvé v Jerusalémě, v Judsku a v Samaří, dal se do Syrie, spravoval co biskup skoro sedm let církev antiochenskou a kázal ve mnoha končinách Malé Asie. Mnohem více však působil ve veliké říši Partů.

Blaženosti, by trpěl za pravdu, hojnou měrou dostalo se knížeti apoštolův v Římě. Úsudkem Boží moudrosti vyvoleno bylo město toto za sídlo viditelné hlavy církve. Tam měl sv. Petr v rozličných dobách učení Ukřižovaného hlásati, a je spolu s velikým apoštolem pohanův konečně mučnickou smrtí osvědčiti.

V Římě se křesťanství již bylo ujalo, když tam připutoval sv. Pavel. Přišel tam co zajatý; bylo mu však dopuštěno, aby zůstal samotěn s vojáky, kteří ho strážili. S jakou horlivostí sv. apoštol v čas mírného tohoto uvězení pracoval o rozšíření evangelia, o tom sám svědčí v listu svém k Filippenským: „Chcít pak, bratří, abyste věděli, že co mne

obklíčilo, k většímu prospěchu evangelia přišlo: tak že vězení mé pro Krista rozhlášeno jest po všem dvoru (římského císaře), i jinde všudy, a mnozí z bratří v Pánu, doufajíce v okovách mých, hojnější smělost mají bez strachu mluviti slovo Boží.“ Propuštěn po dvouletém vězení, cestoval opět a kázal. Za pronásledování křesťanů skrze Nerona, navrátil se do Říma. Zde se vyplnila touha jeho, aby opustiv svět přišel ku Kristu.

Oba knížata apoštolů dlouho byli držáni u vězení; konečně vyšel rozsudek smrti. Bylo to dne 29. června roku 67 nebo 68, když oba krev svou vylili za víru. Sv. Petr byl ukřižován, a sice, podle svědectví mnohých otců církevních, hlavou dolů; neboť se pokládal za nehodného, aby podniknul stejnou smrt jako syn Boží. Sv. Pavla, poněvadž byl měšťanem římským, neukřižovali, ale stali mečem. Vypravuje se, že když byl veden k smrti, tři římsí žoldnéři od něho byli obráceni, a uvěřili v Krista, načež brzo i sami smrt mučennickou podstoupili.

5. Ze sv. Otců církevních.

Apoštolé vykládají se v naší řeči: vyslancové, poněvadž je Kristus Pán vyslal, aby učení Jeho zvěstující, všecky národy osvěcovali. Sv. Isidor.

Necvičení rybáři vysláni byli k hlásání, aby se nemělo za to, že víra věřících povstala mocí lidskou, nýbrž výmluvností a moudrostí Boží.

Sv. Jeronym.

Nejslavnější křesťanské víry knížata Petr a Pavel . . . v kterémž místě mučennictví podstoupili jsou? V městě Římě, jenž jest prvním a hlavním městem mezi národy: aby totiž tam, kde byla hlava pověry, odpočívala též hlava svatosti; a tam, kde sídlela knížata pohanská, aby dlela knížata církevní.

Sv. Maximus.

Svatý sněm Tridentský nařizuje všem, kdož místo učitelů a pastýřů zastupují, aby totiž, dle obyčeje katolické a apoštolské církve od prvních časů víry křesťanské přijatého, i dle souhlasení svatých Otců i ustanovení sněmů posvátných, věřící lid bedlivě vyučovali, dávajíce jim naučení, že Svati s Kristem kralujíce, své modlitby za lidi Bohu obětují: a že dobré i prospěšné jest, prosebně je vzývat, a k obdržení dobrodiní od Boha, skrze syna jeho Ježíše Krista, Pána našeho, kterýžto sám náš Vykupitel a Spasitel jest, k jejich přimlívám, k příspěvní a nápomocenství se utíkati.

Sněm Tridentský.

Proto nám Bůh ctnosti Svatých předložiti ráčil, abychom jejich šlepěje následující, mohli se dostatí do království nebeského. Prosme tedy Boha, aby vznešené ctnosti, z nichž svým Svatým korunu

upravil, nebyly nám k pokutě, ani k odsouzení, alebrž ku prospěchu a k spasení; neboť čím více život Svatých čteme a jejich příkladu nenásledujeme, tím větší vinu na sebe uvalujeme.

Sv. Bernard.

6. Zkáza Jerusaléma.

Země židovská náležela k říši římské, a spravována byla od vládařů římských. Židé však neradi poslouchali Římanů, a často se proti nim bouřili. Proto poslal císař Vespasián vojsko do Judey. Židé bránili se zoufale, a mnoho tisíc jich zhynulo. Později jal se Titus, syn Vespasianův, obléhati Jerusaléma.

Křesťané vzpomínali na proroctví Ježíšovo o zkáze Jerusaléma, a spasili se útekem. Židé však po tisících přicházeli o život. Hlad a mor nastal v městě lidstvem přeplněném. Lidumilovný Titus nabízel jim milost; když ale viděl, kterak Židé urputně se vzpírají, vzal město útokem, a když Židé utíkali do chrámu, tu i nádherná tato budova zachvácená byla plamenem. Tak se vyplnila slova Kristova: „Amen, pravím vám, že nezůstane kámen na kamenu.“

Tisíce mrtvol vyházeno bylo přes zdi městské; kdo zůstali na živě, byli jati, a království židovskému byl učiněn konec. Od té doby žijí Židé rozptýlení po celém světě.

7. Svatý Severin.

Když Pán Ježíš žil na zemi, tehdá náležela krajina, kde nyní je Vídeň, k Pannonii. Zemi tuto pustošili národové, kteří zkázou hrozili říši římské. Jim nebyla ještě známa nauka Kristova.

Teprv několik set let po nanebevstoupení Páně přišli hlasatelé křesťanstva do těchto končin. I k Dunaji připutoval v pátém století takový hlasatel víry, sv. Severin. Přišel z daleka, od východu; zíněným oděvem přikryto bylo tělo jeho, a kromě skrovné potravy nenesl než hůl se znamením kříže. Nedaleko nynějšího města Vídně odpočinul. Krajina se mu zalíbila i vystavěl si tam chaloupku. Jako rolník zemi, kterou chce zasévatí semenem, prvé musí orati, kypřiti a čistiti: tak byl i Severin nucen přičiňovati se, aby srdce divokého lidu učinil přístupné učení Kristovu. Nejprvé se snažil, aby zemi, loupežemi a vraždami sklíčené, zjednal nějakou bezpečnost. Jediná jeho zbraň byl kříž. Kříž tedy vystaviv na kamenitém pahorku, směle vstoupil před náčelníka jedné rotý loupežnické, která tam řádila, i pravil přísně: „Vydej mi zbraň svou!“ Udiven hleděl loupežník na cizince, a maje ho za nějakou

bytosť nadzemskou, samochtě mu dal zbraň svou. Severin požehnav vrátil mu ji nazpět, řka: „Užívej ji budoucně ke cti Boží a k dobrému této ubohé země.“ Loupežník překvapen slíbil vyplniti žádost svatého muže. Severin naučil jej i tovaryše jeho znáti pravého Boha, a seznámil je s učením sv. evangelia. Později vystavěl klášter na tomto místě, kde nyní osada Heiligenstatt blíže Vídně stojí.

Odtud putoval Severin často krajinou od Vídně až k Pasovu a k Salcburku, vyučoval a napomínal, a všude se ukazoval co dobrodinec lidu.

Jednou, když u vysokém stáří svém seděl před chaloupkou, přistoupil k němu mládenec neobyčejné velikosti a síly. Byl to Odoaker, kníže Němců-Herulů, který se zástupy svými táhl do Italie. Odoaker Severina žádal za požehnání. I pozdvihl nábožný muž ruku, a řekl: „Jdi směle do Italie! Tam se staneš mocným králem a brzo proměníš hrubé kožesíny na plecích svých za nádherný purpur. Za nedlouho však přijde silnější, přemůže a zbaví tebe koruny i života.“

A co Severin předpověděl, stal se. Odoaker stal se králem Italie, ale po nějakém čase přemohl jej Theodorich, král Ostgotů.

Sv. Severin zatím byl již skonal; pozemské ostatky jeho přenešeny byly do Neapole, kde posud odpočívají.

S. Sv. Vojtěch.

Slavnik, otec sv. Vojtěcha, byl jeden z nejznamenitějších pánů českých. Hlavní sídlo jeho bylo na hradě Libici nad Cidlinou, kdež vpadá do Labe. Tu narozen byl sv. Vojtěch, kterýž jsa mládenec mravný a krásný, poslán byl záhy na učení do Magdeburku v Němcích. V Magdeburce s velikou touhou oddal se křesťanským vědám, i vzdělal ducha svého tak, že se toho času málo mužů tak učených a moudrých nacházelo u všech křesťanských národů. Odtud se navrátil do Čech, a posvěcen byl od Dětmara, prvního biskupa Pražského, na kněžství. Po smrti Dětmarově zvolen byl za nástupce jeho v biskupství roku 982.

I jel nejprvé do Vlach k císaři Ottovi, a arcibiskup Mohučský pomazal jej za biskupa. Z této cesty když se Vojtěch vracel do Prahy, šel jemu vstříc všecken lid radostně, a on bliže města slezl s koně, a šel pěšky bos a modle se až do kostela sv. Víta s pokorou velikou. Potom cestoval po všech krajinách své diecése; a když přišel do země slovenské, zván jest od knížete uherského Geysy

ke dvoru jeho, a přijat s velikou uctivostí. Neboť kníže tento, první opustiv pohanství, byl se již obrátil na víru křesťanskou. I křestil Vojtěch syna jeho, sv. Štěpána, a množství lidu veliké, kteří žádali býti křesťany. Též do Krakova přišel, a kázal lidu často na místě, kdež potom kaple sv. Vojtěcha na památku jeho byla vystavena.

Ale čím výše ve světě byl povznešen, tím menší byla hrdost jeho. Důchodů biskupských jen čtvrtý díl podržel sobě, ostatní všecko obracel k užitku kostelů a nuzných. Málo jedl, málo pil i málo spal; ale chudé krmil a odívati, nemocné navštěvovati, duchovní mladšího věku poučovati o povinnostech kněžského stavu, všechny těšiti, všem laskavost prokazovati, to jemu bylo nejmilejší potravou ducha. Pověst ctnosti jeho šla po všech národech, a svatým mužem hned za dnů života jej nazývali:

Ale v úřadě biskupském brzo se mu rozličné věci počaly nelíbiti; přede vším obyčejové pohanští, že jich v lidu docela vyhladiti nemohl. Též mnozí z vyšších stavů odporovali jemu. To jej tak skličovalo, že vyjel ze země, a dal se do kláštera v Římě.

Z toho měl lid český veliký zármutek. I vypravil kníže Boleslav poselství ku Papeži,

žádaje aby se Vojtěch zase navrátil. Sliboval, že lid chce jeho býti poslušen a že křesťanské obyčeje pilně zachovávati bude. Tedy vrátil se Vojtěch na biskupství, a přivedl s sebou dvácte mnichů sv. Benedikta, jimž kníže Boleslav založil klášter v Břevnově blíže Prahy, kterýž posud stojí.

Sv. Vojtěchovi zastesklo se však podruhé v zemi, neboť zlí obyčejové nepřestávali, a Vršovci, nepřátelé rodu jeho, dopouštěli se proti němu hrubých útržek. I navrátil se podruhé do Vlach, a odtud se odebral do Mohuče, kde si ho císař Otto III. vyvolil za zpovědníka.

Vojtěch, uzavřev již konečně do Čech se nevraceti, putoval do země polské, a umínil sobě jíti daleko mezi pohany, a slovo Boží jim zvěstovati. Kníže polské, Boleslav Chrabrý, dal mu všechny potřeby až k moři. Tam přípluv na lodi po řece Visle, obrátil se na pravo, a vystoupil na břeh v zemi pruské, kdež všechen lid byl ještě pohanský. Ale Prušané nechtěli slyšeti slov jeho, než zúřivě hrozili jemu, až umínil obrátiti se k jiným stranám. Tu nevěda přišel na pole, kteréž pohané za svaté měli, nazvané Romové, a tu sobě odpočimul. Z toho oni se rozlitivše, sehnali se v množství velikém, a ukrutně jej zabili a tělo jeho rozsekali (997). S ním byli

bratr jeho Radim, a kněz jeden jménem Benedikt. Ti byli od pohanů propuštěni, a přinesli Boleslavovi Chrabrému zprávu o umučení sv. Vojtěcha. Kteryž poslav do Prus, vykoupil tělo jeho za veliké peníze, a pochoval je s velikou slávou ve Hnězdně. Sv. ostatky tyto později od knížete českého Břetislava přeneseny byly do Prahy, kdež odpočívají ve chrámě sv. Víta.

9. Král Emerich.

Roku 1203 panoval v Uhřích král Emerich. Rádby se byl vydal do svaté země, aby město Jerusalém vytrhnul z rukou nevěřících, kteří je byli odňali křesťanům. Ale skličovala ho myšlenka, žeby vlastní jeho zem mohly potkati pohromy za jeho nepřítomnosti. Nechtěje ji tedy nechati bez krále, svolal uherské velmože, aby byli při korunování syna jeho, jenž se právě byl narodil.

Ale Emerichův bratr Ondřej sám toužil po koruně. Po dvakráte již byl zdvihl rozepři o panství; nyní potřetí sáhnul ke zbrani. Pýše jeho přičila se myšlenka, aby dítě mělo přednost míti před ním. Rychle shromáždil přátely ke zrádnému předsevzetí svému. Emerichovi jen nemnozí zůstali věrni, a i tito, obávajíce se zlého konce, radili k útěku. Emerich ale, skládaje

důvěru svou v Boha, nesvolil k radě jejich, než srdnatě táhl nepřátelskému bratru v ústřetí. Naproti velikým a dobře ozbrojeným zástupům Ondřejovým stál malý houfec věrných králových.

Než Bůh usoudil, aby boj bez prolítí krve byl skončen.

U prostřed svých věrných, hotových umřítí za krále svého, ležel Emerich na kolenou, horoucně se modle k Bohu. Náhle se vzbodí, tvář jeho se nad obyčej září, svlékne oděni válečné, uchopí lehkou hůl, a kráčí skrze řady žasnoucího lidu svého k táboru nepřátelskému. Tam zdvihne hlas svůj a volá: „Život můj jest v rukou Božích. Kdož smí prolíti krev krále svého?“ Udiveni hledí naň i nepřátelé, a s úctou ustupují před ním. Král pak přistoupiv ke bratru, podá mu ruku, a vede jej prostředkem povstalců mezi svůj lid. Tu překvapí strach nepřítele; trnouce odhazují zbraň, klešají na kolena, i prosí za milost. Král Emerich odpustil jim.

Tak skončil se spor o korunu. Přání Emerichovo, aby mohl jíti do svaté země, nevyplnilo se však. Brzo po korunování syna svého Ladislava sklíčen byl těžkou nemocí. I viděl, že se konec jeho blíží. Tu povolal k sobě bratra Ondřeje a odevzdal dítě své

péči jeho. Na to vypustil ducha, maje 30 let, pln důvěry v Boha, kterýž vše obrací k do-
brému.

Když po smrti králově opět povstala ro-
zepře v zemi, utekla se vdova jeho se synem
do Rakous, kde u vévody Leopolda Statečného
nalezla laskavého uvítání a rytířské ochrany.

10. Rudolf Habsburský.

Habsburk ve švýcarském kantonu
Argauském jest rodinný hrad Ru-
dolfa Habsburského, praotce na-
šeho císařského domu. Rudolf,
který před 600 lety tam přebýval, byl
nábožný a statečný pán. V německé
říši byly tehdá zlé časy. Vraždy se
daly na veřejných silnicích; kupci a
poutníci na cestách olupováni; květoucí
města a vesnice od zlých pánů a jich
čeládky vypalovány; a nebylo soudce,
kterýžby těmto neřestem zabránil. Kaž-
dý si hleděl pomoci sám jak mohl.

Takovému stavu věci chtěli kní-
žata německá konec učiniti; i viděli,

že Rudolf jest muž, jakého říši třeba. Vyvolili jej tedy za krále německého, a on se stal největším dobrodincem lidu svého.

Letopisec jeden, který žil za časů Rudolfových, takto o něm píše: „Strach a hrůzu pouští na loupežné rytíře, ale mezi lid přivádí radost. Rolník chápe se opět pluhu, který dlouho netknut ležel v zákoutí. Kupec, který strachem před loupežníky zůstával doma, cestuje v největší bezpečnosti po vší zemi; loupežníci a zločinci, kteří bez bázně chodívali po zemi, skrývají se v pustinách.“

Rudolf tak vysoce kladl věrnost a držení slova daného, že se stalo příslovím, říkati o někom, kdo nedostál slovu, že „nemá poctivosti Rudolfovy“.

11. Počátek Karlových Varů.

Císař Karel IV. velice miloval království české, a lid český nazýval jej Otcem vlasti. Z Burgundska kázal přinést révy do Čech,

zvelebil orbu v rovinách a kopání rud v horách, a Vltavu učinil splavnou. Prahu velice povznesl. Tam založil vysoké školy, první v zemích císařství rakouského, vystavěl chrám sv. Víta v nynější jeho podobě a pověstný kamenný most přes Vltavu.

Jednou byl v lesích na honbě. I zavzněly trubky lovců a psi hnali se v houštinách po zvěři. Veliký jelen, stíhán ode psů, nevěda kam se uchrániti, skočil se skály do vody, která byla chrastím zakryta. Psi za ním; ale sotva se dotkli vody, začali úpěnlivě výti. Myslivci přiskočili k místu tomu, a shledali, že se pes jeden opařil v horoucím pramenu. Císař kázal objevený pramen zkoušeti od svého lékaře; a když tento jej prohlásil za léčebný, dal Karel na tom místě vystavěti lovecký zámek, a zkusiv sám léčící sílu lázně, i také dům pro nemocné. Povolil též, aby se poddaní jeho na blízku osazovali. Tak povstaly světoslavné Karlovy Vary.

12. Umění knihtiskařské.

Za starých časů měli jen psané knihy. Opisováním zabývali se zvláště klášterníci. Přepisy takové požadovaly však mnoho času a práce; psané knihy byly tedy velmi drahé a vzácné. Sv. písmo stálo mnoho set zlatých. Knihy tehda mívali jen kněží a bohatí lidé. O školních knihách ovšem nebylo ani zdání; pročež bylo i vyučování velmi nedostatečné.

Později vyřezávali do dřevěných desk všelijaké obrázky, natírali je barvou, a vytiskovali je na papíře neb na pergamentě. Takové dřevorezy byly s počátku velmi hrubé. Brzo začali i jednotlivá slova a průpovědi z písma svatého řezati do dřeva, posléze i celé strany. Mělo-li se tisknouti, muselo býti právě tolik dřevěných desk, kolik kniha měla stran. Taková traplivá práce dařila se arci velmi zdlouhavě.

Tu přemýšlel německý šlechtic, Jan Guttenberk z Mohuče, zdaliby nebylo možné, knihy tak tisknouti, aby se jednotlivé písmeny rovné velikosti vyřezovaly, skládaly, barvou potíraly a otiskovaly. To by mělo tu výhodu do sebe, žeby po skončenóm tisku písmeny zase mohly býti rozebrány, a k jinému tisku užity. První zkouška nezdařila se, poněvadž dřevěné písmeny velmi snadno praskaly.

Roku 1450 smluvil se Guttenberk s Janem Faustem, bohatým zlatníkem, a Petrem Schöffere, farářem Germersheimským. Spojené síly více svedou, nežli jednotlivé. Schöfferradil, aby písmeny neřezali ze dřeva, ale aby je z kovu ulily (litery). Z koptu a lněného oleje připravil lepší tiskařskou čern. Tím se vynález zdokonalil, a rychle dařil.

Tak byl objeven způsob, jakby se umění a vědomosti v krátkém čase rozšiřovaly do všech končin. Bohužel jen, že užitečné umění toto, jako mnohá jiná pěkná a dobrá věc, ke zlému bývá zneužíváno!

13. Mikuláš Zrinský.

Za císaře Maximiliána II. vedli Turci strašné války s křesťanskými národy. V těchto válkách Mikuláš Zrinský, bán chorvatský, často na hlavu porážel Turky, i bálil se ho jako živého ohně. Nad vítězstvími jeho se Turci konečně tak rozhořčili, že uzavřeli, velikou silou

naň uderiti, a ne jen jeho, ale i celé křesťanstvo zničiti.

Bylo roku 1566, když vojsko turecké vtrhlo přes Slavonii do Uher. Zrinský toho času byl se svými Uhry a Chorváty na hradě Sigetském. Turci nejprvé chtěli jeho zahubiti. Došedše před Siget, vyzvali ho, aby se vzdal. Slibovali mu hory doly. Ale Zrinský odpověděl, že neotevře brány hradu, dokud bude mítí na ramenou hlavu; chtějí-li hrad mítí, ať si sami přijdou, on že jich přivítá, jako statný syn vlasti své a věrný obránce svého císaře.

Turci jako rozkacení lvi udeřili na hrad. Stékali ho od jitra do noci. Veliká byla síla Turků, ale větší ještě chrabrost našich hrdin. Než čím udatněji se naši bránili, tím více Turci zuřili. Po dvaceti útocích podařilo se jim konečně, zapáliti zevnější hrad. Zrinský se svými reky musil se utéci do vnitřní tvrze. Ale ani tu mu nebylo dlouhého stání. Tvrz počala kolem do kola hořeti, a jemu nic nezbyvalo, leč aby se buď hanebně vzdal Turkům, anebo s mečem v ruce slavně zahynul. I uzavřel zahynouti s mečem v ruce. Shromáždiv své vojiny — bylo jich ze 2000 jen ještě asi 300 — dodával jim srdce, a přijav přísahu věrnosti od nich, taktó k nim promluvil:

*Turci prach nám všecken zapálili,
 Stravu podkopem nám vyhodili,
 Od černého prachu zčernali jsme,
 Od šivého ohně osmahli jsme;
 Nechce nám přijiti žádná pomoc!
 Ubránit se Turkům nemůžeme:
 Nuš hrdinsky dílo dokonejme!
 Otevřeme bránu ode tvrze,
 A na šavle dočekáme Turky.
 Lépe nám je zahynouti slavně,
 Nežli šivi dostati se Turkům.
 Ale prvé nežli zahyneme,
 Pojdte, bratři, ať se obejmeme!*

I klekli všickni, políbili se, a na hřichy své k Bohu zaplakali. Zrinský pak oblekl se do nejskvostnějšího šatu, opásal se mečem po svém otci, postavil se v čelo své družiny a otevřel bránu ode tvrze. Zvolav třikrát svaté jméno Ježíš! udeřil na nescíslné vojsko turecké. Kam vrazil se svými, všude nepřátelé padali jako snopy. Ale kterak mohla hrstka tato odolati tisícům! Zrinský raněn pokleknul, a bránil se kleče, až mu kulka rozbila hrdinské čelo. Tak padli i jeho soudruhové.

Turci zanechavše u Sigeta 30.000 mrtvých odtáhli nazpět, a upustili od dalších úmyslů válečných. Tak zachránil Zrinský naše císařství a křesťanstvo od násilí tureckého.

14. Maria Terezia a Uhři.

Roku 1740, po smrti otce svého Karla VI., vystoupila Maria Terezia na trůn rakouský. Tehdáž ve Prusích panoval král Friedrich II. Král tento, předstíraje jakési domnělé právo, vtrhnul do rakouského Slezska. Bavoři a Francouzi, umluvení s ním, vpadli do Horních Rakous a do Čech, a již se blížila vojska jejich k Vídni.

Tu Maria Terezia obrátila se k Uhrům, svolala stavy uherské do Prešpurka, a předložila jim smutný stav říše. „Věrnosti vaši svěřuji sebe i dítky své. Doufám, že chopíte se zbraně, abyste zahnali nepřitele!“ Slova tato hluboce dojala všech. U velikém nadšení volali: „Krev i statek za královnu naši!“ Po několika dnech přišla Maria Terezia s manželem svým, Františkem Lotrinským, později císařem římským, a malým princem Josefem opět do shromáždění, i byla s jásotem přivítána.

Uhři dostáli slovu. Šlechta i obecný lid zbrojili se; kmenové ani jmenem posud neznaní, povstali a úžasem naplňovali nepřátely, děsíce je náhlými případy a neobyčejným spů-

sobem bojování. Zatím i z jiných národů rakouských přicházela pomoc, a říše rakouská byla zachována.

15. Maria Terezia a akademista.

Maria Terezia byla pravou matkou svých národů. Žádný dobročinný ústav neušel její péči. Navštěvovala také několikrát za rok vojenskou akademii ve Vídeňském Novém Městě, kdežto synové větším dílem chudobných ale zasloužilých důstojníků vojenských byli vychováni.

Vyšetřuje stav a pokroky ústavu jakož i schovanců jeho, tázala se jednou představeného: „Kdo se chová nejlépe z milých synů mých?“

„Vaše Cís. Milosti,“ odpověděl představený, „všichni jsou hodni nejvyšší ochrany Vaší; mladý Vukaševic, syn důstojníka z Dalmacie, jest ale ze všech nejdokonalejší.“

Takto chválil Vukaševice představený, tak ho chválili učitelé.

„O mladíku tomto již jsem často doslechla chvály,“ pravila šlechtná mocnářka, pohledem přívětivým patříc na Dalmatince, kterýž zardělý pokorně před ní stál. „Ráda bych ho viděla šermovati: chop se rapíru.“

Čím skroušeněji stál jinoch posud před panovnicí, tím mužněji se zastkvěla tvář jeho, tím jasněji jiskřilo se oko jeho, tím hrději a statněji se postavil, když se hotovil k šermu. Bylté vítězstvím jist. Všickni spolužáci, přemoženi schopností, obratností a silou jeho, po marném namáhání zbraně sklonili.

Dobrotivá císařovna zradovala se patrně nad statečností jeho. „Přijmi, mladý hrdino,“ pravila k němu, podávajíc mu dvanáct dukátů, „a učiň sobě chvíli radostnou podle své libosti.“

Za týden přijela císařovna opět. I dala sobě mladého Vukaševice zavolat, a tázala se, jaké sobě byl za ty peníze radosti spůsobil?

Mladík zaraziv se, zajíkal se v řeči.

„Což jsi peníze prohrál, anebo co jsi počal s nimi?“ pravila mocnářka přísněji.

„Poslal jsem je svému chudobnému otci,“ dí mládenec třesoucím hlasem.

„Kdo jest tvůj otec?“

„Býval poručíkem ve vojsku Vaší Cís. Milosti. Opustiv službu, bídně živ jest z pensí v Dalmatsku. Soudil jsem, že milostivý úmysl, v jakém mně onen štědrý dar udělen byl, nejdokonaleji vyplním, pomohu-li ubohému starému otci; neboť to byla nejvyšší blaženost má.“ —

„Ty jsi dokonalý mladík,“ dí pohnutě císařovna. „Inkoust sem,“ zvolala, „péro a papír! Sedni a piš!“

Vukaševic učinil jakž mu veleno, s tlukoucím srdcem a císařovna říkala mu do péra:

Nejmilejší otče!

List, kterýž tuto pišu, říká mi císařovna do péra. Pilnost má a chování mě, zvláště ale synovská láska má a vděčnost k Vám, milý otče, se císařovně zalíbily tak, že od této hodiny pensí pěti set zlatých na rok dostávají budete. Mně pak právě opět 24 dukátů darem uděluje.

Pomysleme si radost dobrého Vukaševice. Písmo na tomto radostném listu věru nebylo překrásné, a slze hojně kanoucí promáčely papír. Dopsav padl císařovně k nohám, a sliboval, že se pilností a horlivostí hodným učiní nejvyšší této milosti, a že tak se vzdělá, aby mocnáře i vlastní mohl dobré služby konati.

I dostál slibu svému. Vstoupiv co důstojník do pluku vynikal vědomostmi, horlivostí ve službě a udatenstvím tak velice, že postupoval v hodnosti stupeň po stupni, až se stal polním podmaršálem.

16. Úcta ke starému věku.

Starodávný jest obyčej, že náš Císař Pán na zelený čtvrtek dvanácti starcům, Císařovna pak dvanácti stařenám nohy umývá.

Co znamená umývání nohou, vyslovil sám Spasitel náš, když před svým utrpením učenníkům nohy umýval. Privil totiž: „Víte-liš, co jsem učinil vám? Vy mne nazýváte Mistrem a Pánem, a dobře pravíte; jsemť zajisté. Poněvadš tedy, Pán a Mistr, umyl jsem nohy vaše: i vy máte jeden druhého nohy umývati. Příklad zajisté dal jsem vám, abyste, jakoš jsem já učinil vám, tak i vy učinili.“ Tím nám dal Pán náš naučení, abychom sobě vespolek v pokore sloužili, nech jsme stavu vysokého nebo nízkého.

I císařovna Maria Terezia vykonávala nábošný tento obyčej dvanácti chudobným stařenám, dávajíc tím příklad křesťanské pokory a lásky.

Mezi stařenami byla jednou babička 108letá. Příliš byla sešláblá, aby se umývání byla mohla státi účastnou. Císařovna, uslyševši to, odebrala se do chatrče stařenky té. Nalezla ji na posteli, slaboučkou a mdlou, že se ani pozdvihnouti nemohla. Mocnářka pozdravila ji, ana úšasem a pohnutím ani slova nemohla promluvit. Císařovna prodlela nějakou dobu u ní, a obdarovala ji. Stařena žila ještě jen několik neděl, a denně modlila se k Bohu, aby dobrou císařovnu dlouho ještě na životě zachovati ráčil.

17. Práce nehanobí člověka.

Císař Josef procházející se ušel jednou mladé děvče, ano ze studně vodu váží. I promluvil k ní: Je ti voda těžká, milé dítě? „O arci“ odpověděla neznámému, „zvláště když člověk břemen nositi nevykl.“ Dalším dotazováním vyrozuměl císař, že jest dcera úředníková. Otec umřel a zanechal vdovu s pěti sirotky, kteří při skrovné pensí dosti bídně se živili. Josef řekl: Přijď zejtra se svou matkou k císaři; snad že vám udělí nějakou podporu.

Druhého dne šla dcera s matkou do císařského hradu, a užasla nemálo, když v císaři poznala včerejšího neznámého. Matce povolil podporu, a když odcházely, pravil k dceři: Nepřestávej pilně pracovati. Ne práce, ale jen lenost a zahálka hanobí člověka.

18. Nezištnost.

Když jednou ve Vídni vypuknul oheň, přichvátal i císař Josef ke spáleništi, a odvažoval se příliš blízko k hořícímu stavení. Řemeslník jeden, vida císaře v nebezpečnosti, prosil jej, aby poodstoupil. Když císař ale

prodlával, uchopil ho, vyzdvihnul ho silou do výšky, a zanesl ho na bezpečné místo. Hned na to sesulo se stavení, a hořící břevna svařila se zrovna na to místo, kde byl císař stál. Josef podával zachraniteli svému měšec plný zlata. Statečný řemeslník však toho nepřijal, řka: „Co jsem učinil, učinil jsem z lásky, a lásku si zaplatiti nedám. Smím-li však prositi o jednu milost, tehdy rač. Vaše Cís. Milost dar mně míněný uděliti mému sousedovi, který je takový ubožák, že se ani mistrem státi ani potřebného nádobí sobě opatřiti nemůže.“ S radostí vyplnil císař prosbu tu; svému pak zachraniteli ke cti dal raziti památný peníz.

19. Pravé štěstí.

*Synu! uč se od mravence
Mravně na tom světě šíti;
Nelenujeť, šije tence,
Sbírá jen, co musí míti.*

*Po takém nedychtí štěstí,
Které blaší jenom lenošť;
Největší bohatství jesti —
Pracovitá spokojenost.*

20. Císař František.

Otcem svých národů byl císař František. První léta jeho panování prošla

v ustavičných válkách s Francouzskem, kteréž se nešťastně končivaly. Teprvé r. 1813 byl francouzský císař Napoleon v bitvě u Lipska od spojeného vojska rakouského, ruského a pruského poražen, načež císař František, ruský císař Alexandr a pruský král Fridrich Vilém III., stíhající nepřitele, se svými vojsky vtrhli do Francouz. Tu dobyli Paříže, a přinutili Napoleona, aby se trůnu odřekl, a na ostrov Elbu odebral. Když ale z Elby do Francouz se vrátil, vyobcovali ho na ostrov sv. Heleny daleko v atlantickém oceánu, a tak zjednali pokoj národům válkami umdleným. Císař František dal říši naší r. 1804 název císařství Rakouského.

21. Arcikníže Karel.

Nejslavnější vůdce rakouského vojska ve válkách proti Napoleonovi byl arcikníže Karel, bratr císaře Františka. Arcikníže Karel

byl nejen udatný vojin, ale i také lidumilný pán. Toho dal důkaz k. p. roku 1796, když na Rýnu stál naproti Francouzům.

Francouzský generál Morceau (čti Morsó) smrtelně raněn dostal se do zajetí rakouského. Karel chvátal ke smrtelnému loži svého nepřítele, osvědčil mu srdečnou útrpnost, a poslal mu svého vlastního lékaře. Generál druhého dne skonal. Arcikníže poslal mrtvé tělo vojsku francouzskému, propustil zajaté soudruhy nebožtíkovy na svobodu, a sám mrtvolu doprovodil. Francouzi pohrobili vůdce svého u Koblence, a daly mu obyčejné salvy z děl; ale i naši vstoupili na rozkaz arciknížete pod zbraň, a prokazovali v Pánu zesnulému poslední čest.

Nejslavnější bitvy, které arcikníže Karel s Napoleonem svedl, jsou Aspernská a Wagramská. U Aspru dobyl arcikníže dne 21. a 22. máje roku 1809 stkvělého vítězství; u Wagramu ustoupil přemoci nepřátelské po hrdinském boji.

Arcikníže Karel byl ale také muž nábožný. Když byl pokoj, chodíval každodenně na mši svatou, a často přijímal nejsvětější svátost oltářní. Hlavní jeho péče byla, aby se dobře připravil ke smrti. Častěji žádal lékaře svého, aby mu netajil, kdyby stav života jeho byl ne-

bezpečný. „Zvolejte na mne pak,“ říkával ve-
sele: „Vzhůru, starý vojáku! čas jest, abys
přirazil k vojsku.“

22. Smrt z dětinské lásky.

Roku 1805 skončila se bitvou Slavkov-
skou nešťastně válka mezi Napoleonem a cí-
sařem Františkem. Když byl uzavřen mír, mu-
sil císař František postoupiti Tyroly bavorské-
mu králi, který tehdá se držel Napoleona.

Roku 1809 obnovila se válka, a Tyrolané,
kteří přirozeného svého císaře nade všecko
milovali, po třikráte porazili nepřítele a přinu-
tili ho, aby opustil zemi jejich.

I tato válka vzala smutný konec, a Tyro-
lané opět měli zbaveni býti svého císaře. Fran-
couzové přišli a zvěstovali jim zprávu tuto.
Nejsrdnatější ale neuvěřili jí. Nábožný hrdina,
Ondřej Hofer, ještě jednou pozdvihl ko-
rouhev válečnou, a mnozí následovali ho. Ale
císař byl mír podepsal, a Hofera Francouzi
stíhali, zajali a zastřelili.

Týž osud měl potkati Petra Sigmaira,
hospodského z jedné vesničky v Bystřickém
údolí. Že však v pravý čas dostal výstrahu,
ukryl se, a nikde ho nebylo nalézti. Tu dal
francouzský generál zatknouti staříckého otce

jeho, a ohlásil, že ho zastřeliti dá, jestliže se syn v třech dnech nedostaví. Syn arci se mohl těšiti tím, žeť generál předce nebude takový ukrutník, aby rozsudek tak nelidský dal vykonati; ale myšlénka, že otec je v nebezpečnosti, přemohla všechny rozpaky. V okamžení se dostavil. Milovaný otec byl zachráněn, a on za něho dán do okovů.

Brzy zvěstován mu byl strašlivý rozsudek, že před vlastní svou hospodou má býti zastřelen. Mrtvé tělo jeho mělo tam na postrach býti oběšeno. Hlasitě nařikajíc vrhla se žena jeho generálovi k nohám, a sepiatýma rukama prosily dítky jeho za život otci. Nelidským Francouzem nic nehnulo. Jediná milost, kterou jim dal, byla, aby rozsudek smrti na jiném místě byl vykonán. A tak skončil Petr Sigmair v 36tém roce věku svého, slavný válečnými činy, slavnější ale křesťanskou statečností, na den nejsvětějšího jména Ježíš roku 1810 krásnou smrtí z lásky dětinské.

III.

o p ř í r o d ě.

---

1. Země, na které žijeme, není samojediné těleso nebeské w sfírem vesmírn. We dne vidíme slunce, jenž od dávných tisíců let bez ustání swítí a hřeje; w noci spatřujeme za jasného nebe neščísné hwězdy a mezi nimi přiwětíwý měsíček (lunu).

Některá tělesa nebeská nemají swého wlastního swětla, ale dostáwají swětlo od jiné hwězdy, okolo níž se w určitých časech otáčejí. S jmenují se planety. Takowá planeta jest také naše země. Jiné hwězdy zase mají wlastní swětlo, jako naše slunce, a zdá se, že se z místa swého nehýbou; pročež je jmenujeme stálice. Stálice mnohem jsou wětšší nežli naše země, a ukazují se oku našemu jen proto tak malounké, poněwadž od nás nesmírně jsou daleky.

Okolo některých planet otáčejí se opět menší tělesa nebeská, kterážto družicemi nazýváme. Točice se okolo své planety v určitých časech a drahách, kolují spolu s nimi okolo slunce, od něhož mají světlo a teplo. Země nasse má jednu takovou družici, totiž lunu (měsíc).

---

2. Kromě stálic, planet a družic vidíváme někdy na obloze nebeské i jiné hvězdy, které mají dlouhý světlý ohon, pročež se kometami čili v lasaticemi nazývají. Kdežto planety v okrouhlých kruzích okolo slunce kolují, jest dráha komet obdélná, vejčitá. Toť jest příčinou, že komety spatřujeme jen tehda, když na své dráze přijdou blízko k nám, do nasseho obzoru. Mnohé z nich neukazují se za dlouhá léta, až pak wracejíce se, najednou se opět objeví.

Komety nezvěstují žádných nehod; neoznamují války, moru a jiných neštěstí. Toho nejlepším důkazem jest, že hvězdáři na sta i na tisíce let umějí vypočítati, kdy se ta neb ona kometa do nasseho obzoru navrátí. Jsoutě komety taková též nebeská tělesa jako vslechny druhé hvězdy, vydávající nám svědectví o velikosti, všemohoucnosti a moudrosti Boží.

„Nebesa vypravují slávu Boží, a dílo rukou jeho zvěstuje obloha.“ Žalm 18.

---

3. Země potřebuje k tomu, aby se okolo slunce jednou otočila, 365 dnů, 5 hodin 48 $\frac{3}{4}$ minut. Čas tento jmenujeme rok.

Ale jak je možné, aby se země točila okolo slunce? Když pak denně vidíme, jak slunce na východu vystupuje, k západu se pohybuje, a pak zachází. To se nám tak jen zdá; neboť ne slunce, ale země pohybuje se.

Jeli jste kdy již po řece? Když loď čerstvě jako šípka ušáněla, a vy upřeným zrakem na břeh jste hleděli, což jste pozorovali? Nepodobalo se vám, jakoby všechny stromy a domy na břehu ubíhaly, loď pak jakoby nepohnutě stála? A předce toto ubíhání stromů a domů na břehu ješ jen zdánlivé.

Browna tak ješ se zemí, když se pohybuje okolo slunce.

4. Pohybem země okolo slunce powstávají mnohé znamenité úkazy, totiž: proměna dne i noci a čtyř ročních časůw, střídání tepla a studena, délka a krátkost dnů i noci.

Země, koluje okolo slunce, otáčí se zároveň za 24 hodin jednou o svou osu. Tím powstává den a noc. Část země, která právě ke slunci ješ obrácena, má slunečné světlo, a ješ na ní den; kdežto opačná strana, na kterou slunce nesvítí, má noc.

5. Mase zeměkoule obkroupena jest w zduchem. Wzduch až po jistou výšku naplněn jest parami, které vycházejí ze země. Pokud výpary ty vystupují, do té výšky jmenuje se wzduch parokruhem čili atmosférou. Parokruhem jest země jako obalena. Čím výš se přichází, tím méně par je we wzduchu a tím je zimněji. Proto nejvyšší hory pokryty jsou ustawičným sněhem a ledem.

W parokruhu vznikají rozmanité úkazy přírodní, jako: blyškání, hřimání, bludičky, padání hvězd, ohnivě kule, mlhy, oblaky, déště, rosa, sníh, krupobití, větry, bouře, a j.

6. Za starších časů myslili, že jest čtvero žiwlu, ze kterých wšechna tělesa jsou složena, které ale samy rozložiti se nedají, totiž: w zduch, oheň, woda a země. K zemi počítali wšechna pevná tělesa, jako kameny, rudy, atd.

Nyní wime již určitě, že není možná naléztí základy wšech těles we wodě, wzduchu, ohni a zemi; ba poznáváme také základy i oněch čtvero žiwlu. Sučebníci, kteří zkoumají, z čeho tělesa jsou složena, našli již mnohem více žiwlu čili prvků, jichžto rozebrati posud se nezdařilo. Takowí prvkové jsou: wodik a kyslík, z kterých složena jest woda; kyslík a dusík, z kterých sestává wzduch; rtuť a síra, ze kterých záleží cinobr (rumělka) atd.

7. Věda, jenž nás učí znáti příčiny úkazů, které v přírodě spatřujeme, a pravidla, kterýmiž se spravují, jmenuje se fyzika. Z pěkné a užitečné vědy té postavíme zde jen to, čemu snadno porozuměti, a z čeho pro svůj budoucí život prospěch míti můžete.

Ještě jedna velká kniha
Bez omylu, bez wady,
A ta velká swatá kniha
Ještě kniha přírody.

Čítej pilně w knize této
Máš-li srdce citelné;
Břímno její jesti těžké,
Ale předce čitelné.

8. Nejprvé promluvíme o vlastnostech, kteréž mají všechna tělesa.

a. Každé těleso, jež smyslem pojmuti lze, — tedy také wzduch, wůně, oheň, a p. — vyplňuje nějakou prostoru; jest tedy prostorné aneb rozsáhlé w šířku, délku a výšku čili hloubku.

b. Každé těleso složeno jest z částek, které nějakým způsobem, jako rozřezáváním, roztloukáním, roztíráním, atd. od sebe odděliti se dají; jest tedy dělitelné. Dělitelnost mnohých těles wětší jest nad wšeliké pomyslení. Jediná křupěj wody promění se w nesčíslné bublinky párowé, které wystupují do wzduchu.

Zlato dá se roztepati na nejtenší lístečky. Z sebe tvrdší tělesa možná rozdělití. Mení částčky tak malounké, aby se nemohla mysliti ještě menší. Jak dělitelné jsou potraviny, kteréž se proměňují ve krev, a tím tělo naše sesílují!

c. Žádné těleso není tak husté, aby v něm nebylo mezer, do kterých jiná tělesa mohou vniknouti. Voda k. p. přijímá látky barvící; barvy vnikají do těles, která se jimi obarvují; sfrze zlato prořazuje rtuť (živé stříbro). Všechno to by ale bylo nemožné, kdyby tělesa tato dokonale byla nepronikavá.

d. Všeliké těleso na zemi naší jest těžké, t. j. táhne se k zemi; padá totiž, když podpory nemá, a tlačí na podporu, když padnouti nemůže. Nic se nemůže docela vzdáliti od země. Těleso, které silou nějakou bylo vyhnáno do výšky, hned spadne opět k zemi, jak mile na ně ona síla, kterou bylo vyhozeno, působiti přestane.

Země naše jest těleso kulaté; můžeť do kola býti obejeta. Každých 24 hodin otočí se jednou o svou osu, a každého roku oběhne jednou okolo slunce. Nicméně ani sebe lehčí kámen neupadne ze země. Nech by se vyhodil kámen na naši nebo na opačné straně do sebe větší výšky, nikdy nezapadne do modrého nebe, ale vždy se vrátí nazpátek na zemi. odkud to pochází?

---

9. Wzduch jest pružné, průhledné, tekuté a velmi lehké těleso, kteréz zem až po jistou výšku odewšad obklopuje. Wzduch wníká do mezer wšech téměř těles.

Wzduch jest pružný neboli elastický. Mechá se totiž stisknouti, a jakmile tlak přestane, opět se snaží roztáhnouti a předesslé své prostranství vyplniti. Welikou hromadu péří lze smačknouti do malého pytlíku. Wshype-li se wšak, hned se ho udělá takowá hromada jako přive; neboť každé pérko se snaží, aby přišlo do předesslého svého stavu. Tak jest i se wzduchem. Hlina naproti tomu není pružná; nebo wtisknu-li prsty do kypré hlíny, wtisknutí na ní zůstane.

Wzduch jest bez barwy a průhledný; sic jak bychom sřrze něj mohli co widěti? Co se w něm widí, jsou částčky wody (mlha a oblaky), prach a dým.

Wzduch daleko jest tekutější nežli woda. Jak bychom se unawili, kdybysme wzduchem se musili dobýwati s takowým namáháním jako řekou?

Wzduch nezdá se míti žádné wáhy; nicméně předce jest těžký. Odkud to wíme? Dutá kule, ze které bysme wšechen wzduch wytáhli, bude značně lehčí, nežli kdyby w ní byl. Pakli se do ní více wzduchu nažene, nežli tam přirozeným během wejde, tehdy i kuli přibude tíže. Wzduch téměř tisíckrát je lehčí než woda.

---

10. Vzduch nemá wšude a wždycky rovné hustoty, tudíž také ne rovné tíže. Horcem se zředeje a rozprostírá, studenem zhustuje a stahuje. Naplníte měchýř we studenu jen napolo vzduchem, a zanešte jej do tepla: ihned se nadme jako buben. Z téže příčiny fyne kvašené těsto, poněwadž powstalé kysáním teplo rozděluje a roztahuje vzduch w těstu obsažený.

Jest-li vzduch na jednom místě hustší nežli na druhém, hledí se wprawiti do rovnováhy, t. j. hustší vzduch tak dlouho se tlačí do řidšího, až na obou dvou místech nabude rovné hustoty.

Z této wlastnosti vzduchu dá se mnoho úkazů wysvětliti.

Na velmi vysokých horách jest vzduch tak tenký a lehký, že sotwa postačuje k dýchání. Odkud to pochází? Dolejší, k zemi blízký vzduch býwá stlačován swrchní wstwowou, a proto jest hustší. Hořejší zase, nepodléhaje takowému tlaku, jest řidší a lehčí.

Když střikačku držíme we wodě a píšť potáhne=me nazpět, naplní se střikačka wodou. Odkud to pochází? Wytažením píšťu wyprázdni se dutina střikačky ode vzduchu. Jak mile w ní není žádného vzduchu, který by se zewnitrným mohl se udržeti w rovné wáze, hned tlačí zewnitrný vzduch s takowou silou na powrch wody, až jí některá část wnikne do střikačky.

Wytáhne-li se měch, hned se wzduchoprázdná prostora w něm naplní wzduchem. Což jest toho příčinou? Nic jiného, nežli že zevnitřný wzduch prázdnou prostoru we měchu vyplniti a rovnováhu obnoviti se snaží.

Když se z pevně ucpaného a plného sudu wyndá čep, tehdy z něj jen kape; téci počne teprvé pak, když se wyndá i hořejší zátká. Odkud to pochází? Odtud, že zevnitřný wzduch pro zawřenost hořejšího otvoru nemůže tlačiti na powrch tekutiny w sudě, a tekutina tedy zůstane nepohnuta.

Proč zůstane klič, z něhož jsme wytáhli wzduch, wšeti na rtech? Proto, že jsme jej wyprázdnili od wzduchu, a že zevnitřný wzduch, nemoha se dostati do kliče a tím rovnováhu obnoviti, na rty jej přimkne.

---

11. Pokojný wzduch někdy tak prudce se wzbouří, že domy a stromy wyvrací a na welikých wodách wlny jako hory vyhání. Tak powstávají wětry a wichřice. Příčina toho jest porušení rovnováhy we wzduchu. Takové porušení rovnováhy může sice wšelčím býti způsobeno; obyčejně ale tím, že teplost a studenost není rovnou měrou we wzduchu rozdělena. Když někde silně hoří, pozorujeme, že i za nejtíššího powětří

nastává silné vanutí vzduchu. Proč se tak děje? Vánek z ohně rozprostírá a šíří se vzduch, kdežto studenější okolní povětří tomuto šíření se opírá, a rovnováhu obnoviti usiluje. Co se tuto děje v malosti, to se velmi zhufta děje ve velikosti, když witr nastane.

Když dva větry naproti sobě vanou, nastává wír.

Větry nazýváme podle stran světa, i počítáme tedy čtvero hlavních větrů: východní, západní, severní (půlnocní) a jižní (polední).

12. Zvuk powstává tím, když vzduch něčím hnut se otřese, a otřesení jeho až k našim ušším se doneše. Wysvětlíme to příkladem. Když hodíte kámen do vody: co se udělá kolem toho místa, kam kámen padnul? Samé kruhy, které se pořád více rozširují, ale i také pořád více slabnou. Kámen rozrazí wodu; jedna každá částka vody udeří na druhou, a tak se třesavé pohybowání vody od prostředka rozvláčí do širokého okruhu. — Vzduch jest též tekuté, ano daleko tekutější těleso než woda. Jako wchozením kamene do vody kapka wráží na kapku a pohnutí své sděluje druhé: tak se děje i ve vzduchu. A poněwadž vzduch jest tekutější, a nečiní takového odporu jako woda,

rozštrňuje se w něm třesavé pohybowání mnohem snáze, dále a rychleji. Odtud pochází, že na tom místě, kde se otřesení vzduchu stane, zvuk je slyšeti nejprve a nejsilněji, a že se ožívá pořád slaběji, čím více se vzdaluje od svého původu. Zrovna tak se kruhy, powstałe od vhozeného do vody kamene, w dálece pořád stávají slabši, až posléze docela se ztratí. Zvuk tedy není nic jiného nežli třesavé pohnutí vzduchu, kteréž se až k nassim usším donese.

Co čili ohlas jest odražení zvuku od vzdálených pevných těles k. p. skal, hor, stromů w lese, a j.

13. Woda jako vzduch jest tekutá a průhledná, ale přitom jest i kapalná, co vzduch není. Woda také mnohem jest hustši, ale zase těžši, a mnohem méně pružná nežli vzduch.

Woda, když je docela čistá, nemá ani barvy, ani zápachu, ani chuti. Ale vody takové nikde nenaleznete w přírodě. Tefouc w zemi anebo pode vzduchem, přibírá množství cizích hmot do sebe. Tak k. p. w některých wodách obsažena je sádra; w jiných síra, kovy, soli, atd. Někde woda z pramene se wywaruje wřelá, když totiž buď rozpáleným kamením protéká aneba podzemským ohněm jest ohřívána. Z pramenů slaných dobývá se newyhnutelná pro nás kuchyňská sůl. Mořská woda má w sobě hojnost

hořkých slaných částek, ze kterých se připravuje mořská sůl. Jen umělým způsobem očistuje se voda od cizích hmot, a šlouve pak překapána čili destilovaná.

---

14. Ze všech tekutin na zemi vystupují, i za sebe menšího tepla, páry. (Growněj č. 24.)

Páry tyto vynášejí se pro svou lehkost do chladnějšího vzduchu. Jak rády se táhnou k studeným věcem, vidíte nejlépe na sklenicích a oknech, když se opocují. Přineste sebe čistěji osušenou sklenici ze studena do tepla, ihned se vám zapotí, t. j. páry v teplé světnici se nalézající nasázejí se na ni. Pro stejnou příčinu zapocují se a zamrzují okna, když zimního času ve světnici zatopíme. Rovněž potí se studenější kamení ve dlažbě, když nastane tání.

---

15. Mlha záleží z drobnomých částek vody ve vzduchu se vznášejících, které k nám nepadají v kapkách jako déšť, nýbrž jen v podobě páry nás obšupují. Často se to děje na večír a z rána, když dolejší vzduch více ostydlé než hořejší. Jako se páry vůbec táhnou do končin studenějších, a podle toho nejen vzhůru vystupují, ale i dolů sestupují: tak i mlha padá, když při zemi je chladnější, a zase celá nebo z části jde vzhůru, když se dolejší vrstva vzduchu více a časněji oteplí, nežli hořejší.

---

16. Rosa nepřichází s hůry, ale utvořuje se z par, které jdou od země. Kdybyste přes noc na rostlinu nějakou poklopili sklenici, našli byste ráno uvnitř sklenice vsyechen opocení, což jest důkazem, že rosa neпадá s hůry. Rosa nastane, když z večera po jasném teplém dnu vzduch náhle se ochladí. Chladem tímto vystupující od země páry v kapky se promění a spadnou nazpátek k zemi.

Jinowatka čili padlý mráz není nic jiného než zmrzlá rosa. Jinowatka bývá na jaře a na podzim, když páry od země vystupující pro studenost noci zmrznou. J náš dech ukazuje se za chladného počasí jako mlha, a jest-li ještě studenější, jako jinowatka. Částičky páry totiž, které vydechujeme, našázejí se na státech a umrznou.

17. Oblaky jsou mlhy výše ve vzduchu plouvoucí. Oblaky rozličné mají barvy. Příčiny rozmanité této barvitosti jsou: větší neb menší hojnost par, větší neb menší jejich hustota, a paprsky, které na oblaky padají a rozličně se od nich odrážejí.

Sešliže se párové částičky v oblaku příliš k sobě přiblíží, stekou se v kroupě, stanou se těžšími nežli je vzduch, i spadají jako déšť na zem. Čím více oblaků stojí nad sebou, tím kroupě jsou větší; neboť padající s vyšších oblaků, přibírají k sobě nové vláhy v nižších, a tím se zvětšují. Když prší v ma-

lounkých krůpějích, říkáme, že mží. Obvyčejnému dešti říkáme i prška, většinu liják, lijawec, přiwal; když woda z mračna jako najednou se spustí a celým proudem dolů se leje, pravíme, že se protřnul oblak.

Sníh se tvoří tehda, když páry w oblaku prvé zmrznou, nežli se mohou spojití w krůpěje, a tak k zemi spadají.

18. Mnoho, přemnoho dobrodiní profazuje nám milý Bůh wobou. Woda jest nejzdravější nápoj pro člověka i pro dobytek. Wodou připravuje se mnoho jiných nápojůw. Wičný kmen nemohl by růsti ani lahodných hroznů roditi, kdyby wody nebylo. Wody potřebujeme k přípravování chleba a přemnohých pokrmůw. Bez vody, jakbychom dowedli čistiti tělo své a oděw? Bez vody nemohli bychom stawěti pevných stawení z kamene, wápna a hlíny. Wody potřebují mnozí řemeslníci ke swým pracím. Woda žene mlýny a jiné weliké stroje. Po wodě webe se weliký obchod. S parowozy na železnicích, parolodě na řekách i mořích, a parostroje we fabrickách nemohlyby býti bez vody, neboť pára, kterou se pohybují, powstává práwě silným rozehříváním vody. We wodě žijí zvířata, která jsou nemalý díl naší potrawy. Dešť bez přičinění nasseho zalévá zemi mnohem lépe, nežli bychom my to wšim uměním a usilowáním dowěsti mohli. Rosou okřívá wyprahlá

země. Sníh pokrývá rostliny a mladinké oziminy za tuhého mrazu teplým pláštěm, a když taje, dává jim vláhy a potravu. Déšť w letě ochlazuje horké powětrí.

Wedle welikých těchto dobrodini ztrácejí se nehody, které nám powodně působivají.

---

19. Zdvihání a padání wodních par jest půwodem pramenů, potoků a řek. Kdyby woda w maloutkých bublinkách párowých newystupowala do wysokého wzduchu, we kterémž se nad celým powrchem zemským přeháněti může: za krátký čas by se wššedna woda shromáždila w moři, a wššedny prameny, potoky a řeky zmizelyby. Takowé pohromě dobrotiwý Stworitel zabránil tím, že z hladiny mořské kázal wystupowati tolikému množstwu par, kolik moři wtékáním řek přibývá wody. Par z moře vycházejících ženou wětry nad suchou zem, na kterou buď jako déšť nebo jak sníh spadají. Welikou část wody, kterou déšť a sníh zemi nassí přinássi, pohlcují hory; z nich pak wytéká do dolin, a tworí prameny, studnice, potoky, řeky a jezera.

---

20. Duh u widíme, když slunce nízko stojící máme za sebou a před sebou oblaky, ze kterých drobne prsí. W krápných déšťkowých odraží se slunečné swětlo sedmibarewně, zrowna tak jako we

krápníků rosy na polním květi, a utvoří tím oblouk duhový.

Viz tu převlebnou duhu,
 Jak se klene k vyššinám!
 Tolik krásných polokruhů
 Tvořil blesky slunce nám!

Není-liž to slavná brána,
 Jižto stavěl Tvořce sám,
 Již nám cesta ukázána
 K jeho raišským kočárnám?

„Ustanovím úmluvu svou s vámi, že nikoli více nebude zahubeno všeliké tělo vodami potopy, aniž bude více potopa křivci zemi. Duhu postavím na oblacích a bude znamením úmluvy mezi mnou a vámi.“

Genesis 9, 11. 13.

21. Kola, která někdy vidujeme u slunce a měsíce, nenacházejí se tam skutečně, nýbrž jsou to nízké stojící páry, šerze které do slunce a měsíce hledíme. Podobná kola spatřujeme též na světlech, která hoří v našich světnicích.

Tvárné slunce a tvárný měsíc, kteréž někdy pozorujeme na nebi, jsou jen odlesk těchto těles nebeských ve parokruhu.

22. Teplota jest jedna z nejmočnějších sil w přírodě. Bez něho by ani člověk obstáti ani zvířata živa býti ani byliny klíčiti a vzrůstati nemohly. Jakmile by teplo přestalo, hnedby po všem bylo merta. W člověku by krev přestala přebíhati, a tuhnu by, ažby vssechen život z něho wysšel; zvířata by pohynula; rostliny by docela zmizely: vssechno na světě proměnilo by se w tvrdý kámen.

Studenost není žádná zvláštní látka, nýbrž je toliko nedostatek tepla. Když nastane čas zimy, tu bývá tepla nejméně. W našich krajinách vsšak zima daleko tak není tuhá, jak dále na půlnoč, t. p. w sewerním Rusku, kde i rtuť mrazne, tak že se jako jiný kow může kowati. Jestě wysše k seweru již není téměř žádných rostlin a zvířat velmi málo; moře tam je celé ledové, jen za krátkého leta začne na některých místech tát; ale i tehda neroztaje docela, nýbrž veliké kry ledu, na mile dlouhé a široké, plouvou jako ostrovy po moři. Lidé, kteří tam žijí, mrazně tráví svůj život přebývající w domkách z ledu udělaných.

Naopak zase w krajinách, které daleko k pololedni na rovníku leží, panuje náramně horko. Slunce tam stojí celý rok skoro tak, že paprsky jeho kolmo padají na zem. Tam země na mnoze je wyprahlá a bez lahodné zelenosti rostlin, plná litých zvířat, lvů, tygrů, hadů, krokodylů, a p. Lidé jsou barvy černé (mouřeninové) a povahy divoké.

Jak musíme děkovati Bohu, že nás postaviti ráčil do takových krajin, kde se horko a zima přiměřeně střídají, kde tělo nasse ani horkem neumdlívá, ani zimou nekřehne, a tím tu práci jest nejschopnější. A práce zajisté jediné ducha vzdělává, a jest pramenem všech opravdových radostí.

---

23. K měření teploty máme zvláštní nástroje, které se jmenují teploměry. Teploto má tu vlastnost do sebe, že různé látky roztahuje. Roztahování toto tím je silnější, čím více tepla přirůstá, a zase tím menší, čím více tepla ubývá. S vymyslíli tedy následující nástroj. Uzkouká skleněná trubička, na obou koncích zavřená a na delším opatřená dutou kuličkou, naplněna je zčásti buďto rtuť anebo líhem. Na trubičce samé anebo na připojené k ní kovové desčičce naznačeno je čárkami, jak vysoko rtuť neb líh, roztahuje neb stahuje se, při rozličné teplotě vystupuje. Tak se určí stupeň teploty. Jsou dvojí. Jedny znamenají teplotu vyšší, druhé zase nižší, nežli je ta, při které voda mrazne. První se jmenují stupně tepla, druhé stupně zimy.

---

24. Všechna tělesa teplem podobu svou proměňují. Vevné látky se buď rozpouštějí a stanou tekutými, buď nerozpustíce se, berou na sebe jinou

podobu. K prvním náleží rtuť, led, vosk, olowo a j., které již při malém stupni tepla se rozpouštějí, pak železo, zlato, platina a j., které k rozpouštění velikého horka potřebují. Ke druhým náleží dříví, uhlí, kamení atd. Látky tekuté zase proměňují se w páry. Když se těleso pevné rozpouští anebo tekutina obrací se w páru, hltá do sebe z wentu teplo; celé jeho okolí se tím ochlazuje. Naopak, když se rozpouštěné těleso proměňuje w pevné, anebo když se pára proměňuje w tekutinu, vychází z něho teplo zase nazpět. Proto w krajinách blízkých horám z jara po horkých dnech nastává obyčejně prochlád, neboť snih na horách horkem k rozpouštění přivezený rychle wšedchno teplo z okolí do sebe wtahuje; proto bývá po déšťi chladno, neboť déšťowá woda hned se zase vypařuje; proto w zimě, když mráz nastává, nikdy nebvá tak pronikavé nepřijemné studeno, jako když nastává wlhké počasí a začne tání.

---

25. Teplo by ale wšech svých blahodějných účinků musilo pozbyti, kdyby nemělo té vlastnosti, že se studeným hmotám sděluje. Když k. p. horké železo položíte na kámen, tedy horkost ze železa tak dlouho bude přecházeti do kamene, až obojí rovné teploti nabudou. Tím jediné jest možné ono proměňování podoby těles, které se působením tepla děje. Teplo totiž wnikajíc do nich, ruší spojitost jejich a

ještě příčinou, že se částky jejich od sebe odlučují. Kdyby Bůh teplo touto vlastností byl neopatril, ani bychom si pokrmů připraviti, ani světlic ohřívati nemohli.

---

26. Vřelivé látky, když jsou až po jistý stupeň rozehřáty, vydávají s teplem také oheň. Mnohé arci rozkládají se horkem dřívě nežli se vezmou, jako voda a jiné kapaliny, ale i ty se až do ohně rozpáliti dají. Stupeň tepla, při kterém tělesa hořeti počínají, dle rozličnosti látky jejich jest rozdílný. Některé látky zapalují se obyčejným teplem vzduchu. Obvykle však je většího tepla zapotřebí, aby hořely. Mnohé látky hoří plamenem, mnohé bez plamene, a o těch se říká, že žeravějí. Plamenem hořeti mohou jen ta tělesa, která ze sebe vydávají zápalný plyn. Takový plyn vyvinuje se horkem ze všech hmot rostlinných (ze dřeva, slámy, atd.), z kamenného uhlí, z oleje a jiných mastnot. Jiná, k. p. kovy, zeminy, pálené uhlí, nevydávají plamene, protože se z nich horkem žádný zápalný plyn nevyvinuje. Když hoří olej w lampě nebo svíčka, není to knot, jenž vydává plamen; knot slouží jen k tomu, aby se jím rozpustěný olej neb loj k ohni přitahoval.

---

27. Nejhlavnější prameny, ze kterých teplo pochází, jsou slunce a země, tlučení a tření. Ze paprsků

slunečné zahřívají, jest známá věc. Když se palčivým sklem na jeden bod švedou, mohou i zapáliti. Země sama v sobě má teplo; nebo čím hlouběji do země lidé se dostávali, tím více tepla pocítovali. Tlučením k. p. ocele o kámen tolik tepla se wyloučí, že se jí částičky od ocele odervané zapalují a co jiskry wysřsňují; železný prut kování za studena se rozehřívá. Že se třením teplo z těles wywinuje, jest známo wšibec, ano i diwochové to dobře wědí, dělajíce si oheň třením diwou dřew. Mebozezy, píly, náprawy, mlýnské kameny třením se rozněcují, ba náboje u kol rychlým jetím se zapalují, pročez se wymažují kolomazem, aby se tření umenšilo. S kwasením se teplo wzbuzuje; proto těsto, když se do něho dají kwasnice, nakypuje, roztaženo jsouc teplem; wšhké seno w kupách se zaparuje, ba může se i wzejmouti.

---

28. Dřívý druh železné rudy má tu wlastnosť, že železné piliny a i wětšší kusy železa k sobě přitahuje. Studa takowá slowe magnet. S obyčejné železo neb ocel, když se magnetem natře čili magnetuje, obdrží tuto wlastnosť.

Na tom zakládá se magnetická jehla. Jehla tato jest magnetowaná tyčinka z ocele, která w mosazné škrínce tak jest upewněna, že prostředkem svým leží na malé špičce, a na ní se rovnowážně

a wolně pohybowati může. Zehla tato, nech ji postavíme jakkoli, vždycky se narovná směrem ob jihu k severu. Nejdůležitější jest pro plavce na moři, neboť jim při zamračeném nebi jediná ukazuje, kde je sever a jih, a kde ostatní strany světa, a tím je od zablouzení ochraňuje (k o m p a s).

29. Jako železo, když je magnetem natřeno, přitahuje k sobě jiné železo, tak mohou i jiná tělesa takové síly nabýti, že lehké látky k sobě táhnou. O takových tělesích pravíme, že se stávají elektrická č. elektrisují. Přitahování elektrické liší se od magnetického tím, že se těleso přitážené po dotknutí odráží. Třeme-li k. p. španělský vosk suchým sukrem, a přiblížíme-li k němu malé ostrůžky papíru, tedy papírky ihned k vosku přiskakují, dotknou se ho ale, opět se odmršťují. To samé shledáme, když šlo, síru, porcelán, pryskyřici, smolu, jantar, atd. třeme.

Jsou-li tělesa natíraná větší, vydávají ve tmě slabou světlost, a na přiblížený fotník vypouštějí jiskřičku se slabým prasknutím, při čemž člověk ucítí w prstu malé škubnutí.

Wynasli i zvláštní nástroj, kterým elektrinu snadno lze u větší hojnosti wzbuditi. Nástroj tento slouží elektrika.

Elektrina za nowějších časů stala se velmi důležitou w lékařství. Zvlášť ale veliké užitečnosti

nabyla vynalezením telegrafů. Po drátech se totiž pomocí elektriny na mnohých tisíci mil mohou v okamžiku vyzkoušati zprávy.

30. Látky elektrické nacházejí se také v oblacích a ve vzduchu. Dokud tam rovnou měrou jest rozdělena, je ticho; běží volně stéká na zem, a páry pokojně vystupují. Pakliže se mračno, ve kterém se elektrická látka silněji nahromadila, přiblíží k jinému méně elektrickému: tu látka elektrická přechází z jednoho do druhého, a tím povstává bouřka.

Zvěstovatelé bouřky jsou černá mračna, která jako veliké hory nad obzorem vystupují. Povrch jejich jest vyduhý, zakulacený, barva od bílé do černé se mění, šedivé mlhy visí od spodu. Vzduch je parný, vítr se zdvihá a chumle prachu k oblakům vyhájí. Tu nastává blesk a hřimání. Po každé ráně následuje mocné pohybování v oblacích, běží se k zemi leje, anebo kroupy se dolů sypou.

Blesk jest elektrická jiskra, která jako jiskra z elektrifikovaného tělesa na přiblížený prst, od jednoho oblaku na druhý anebo na zem jede. Když sjeďe k zemi, tedy říkáme, že udeřilo. Blesk zapaluje hmoty hořlavé, k. p. domy, věže, rozráží stromy, zdi, roztopuje kovy, aneb když uhoďí do půdy písčité,

svařuje písek w trubice nebo wálce křemenové, kterých hromovým kamenem nazývají.

Hřímání jest silné bouchnutí, které blesk kvapným proražením vzduchu způsobuje. Při udeření do země hřmot více je praskavý, při udeření do oblaků více rachotí. Rachot tento bývá tak silný, že se bouchnutí odráží od oblaků, hor, skal, atd. Čím dál je bouřka od nás, tím později po blesku slyšíme zahřmění, protože blesk okamžitě přichází k oku, zvuk ale nenáhleji se rozprostírá. Něco podobného pozorujeme, když se z dálky díváme na střelbu: oheň z ručnice hned spatříme, bouchnutí ale tím později uslyšíme, čím dále stojíme.

Blit duje, nebo bouří,
 Oblak soptá rudý blesk;
 Wsechen tvor se bázní chvěje
 Slyše strassný hromu třesk.

Ty wssak, syuu, nelekej se:
 Bouře čistí země wzduch,
 Bouřemi wssak w žiwobytí
 Čistiwá se lidský duch.

31. Člowěk musí při bouřce býti opatrný; vždy jsme sice w rukou Božích; ale proto nám dobrotiwý Bůh dáwá poznání úkazů přírodních, a mychom dobrých stran jejich užili ke swému prospěchu, ale i také škodliwých účinků se warowali.

Blesk nejspíše udeřuje do ková, do vysokých předmětů k. p. věží, stromů, komínů, a j., pak do velkých míst, do zdí, do velkého dříví, a tam kde páry jsou. Jsme-li tedy v čas bouřky ve stavení, nepřibližujme se k oknům a ke zdím, varujme se dýmu a páry, jakož i všech předmětů kovových, jako železných mříží, brátů od zvoncůků, atd. Zavěřejme okna a dvéře, aby nenastal průvan. Přepadne-li nás bouřka pod širým nebem, nebězme, abychom se neuhřáli a tím výpar ze sebe nespůsobili. Držme se raději u prostřed ulice, než při staveních, raději v širém poli, než mezi stromy, neschovávejme se pod stromy před deštěm, nejedme prudce, nebrž raději slezme s vozu, a opodál od něho jděme.

32. Stavení nejbezpečněji ochraňují se od blesku hromosvodem. Hromosvod jest železná tyčka, která se zevnitř na stavení tak připevní, aby hořejší konec nad nejvyšší šár střechy aš na 3—4 stopy vynikal, a spodní dosti hluboko do velké země neb do vody dosahoval. Špic musí být zlacená neb platinovaná, a ostatek pokostem (fermeží) natřen, aby se rez nechytil. Na velkých staveních třeba je více hromosvodů postavit, které se železnými pruty nad vrchním šárem spojí. Blesk, když udeří, šveze se po hromosvodu do země, aniž stavbě co uškodí.

33. Z také frupobiti původ svůj má z elektriny. Když totiž ve vyšších oblacích páry zmrznou, a nižší oblaky jsou elektrické, tedy zmrzlé kapky s hůry dolů se táhnou, dole s oblakem se spojují a obalují jeho vlhkotou, která však při kwapném vypařování oblaku elektrického rychle mrzne. Tak se utvořují kroupy. V oblaku žene je elektrina ustavičně do wiru, a tím je w něm dlouho zdržuje, tak že vždy více wzrůstati mohou. Při tom trau se na sobě, a trati ostrotu svých hran, kteréžto tření někdy tak bývá slyšeti, jakoby w pytli chraštěly ořechy.

---

34. Za letních noci vidíváme na obzoru blyštání, aniž při tom slyšíme jakého hluku, čemuž říkáme blyška wice. Někdy to sice bývá odlesk vzdálené bouřky, obyčejně ale jen elektrické zapálení bez hřmění.

Na sewerní obloze ukazuje se někdy času nočního jasná záře, nejvíce červeného světla, z níž jasnější paprsky rozličných někdy barew do výšky vystupují. Ukaz tento zove se sewerná záře, a také jest původu elektrického. Nejjasněji se wídi w krajínách nejvyšš ku půlnoci ležících, kde za dlouhých zimních noci, které až 49 dní trwají, ošwěcuje oblohu místo slunce a měsíce.

---

35. Za jasných noci často widěti býwá svě-
tělka na obloze létající, jakoby hvězdy k zemi padaly,
pročež je padající hvězdy, a výjew ten či-
stění hvězd jmenujeme. Skoumatele přírody
mají za to, že jsou to skorná tělička nebeská, která
tak jako planety okolo slunce obíhají, a přiblížiwše
se k zemi widitelnými se stávají. Skorného původu
jsou ohniwé kule, které někdy na noční obloze
s welikou prudkostí litají, ohniwé ohony za sebou
wlekouce. Někdy zmizí bez následku, někdy ale
s náramným rachotem se rozpukují a žhawé kamení
nebo železo na zem wystrělují.

---

36. Bludičky a ohniwi muži nejsou
nic jiného než plaménky zapáleného wzduchu, který
z bařin, mrchowissí, a t. d. wystupuje. Plaménky
tyto jsou welmi lehounké, tak že je witr snadno
sem a tam unášeti může. Bludičky je jmenují
proto, že lidé, kteří se jimi svěsti dají, s prawé
swé cesty zablužují.

---

37. Na mnohých místech powrchu zemského
nacházejí se wrchy, z nichžto se čas po čase oheň,
kamení a roztopené horniny wywrhují. Jmenujeme
je sopky čili ohniwé kopce. Nejznámější sopky
w Evropě jsou: Vesuw nedaleko Neapole, Etna na
ostrowě Sicilli, a Hecla na ostrowě Islandu. Wrchol

jejich je otevřen na spůsob trychtýře, který vede do podzemské výšně. Dtvor ten slowe jícen č. fráter.

Před výbuchem sopky předcházíwá zemětřesení, při čemž se powrch zemský brzy s wětšší, brzy s menšší prudkostí otrásá, země se puká, a propadá, anebo zase z moře wystupuje. Často wšak zemětřesení i bez výbuchů sopečných nastáwá, při čemž býwá slyšeti strassliwý rachot pod zemí. Příčina sopek a zemětřesení posud jest tajemná. Tolik jen jisto jest, že hlawně páry podzemské, které ze žhawých wnitřnosti země se wywinují, a s nesmírnou pružností proti pewnému powrchu se pnouce, propuknouti usilují, jsou půwodem onoho třesení.

38. Swětlo přijímá země nasse od slunce, měsíce a hwězd. Jiný pramen swětla jest oheň. Z elektrina wydáwá swětlo. Konečně také strouchnělé dřevo, swatojanské mussky a j. slabě swítí.

Synu, ke wšemu co ctného, —
 Aby růže krásy zkvetla,
 Aneb zrostlo co dobrého:
 Ke wšemu jest třeba swětla.

Prwé nežli pustá země
 Ob moře se oddělila,
 Nežli ze skal pro wšse plémě
 Sílící se woda lila;

Prve nežli na jabloni
 Jablko se červenalo,
 Nežli sem tam okolo ní
 Na sta zlatých klasů wlálo;

Prv než w obor oblačow
 Přiblatý se orel wznese,
 Nežli člověk člověkowi,
 Láskou plana, w náruč klese;

Prv než na zeleném luhu,
 Stobarewné kwití zkwetlo,
 Nežli stál swět we swém kruhu —
 Zwolal Twůrce: Budiž swětlo!

39. Swětlo jest látka nejrychlejší. Rychlost jeho přewyssuje wsseliké pomysleni lidské. Šíreni jeho děje se s krze paprsky, které se od tělesa switícího rozcházejí, průhlednými tělesy pronikají, od neprůhledných se odrážejí.

Za tělesy neprůhlednými, když na ně s jedné strany swětlo padá, powstává stín.

Čím šikměji paprsky na neprůhledné těleso padají, tím je stín delší; čím kolměji, tím je kratší. Proto bývají stíny w poledne nejkratší, ráno a večir nejdelší.

Swětlo widitelnými činí wssěchny věci. Prostředkem swětla widíme.

40. Tak zřídil všemohoucí Bůh, ve své
moudrosti a dobrotivosti, všechno nad miru krásně
a pravidelně, všechno ku prospěchu člověčenstva.
Každé dílo rukou jeho zvěstuje nám velikost a slávu
jmena jeho!

Synul vzejíti k vyšší nebe,
Sklop své oči k země pláti,
Pohruž oko vnitřní v sebe,
A pak klekni v děkování:

Rebi dal Bůh hvězdy jasné,
Zemi stvořil kvítí skvostné,
Moři stvořil perly krásné,
Tobě stvořil — srdce ctivostné.

IV.

Ze zeměpisu.

---

1. **Z**emě jest ohromná koule poněkud podlouhlé podoby. Nejkrasnější konec její k pólnoci jmenuje se severný pól; k poledni, jižný pól.

V rovné dálce od obou pólů myslíme si kolem země čáru, kterou rovník nazýváme, protože zemskou kuli rozděluje na dvě rovné polokule, severnou a jižnou.

Největší teplo panuje okolo rovníka, proč se ten díl země, který tam leží, jmenuje horký zeměpás. Nejmenší teplo zase nalezáme při obou pólech, i nazýváme končiny tanní studeným zeměpásem. Mezi studeným i horkým zeměpásem na obou polokulích střídá se zima a teplo přiměřeným způsobem; krajiny sem náležející slovou mírným zeměpásem.

2. Podnebí (t. j. povaha povětrnosti) v horkém zeměpásu velice je parné; zimy tam neznají. Dni a noci pořád skoro jsou rovně dlouhé; den alespoň nikdy není delší než 13, nikdy kratší než 11 hodin. Nejsilnější koření, nejdravější zvířata nalezají se tam.

V mírném zeměpásu na severné i jižné polokuli jest pravidelně čtvero ročních časů; délka dnů a nocí jest rozličnější; nejživnější rostliny, jako obilí, ovocné stromoví, zeleniny a náš dobytek jsou zde domovem.

Ve studeném zeměpásu mají jen léto a zimu. Dobytky, kromě sobů a psů, není tam žádného; rostlin poskrovnu. Stromy a křoviny zakrsávají pro studenost; rolí zdělávati nelze; jen mechy se daří. Zato se tam nacházejí zvířata s pěknou kožešinou a hojnost' mořských živočichů, kteří nezřídka jedinou bývají potravou obyvatelům. Lidé tamní jsou nevelcí a zakrnělí.

---

3. Všechny tyto rozdíly teploty příčinu svou mají v tom, jak slunečné paprsky na zem padají. Čím se to kolměji děje, tím větší teplo, čím šikměji, tím menší způsobují. Proto

u nás v letě je tepleji než v čas zimy; neboť v letě paprsky více kolmo, v zimě ale více šikmo přicházejí k zemi. Docela kolmo padají nad rovníkem. Ve studeném zeměpásu se slunce zimního času po několik měsíců ani neukáže; za to sice v letě po delší čas z oblohy neodstoupí, nicméně ani v letě příliš země nerozehřívá.

---

4. V horkém zeměpásu by se všechno umořilo vedrem, kdyby je dobrotivý Stvořitel rozličnými prostředky nebyl zmírnil. Za jedno jsou dni a noci rovně dlouhé; vzduch tedy ve dne zteplelý za noc může ochladnouti. Za druhé vějí tam po celý rok pravidelné větry. Za třetí nastává v polovici roku deštivý čas, kterýž tam nahraňuje zimu. Deštěmi vyprahlá půda opět okřeje a se zúrodní. Jestliže deštivý čas nenastane, následuje hlad i v krajinách sebe úrodnějších.

---

5. Na povrchu zemské koule jest dílem suchá země, dílem voda.

Největší díl povrchu zemského zaujímá moře, tak že je 7 milionů čtvercových mil moře a 1 million mil suché země.

Suchá země prostírá se buď u velikých souvislých spoustách (pevninách), buď jen v menších částkách odevšad vodou obstoupených (ostrovích).

Veškerá suchá země dělí se na patero dílů světa, jenžto jsou: Evropa, Asie, Afrika, Amerika, Australie. Každý díl světa záleží z veliké pevniny a z ostrovů nejbliže k ní příležících.

Největší pevninu má Asie, menší Amerika, Afrika, Evropa. Nejmenší pevninu, zato ale nejvíce ostrovů má Australie.

Na severné polokuli leží Asie, Evropa, část Afriky, severní polovice Ameriky; na jižné Australie, druhá polovice Afriky a Ameriky.

Starým národům známy byly jen tři díly světa, totiž Asie, Afrika a Evropa, jejichžto pevniny vespolek souvisejí, tak že z Asie i do Evropy i do Afriky po suchu přejíti lze.

Ameriku objevil roku 1492, tedy teprvé před čtyřmi sty lety, Krištof Kolúmbus, an hledaje novou cestu do Indie na západ se plavil, až maně k pevné zemi americké přistal.

Na pevninu australskou, která Nový Holland slove, vystoupili Evropané teprvé r.

1616, ačkoli některé ostrovy k Australii počítané dříve již byly známy.

---

6. I moře se dělí na patero hlavních dílů, jenž jsou:

Severné a

Jižné ledové moře; ono při severném, toto při jižném pólu.

Atlantický oceán mezi Evropou, Afrikou a Amerikou.

Tichý oceán mezi Amerikou, Asií a Australií, a

Indický oceán mezi Asií, Australií a Afrikou.

Největší jest tichý oceán, menší atlantický a indický; nejmenší jsou obě ledová moře.

---

7. Moře neteče sice jako řeky naše k té neb oné straně; nicméně ustavičně se pohybuje. Pozoruje se to na břehu mořském, kde každých šest hodin vody přibývá, a druhých šest hodin vody ubývá. Přibývání slove příliv, ubývání odliv.

V prodlení jednoho dne je tedy dvojí příliv a dvojí odliv.

Mořská voda je slaná. Slanost tato zabraňuje, aby moře hnulo a v zimě zamrzalo.

---

8. Na dně mořském jsou právě takové hory a doliny jako na pevné zemi.

Vrcholy podmořských výšin dosahují ne-zřídka až pod samou hladinu mořskou, jinde až nad ni vynikají.

Kde nad ni vynikají u větší míře, tam povstávají ostrovy.

Kde pod hladinu dosahující, tvoří rozsáhlá prostranstva bahnem, pískem, a j. pokrytá, tam povstávají mělčiny, jespy a písčiny.

Bradla jsou úskalí, která pod hladinou v malé hloubce se táhnou.

Víry jsou hlubiny v moři, kde voda s hlukem se kroužíc, všechno, co jí přijde na blízko, do sebe pohlcuje.

Mělčiny, bradla a víry velmi jsou plavbě nebezpečny. Námořníci musejí je dobře znáti, aby do nich nevjeli a loď se jim nestroskotala.

9. Suchá země a moře všelijak se prostupují. Někde část země zasahuje do moře, s hlavní pevninou souvisejíc jen po jedné straně. Část země taková slove polouostrov, a jestliže menší jest, ostrožna.

Jinde zase část moře zabíhá do země, s hlavním mořem též jen po jedné straně spo-

jena jsouc. Část moře taková jmenuje se záliv, a jestliže menší, chobot. Pakli chobot pevnou zemí tak je uzavřen, že v něm lodě před bouří jsou chráněny, nebo jestliže se část moře hrázemi od širého moře tou měrou oddělí, nazývá se místo takové přístav.

Úzký pruh země, který dvě větší části pevniny spojuje, slove převlaka čili mezi-moří; úzký pruh moře, kterým se dva větší díly moře stýkají, jmenuje se úžina mořská.

Vysoký výstupek suché země do moře slove předhoří č. mys.

---

10. Suchá země dílem je rovinatá, dílem hornatá.

Roviny budto nízko leží, a slovou nížiny, anebo vysoko, a slovou vysočiny čili planiny.

Z rovin vystupují rozličné výšiny. Jsou-li jen skrovné, jmenujeme je pahrbky, pahorky, návrší; jsou-li větší, kopce, chlumpy, brda, vrchy; největší pak jsou hory. Delší řada větších hor slove pohoří. Taková pohoří jsou u nás Krkonoše, Krušné hory, Šumava, Tatry, Alpy.

Některé hory zasahují až nad oblaky. Vrcholy jejich jsou pokryty sněhem a ledem, který ani letním parnem nerozmrzává.

Sníh na výšinách takových napadlý, jak začne tátí, mrzne a proměňuje se v zrnatý led. Tak povstávají mocné vrstvy ledové čili ledovci, kteréž se dle jistých pravidel po horách posouvají.

---

11. V lůně hor sbírá se voda a vystupuje v pramenech a studánkách na jevo. Z hor tekou všechny téměř naše potoky a řeky.

Prohlubeň, ve které potok neb řeka teče, jmenuje se její koryto neb řečiště.

Hlavní řeky jsou takové, které jiných do sebe přijímajíce, tekou až do moře. Menší řeky a potoky, které do hlavní řeky se vlévají, slovou její přítoky.

Hlavní řeky jsou u nás k. p. Dunaj, a přítoky jeho: Morava, Váh, Hron, Tisa; Lab e, a přítoky jeho: Vltava, Oharka, Jizera atd.

Kromě řek nalezájí se na suché zemi jezera, která nezřídka malým mořím jsou podobná. Taková jezera jsou u nás k. p. nezi-derské, blatenské a j.

---

12. Počet lidstva na celé zeměkouli dosahuje asi tisíc millionů. Nicméně jsou ještě veliké země bud neobydlené, anebo mají jen velmi skrovné obyvatelstvo, zvláště v Americe, Africe, v Australii.

Lidé jsou velmi rozliční. Podle barvy a podoby dělí se na hlavní tři plemena, totiž kavkazské, severské a negerské. Ku kavkazskému patří obyvatelstvo Evropy, Ameriky a části Asie; k severskému Číňané a jiní národové asiatsí, pak staří obyvatelé Ameriky; k negerskému obyvatelé Afriky (černoši) a Australie.

Veliká též rozmanitost jest mezi národy co do jazyka, způsobu života, mravů a obyčejů, vzdělanosti a náboženství.

---

13. Nejvzdělanější národové jsou ti, kteří se přiznávají k náboženství křesťanskému, nejméně vzdělaní ale jsou pohané.

Křesťané původně byli spojeni v jedné, totiž v naší sv. římské katolické církvi, od které se později teprv někteří odtrhli; takovým odtržením povstala církev řecko-východní, vyznání protestantská a v. j.

---

14. Největší díl lidstva přebývá ve stálých sídlech.

Málo jen lidu vedou život docela přebíhavý, jsouce velmi divocí a nevzdělaní. Ti slovou kočovníci.

Lidé, v stálých sídlech přebývající, spojeni jsou ve státy. Ve státě nejvyšší moc

vykonává buď dědičný panovník (císař, král, vévoda, kníže) anebo osoba, jen na čas k tomu vyvolená (præsident) a po uplynutí toho času zase v počet občanů obyčejných se navracující. Státy s dědičnými panovníky slovou monarchie: státy s volenými na čas vládci nazývají se republiky. I v monarchiích i v republikách jsou sněmy, jenž při vydávání zákonů s panovníkem anebo s dočasným vládcem spolu působí. K vrchnímu řízení státních záležitostí ustanoveni jsou ministři, pod kterými zase úředníci v rozličných oborech pracují *).

E v r o p a.

15. Evropa jest mnohem sice menší nežli Asie, Amerika a Afrika, nicméně vyniká nad ně velice. Jakkoli totiž malá jest, předce má nejdelsí mořské břehy, velmi mnoho zálivů, chobotů, polouostrovů, ostrožen, atd., což všechno jednak pomorský obchod usnadňuje, jednak ale podnebí evropské zlahozuje.

---

*) K probrání zeměpisných zpráv, ježto nyní následují, třeba užiti map: aspoň poloukulí Evropy, císařství rakouského, jichž za levnou cenu i také z c. k. školního knihoskladu dostati lze,

Evropa má u větší své části nížiny, anebo nízké hornatiny; vysokých hor, kteréby vzdělávání země byly na závadu a povětrí činily studeným a drsným, není tu mnoho.

Proto požívá náš díl světa v průměru velmi přiměřeného, mírného podnebí. Jen nejsevernější části jeho dosahují do studeného zeměpásu; od horkého zeměpásu pak značně je vzdálen.

Evropa je velmi lidnatá, a obsahuje velikou rozmanitost národů. Národové evropejští přiznávají se od starodávna ku křesťanství, a předčí vzdělaností svou nad obyvatelstvo ostatních dílů světa. Ve všech ostatních dílech světa vedou hlavní kupecký obchod Evropané, a tamnější národové namnoze jsou jim poddáni.

---

16. Evropa na východu souvisí s pevninou asiatskou, od kteréž horami uralskými a kavkazskými, pak chvalinským jezerem a řekou Uralem jest oddělena.

Severní břehy Evropy zasahují k severnímu ledovému moři. Na ostatních stranách obmezena jest oceanem atlantickým, kterýž dvěma velikými zálivy v prostředek pevniny vniká. Jeden ze zálivů těchto jest moře baltické, oddělující polouostrov Skandinavii od hlavního tělesa Evropy. Druhý jest moře

středozejské, jímžto se Evropa odlučuje od Afriky a dílem i od Asie.

Středozejské moře s vlastním oceanem atlantickým souvisí úžinou gibraltarskou. Části jeho jsou: moře jadranské č. adriatické, moře ægæjské, a moře černé. Mezi mořem ægæjským a černým leží moře marmara (bílé), související s oním úžinou dardanelskou, s tímto úžinou cářhradskou.

---

17. Hlavní ostrovy evropské jsou:

a) ostrovy danské, totiž Seeland, Laaland Fünen a j., na otvoru moře baltického v ocean atlantický;

b) Island se sopkou Heklou, na rozhraní sev. ledového moře a atlantického oceanu;

c) ostrovy britanské t. j. Veliká Britanie (Anglie a Škotsko) a Irsko v oceanu atlantickém;

d) Baleáry, Korsika, Sardinie, Sicilie, Malta, ionické ostrovy a Kandie (Kreta) ve vlastním moři středozejském;

e) Cyklády, Negroponte a j. v moři ægæjském.

---

18. Přední polouostrovy evropské jsou:

a) Skandinávie mezi mořem baltickým a vlastním oceanem atlantickým;

b) polouostrov jutský č. dánský, mezi týmiž moři;

c) polouostrov pyrenejský, mezi oceánem a mořem střeozemským;

d) Italie mezi střeozemským mořem vlastním a mořem jadranským;

e) polouostrov illyrský, mezi moři jadranským, ægæjským a černým;

f) Krim v černém moři.

19. Přední hory v Evropě jsou:

a) skandinávské pohoří na soujmenném polouostrově;

b) Pyreneje, jimiž se polouostrov, po nich nazvaný, odděluje od ostatní pevniny evropské;

c) Alpy, nejznačnější pohoří evropské s nejvyššími vrcholy, ježto se rozkládají po krajinách, ležících na sever moři střeozemskému a jadranskému.

Alpám na sever a západ jsou:

d) hory hercynské, k nimž náležejí jmenovitě Šumava, Krušné hory, Krkonoše, Jeseník v Čechách a na Moravě;

e) na severovýchod Alpám táhnou se Karpaty mezi Uhry a Haliči.

f) Kraš obstupuje severovýchodní pobřeží jadranské.

g) V pohoří polouostrova illyrského nejdůležitější část slove **Balkán**.

h) **Apenniny** prostupují celou **Itálii** a **Sicílii**, obsahující též dvě sopky, totiž **Aetnu** na **Sicílii** a **Vesuv** na západním břehu **Itálie**.

20. Z řek evropských nejznačnější jsou:

a) **Pečora** a **Dvina**, jenž tekou do severního ledového moře.

b) **Němen**, **Visla** a **Odra**, kteréž ústí své mají do moře baltického.

c) **Labe**, **Wesera**, **Rejn**, **Seina** (séna), **Loira** (loára), **Garonna** a **Tajo** (tachho), nesoucí vody své do oceanu atlantického.

d) **Ebro**, **Rhóna**, **Arno** a **Tibera**, jenž do moře střeozemského vtékají.

e) **Pád** (Po), **Adiže** i **Neretva**, plynoucí do moře jadranského.

f) **Dunaj**, **Dněstr**, **Dněpr** a **Don**, jejichž vodou nasycuje se černé moře.

g) **Volha**, největší ze všech řek evropských, pohřizuje vlny své v chvalinské moře.

Jednotlivé státy evropské.

21. Státové evropejšti jsou:

a) **Království portugalské**, jehož hlavní město **Lissabon** vystavěno jest nad ústím řeky **Taja**;

b) **Království španělské**, k němuž náležejí i také ostrovy **Baleáry**, za hlavní město má **Madrid**. Kromě toho jmenovati sluší pomořská města **Cadiz**, **Malagu** a **Barcelonu**.

Portugaly a **Španěly** zaujímají veškeren polouostrov **pyrenejský** a mají obě mimo to osady zámořské v jiných dílech světa;

c) **Království italské** s hlavním městem **Florencií** nad řekou **Arnem**. Jiná důležitá města jsou: **Turin** a **Milán** při řece **Pádu**, **Benátky** a **Ankona** při **jadranském**, **Janov (Genua)**, **Livorno** a **Neapol** při **středozemském moři**. Ku **království italskému** náležejí též ostrovy **Sicilie** s předním městem **Palermem**, **Sardinie** a **Elba**.

d) **Církevní stát** po obou stranách řeky **Tibery** při moři **středozemském**, kdež staroslavný **Řím**, jenž jest sídlem svatého otce papeže a tudíž **střediskem** církve **katolické**.

22. e) **Království řecké**, k němuž se i ostrovy **ionické**, **Negroponte** a **Cyklady** počítají, za hlavní město má **Atheny**.

f) **Císařství turecké**, ku kterémuž náleží i **Malá Asie**, **Syrie** s **Palæstinou** a část **Arabie** v **Asii**, pak svazkem poplatnictva

Egypt a Tunis v Africe. Hlavní město jest Cáhhrad čili Konstantinopol při úžině soujmenné, sídlo sultána čili císaře tureckého.

Sultánovi poplatna jsou knížectví podunajská, totiž Rumenie, obsahující v sobě Valachii a Multany, s hlavním městem Bukureštem, a Srbsko s hlavním městem Bělehradem.

g) Černá hora opodál moře jadranského s hlavním městem Cetyní.

23. h) Císařství ruské, k němuž kromě Evropy náleží celá severní část Asie: Sibiř s Amurskem, Turkestan a Kavkazsko.

Hlavní města jsou Petrohrad při zálivu moře baltického a Moskva nad přítokem Volhy. Kromě toho jmenovati sluší: Varšavu nad Vislou v království polském, k Rusku přivtěleném, Kyjev nad Dněprem, veliké tržní město Nižní Novgorod a Kazaň nad Volhou, Archangelsk při severním ledovém, Oděsu a Sevastopol nad černým, Astrachaň nad chvalinským mořem.

24. i) Království švedské a norské na polouostrově skandinávském s hlavními městy Stockholmem a Christianii, ježto obě leží při moři.

k) Království danské, zavírající v sobě kromě severní části polouostrova jut-

ského ostrovy dan­ské a Island. Hlavní město jest **Kodaň** (**Kopenhagen**) na ostrově **Seelandu**.

l) **Království nizozemské** čili **Holland**, okolo vtoku **Reyna**, spolu s hrabstvím **luxemburským**. Hlavním městem jest **Amsterdam** při zátocce **morské**, jenž slove **Zuiderzee** (**zajdr-zé**). **Hollandčanům** náležejí **bohaté osady** na ostrovech **východní Indie** v **Asii** (na **Javě**, **Borneu**, **Celebesu**, **Sumatře** atd).

m) **Království belgické**, jižně pod **Hollandem**, s hlavním městem **Brüsselem**.

25. n) **Císařství francouzské** čili **Francie**, jehož území obmezeno **oceanem atlantickým**, **Pyrenejemi**, **mořem středo­zemským**, **Alpami** a **Reynem**. Hlavní město jest **Paříž** nad **řekou Seinou**. Jiná výtečnější města ve **Francii** jsou: **Calais** (**kalé**), **Havre** (**hávř**), **Cherbourg** (**šérbúr**), **St. Nazaire** (**sén-nazér**) na **pobřeží oceanu**, **Bordeaux** (**bordó**) nad **řekou Garonnou**, **Marseille** (**marzejl**) a **Toulon** (**tulon**) při **středo­zemském moři**, **Lyon** nad **Rhónou** a **Strassburk** nad **Reynem**. K **císařství francouzskému** náleží též **Korsika**, jejíž **přední město Ajaccio** (**ajaččo**) jest **rodištěm Napoleona I.**, v **Africe** **Alžírsko** a **některé ostrovy**. Mimo to má **Francie osady** i v **ostatních dílech světa**.

26. **Království velkobritanské** na ostrovech britanských, dělic se na Anglii, Skotsko a Irsko. Hlavním městem jest Londýn nad řekou Temží, nejlidnatější a největší město evropejské (s 3 milliony obyvatelů). Mimo to jmenovati sluší v Anglii obchodní a průmyslná města Leeds (lids), Birmingham (bermingäm), Manchester (māncestr) a Liverpool (livrpúl), ve Škotsku Edinburk a Dublin v Irsku. K říši velkobritanské náleží mimo to v Evropě Gibraltar nad úžinou soujmennou, ostrovy Malta v středoziemském moři a Helgoland před ústím řeky Labe. Kromě toho sluší pod vládu anglickou rozsáhlé země v jiných dílech světa, jmenovitě Kanada v severní Americe, Indie v Asii, Nový Holland a Nový Seeland v Australii, kapská země (Capland) v jižní Africe.

27. p) **Spolek severoněmecký**, jenž obsahuje v sobě království pruské a saské, země meklenburské a jiné menší státy.

Hlavní město spolku i Pruska jest Berlin na meziříčí Labe a Odry. Mimo to jmenovati sluší nad Labem: Drážďany, hlavní město království saského, a Hamburk; nad Odrou: Vratislav a Štětín; blíže Němnu: Kralovec; blíže Wesery: Hannover; nad

Reynem: Reyn-Kolin (Köln). K Prusku náleží též země hohenzollernská nad Dunajem.

q) Jižní státy německé, totiž Bavyry s hl. městem Mnichovem (München), Würtembersko s hl. městem Stuttgartem, Badensko s hl. městem Karlsruhe, Hessensko s hl. m. Darmstadtem.

r) Republika šveycarská, země hornatá a jezernatá v samém lůně Alp, z nichž se tam pramení Reyn i Rhôna. Předním městem šveycarským jest Bern.

Císařství rakouské.

28. Mezi Vlchy, Švejcary, státy německými (Bavyry, Sasy a Prusy), Ruskem, zeměmi tureckými a mořem jadranským jest vlast naše, císařství rakouské, též mocnářství rakousko-uherským zvané, jímž vládne, co dědičný panovník z rodu habsbursko-lotrýnského, *Jeho císařské a královské apoštolské Veličenstvo František Josef První, císař rakouský, král český atd. a apoštolský král uherský.*

Princové vznešeného panujícího domu našeho titulují se arciknížaty a princezny arcikněžnami rakouskými.

Nástupci trůnu náleží titul korunního prince.

29. Mocnářství naše zaujímá více než 11.000 zeměpisných čtvercových mil, s 35,000.000 obyvatelů, a obsahuje v sobě sedmero království, t. Uhry, Čechy, Halič, Illyrii, Chorvatsko, Slavonii a Dalmácii, jedno velkoknížectví, t. Sedmihrady, jedno arciknížectví, t. Rakousy hořejší a dolejší, jedno velkovévodství, t. Krakovsko, dvě markrabství, t. Moravu a Istrii, šestero vévodství t. Salcbursko, Štýrsko, Korutansko, Kraňsko, Slezsko a Bukovinu, dvě knížecí hrabství, t. Tyroly s Vorarlberskem a Gorici s Gradiškou. Posléze jmenovati sluší hranici vojenskou.

30. Obyvatelé mocnářství našeho jsou rozličného původu a jazyka.

Němci jsou v dolních a horních Rakousích, v Salcbursku, v Tyrolích, ve Štýrsku, v Korutanech, v Moravě, ve Slezsku, v Čechách, v Sedmihradech, v Uhrách, a menším počtem ve všech skoro ostatních zemích.

Slované a sice:

a) Češi v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, Slováci v Uhrách; kromě toho menším počtem i v jiných zemích.

b) Poláci v Haliči a ve Slezsku.

c) Rusíni v Haliči, v Bukovině a v Uhrách.

d) **Srbové a Chorvaté**, mluvící jedním jazykem a jen rozdílného písma (cyrilského a latinského) užívající, v Chorvatsku, Slavonsku, v Dalmacii, v Istrii, v Uhrách a ve Vojenské hranici.

e) **Slovinci** v Kraňsku, v Korutanech, v rakouském Přímoří, ve Štyrsku a v Uhrách.

Vlaši a sice:

a) **Italiáni** v Tyrolích, pak v pobřežních městech Dalmacie a rakouského Přímoří.

b) **Rumuni č. Valaši** v Sedmihradech, v Uhrách, ve Vojenské hranici a v Bukovině.

Uhři č. Maďaři v Uhrách a v Sedmihradech, kdež jedna jich větev pode jménem **Sékelů** je známá.

Mimo to jsou v našich zemích **Židé, Cikáni, Bulhaři, Armeni** a j.

31. **Z evropských hor zasahují do území mocnářství našeho Alpy, Kraš a hory hercynské. Zcela náležejí území našemu jen Karpaty.**

Alpy prostupují třemi pásmy Tyroly, Salcbursko, Štyrsko, Korutany, Kraňsko, pak jižně od Dunaje ležící polovici hořejších a dolejších Rakous. K Alpám náleží i také ba-koňská šuma, ježto se v jihozápadních

Uhrách mezi jezery neziderským a blatenským prostírá.

Kraš prostírá se po přímoří rakouském, po části Kraňska, západním Chorvatsku a po Dalmacii. Je to horstvo vápenaté, plné jeskyní a ponorů, t. j. podzemních dutin, do kterých se řeky ztrácejí.

K pohoří hercynskému náleží vysočina českomoravská, kterou na západ obmezuje Šumava s českým lesem, Smrčiny a Krušné hory, na sever Sudety. K Sudetám patří vrchy jizerské, Krkonoše se Sněžkou, kladské hory a Jeseník. Mezi Čechy a Moravou táhne se široký hřbet žďárských či českomoravských hor. Vnitř Čech zajímavo jest krásné Středohoří oba-
pol Labe.

Karpaty vinou se velikým obloukem od Moravy mezi Uhry a Sedmihrady s jedné, Haličí a Bukovinou s druhé strany. Nejvyšší vrchy karpatské nacházejí se v Tatrách.

32. Hlavní řeky mocnářství našeho jsou: **Dunaj (Donau)**, který, přicházejce z Badenska, Württemberska a Bavor, u Pasova vstupuje na půdu rakouskou, a u Staré Ršavy na půdu zemí tureckých vchází, po které plyne až do černého moře. Přítoky jeho jsou na pravém břehu: Inn, Travna, Enže, Litava

(Leitha), Rába, Drava a Sáva; na levém: Morava, Váh, Hron a Tisa, pak Olta, Prut a Seret, kteréžto tři však v Rakousku jen svůj počátek mají.

Dněstr prýští se v Tatrách na haličské straně, a odchází do Rus.

Visla (Weichsel) vychází ze Slezska, a činí rozhraní mezi Haličí a Ruskem. Přítoky její jsou Dunajec, Sán, a j.

Odra (Oder) vyniká v Moravě, a teče Slezskem do Pruska.

Labe (Elbe) plyne z Čech do Sas, a odtud do Pruska.

Reyn se území rakouského dotýká jen ve Vorarlbersku.

Do moře jadranského vtéká vlaským Benátskem Adiže (Etsch), přicházející z Tyrol; skrze Dalmacii Neretva (Narenta).

33. Největší jezera jsou v Uhrách, totiž neziderské a Blatno. Menších jezer několik nalezá se v Alpách, jmenovitě v hořejších Rakousích a v Korutanech. Gardské jezero jen severním svým koncem území rakouského se dotýká.

Jadranské moře obeplyvá břehy rakouské 230 mil zdělí. Nejznačnější polouostrovy, ježto v ně vnikají, jsou Istrie, pak Pelješec v jižní Dalmácii. Ze zátok jmeno-

vati sluší chobot terstský a kvarnerský, obapol Istrie, pak boku kotorskou v jižní Dalmacii.

34. Hlavní a první sídelní město mocnárství našeho

V i d e ň

(něm. Wien, polsky a rusínsky: Wídeň, slovinsky: Dunaj, chorv., srbsky a maďarsky: Béc, italsky a románsky: Vienna).

Žádné město v říši naší nepočítá v obyvatelstvu svém tak rozličných národů jako Vídeň. Ačkoli hlavní jazyk, kterým se tu mluví, jest německý, uslyšíš předce obecně všechny jazyky říše naší, cizích ani nepřipomínajíc.

Vídeň jest přední sídlo fabrik, obchodu a kupectví. Zde se sbíhají železnice a jiné dráhy z celé říše. Na Dunaji provozuje se parní plavba. — Do Vídně vedeny jsou telegrafy ze všech předních měst celého mocnárství i z ciziny.

Vídeň sama dělí se na vlastní město a na předměstí. Vlastní město kolem do kola oběhnáno jest přeširokou ulicí, plnou výstavných domů a paláců, kteráž slove rynkem. Vnitř rynku jest císařský hrad, rozsáhlá to budova, v níž také dvorská knihovna, sbírky přírodnické, mincovní a starožitnické, pak dvorské činoherní divadlo uměštěny jsou.

Opodál císařského hradu jest nově vystavené nádherné divadlo operní. Ve vnitřním městě nalezá se dále kromě četných paláců soukromých, veřejných budov a kostelů, jmenovitě chrám sv. Štěpána, jenž vyniká svou ohromnou velikostí a věží široko daleko viditelnou, pak kostel kláštera kapucinského, při kterém jest hrobka císařského rodu. Na rynku vypíná se kostel votivní, se dvěma ztepilýma věžema, jedna z předních okras Vídně, podnes však nedostavený.

Kolem města vlastního rozkládají se předměstí vídenská, jednak dlouhým náspem (linií) obehnaná, jednak Dunajem obmezená. Přední z nich jsou Leopoldov, k němuž přes průplav (kanál) dunajský sedmero mostů od města vede, Landstrasse, Vídeň, Mariahilf, Josefov, Rossava. Na předměstí Vídni jest cís. zámek **Belveder** s bohatou obrazárnou, sbírkou egyptských, římských a středověkých starožitností (ambrasskou sbírkou). Za Leopoldovem k Dunaji prostírá se **Prater**, hlavní veseliště vídenské na léto.

Po rynku jednou stranou až do **Pratru**, druhou až do vsí **Dornbachu**, **Döblingu** a **Hietzingu** vedena jest železnice, po kteréž vozy od koní tažené pojíždějí. Jinými směry slouží obecenstvu k rychlejší přepravě četné omnibusy.

Za linií šíří se pořád dalším prostorem veliké osady příměstské. Spolu s nimi se Vídeň z dálky podobá ohromnému táboru kamenných stanův, z jehož středu jako vysoká korouhevni žerď vyniká věž svatoštěpánská.

Hlavní vzdělávací a učební ústavy ve Vídni jsou: císařská akademie věd, universita, ústav josefinský ke vzdělávání vojenských lékařů, polytechnický ústav, Augustineum č. ústav k vyššímu vzdělání katolického duchovenstva, bohoslovecká fakulta evangelická, orientalská akademie ke vzdělání úředníků do služby v orientu, theresianská akademie, akademie obrazných umění, vyšší vojenská škola ke vzdělání důstojníků, ústav veterinářský ke vzdělání dobytčích lékařů, a nedaleko Vídne v Maria-Brunnu lesnická akademie.

Okolí vídeňské na jižní a západní straně velmi je půvabné. Nedaleko města jsou císařské letní hrady Schönbrunn, Laxenburg a Hetzendorf.

35. V dolejších Rakousích, ležících na obou stranách Dunaje, krom Vídne důležitější města jsou: Vid. Nové město (Wiener Neustadt), s vojenskou akademií a mnohými fabrikami. Baden, lázenské město s krásným hradem arcikn. Albrechta. Klosterneuburg s klášterem augustinským.

Aspern a Wagram, proslavené bitvami mezi Napoleonem a rakouským vojskem pod arcikn. Karlem v r. 1809. **Tulln**, v úrodné rovině tullenské. **Hainburk**, s c. k. fabrikou na tabák. **St. Pölten**, sídlo biskupské.

---

36. V hořejších **Rakousích**, které též obapol **Dunaje** položeny jsou, hlavní město je **Linec (Linz)**, sídlo zemských úřadů a biskupa. **Steyer**, středisko fabrikace zboží železnického a ručnic. **Kremsmünster**, s opatstvím benediktinským a hvězdárnou. **Gmunden**, se solivary. Z **Gmundenu** vede železnice přes **Linec** do **Budějovic**, po které se hlavně sůl do **Čech** přiváží. **Ischl**, lázenské město.

---

37. **Vévodství salcburské** bohaté je na sůl. Hlavní město je **Salcburk**, vdovské sídlo císařoven. Zde jsou zemské úřady, arcibiskup, theologické a lékařské školy. **Hallein**, s bohatými solnými doly, a **Gasteyn** s teplými lázněmi.

---

38. **Vévodství štyrské**, jehož přední plodina je železo, jedno z nejlepších v Evropě. Hlavní město je **Hradec (Gratz)**, sídlo zemských úřadů, biskupa sekovského, university a ústavu polytechnického. Zdejší **Joanneum**, založené od arciknížete **Jana**, zavírá v sobě přehojné sbírky přírodnin. **Fürstenfeld**, s c. k.

fabrikou na tabák. Rohatec (Rohitsch) se slavnou kyselkou, která se daleko široko rozesílá. Maribor (Marburg), sídlo biskupa lavantského. Maria-Cell, nejslavnější poutnické místo v celém Rakousku. Lubno (Leoben) s hornickou akademií. Admont, s benediktinským opatstvím; nedaleko od Admontu jest Erzberg, hora celá ze železné rudy složená.

---

39. Vévodství korutanské, bohaté železem a olovem. Hlavní město je Celovec (Klagenfurt), sídlo zemských úřadů, biskupa kurského a nejstarší hospodářské společnosti naší říše. Bělák (Villach), s velikými dílnami na železo a ocel. Bleiberk, s nejvydatnějšími olověnými doly v císařství.

---

40. Vévodství kraňské, bohaté rtuť a železem. Lubláň (Laibach) hlavní město, sídlo zemských úřadů a biskupa. Idria, s nejbohatšími doly na rtuť v celé Evropě. Postojna (Adelsberg) s pamětihodnými jeskyněmi. U Cirknice jest jezero, jehožto voda na jaře se pod zem ztrácí a na podzim zase vrací, tak že na něm lze i ryby lovit i obilí sklízeti a seno kositi.

---

41. Terst a rakouské Přímorí. Terst jest naše hlavní námořské město. Zde

jsou zemské a vrchní pomořské úřady, biskup, námořnická a obchodnická akademie. V Terstu má sídlo své společnost rakouského Lloydu, která loděmi svými provozuje stálou plavbu do Benátek, do Řecka, do Smyrny, Cárihradu, Syrie, Egypta, atd. V přístavě terstanském ustavičně se hemží množství lodí z přerolických zemí. Poreč (Parenzo) sídlo biskupské a hlavní město markrabství istrianského. Piran s výtečnými solivárnami a znamenitým majákem, t. j. světlárnou, která za temných bouřlivých nocí ukazuje lodím, kde je břeh. Piranský maják viděti je po celém terstanském zálivu. Pola s hlavním přístavem a všemi závody válečného loďstva našeho, pak se slavnými římskými starožitnostmi. Z ostrovů kvarnerských jmenovati sluší Krk (Velja) s sídlem biskupským, pak Cres (Cherso) a Lošinj.

Hlavním městem knížecího hrabství goricko-gradištského jest Gorice (Görz), kdež římsko-katolický arcibiskup sídlo své má.

42. Knížecí hrabství tyrolské s Vorarlberkem je větším dílem hornaté; jen v jižných krajinách má teplé podnebí i rodí sladká vína a jiozemske ovoce. V severních Tyrolích chovají dobrý dobytek a provozují kopání kovů. Innsbruck, hlavní město, sídlo

zemských úřadů, s universitou a museem. **Hall**, s vydatnými solnými doly. **Schwatz** s c. k. fabrikou na tabák, měděnými a železnými doly. **Bregenc**, na potamském jezeru (**Bodensee**). **Botzen**, s velikými trhy. **Brixen** a **Trident**, sídla biskupská. V **Tridentu** byl od r. 1545 do r. 1563 držán slavný církevní sněm tridentinský. Údolí **passejské**, odkud pocházel **Ondřej Hofer**, který r. 1809 **Tyroly** proti **Bavorům** a **Francouzům** v čele věrných císaři **Tyrolanů** statečně bránil. **Feldkirch**, přední město **vorarlberské**.

---

43. **Království české** má hojnost obilí, chmele, ovoce, kamenného uhlí, rozličných kovů, zvláště výtečného cínu. **Průmysl český** hlavně předčí sklem, zbožím bavlněným, vlněným a lněným. **Hlavní město české** jest **Praha**, jenž patero měst v sobě obsahuje, totiž **Staré** a **Nové město**, ježto s **Josefovem** čili židovským městem na pravém břehu **vltavském** leží, pak **Malou stranu** a **Hradčany** na protější straně řeky.

Malá strana s **Novým** a **Starým** městem spojena jest **řetězovým** a **starobylym** kamenným mostem, kdežto ze **Starého** města na **Letnou** nový překrásný visutý most ze železa a kamenný most železnice **dráždanské** vedou

Praha je město plné starožitných budov a památek. Četné kostely věžemi a kupolemi svými zjednaly jí název města stověžatého. Z kostelův přede vším jmenovati sluší chrám sv. Víta, jenž ušlechtilé své gotické tvary vznáší prostřed královského hradu na Hradčanech. V kostele sv. Víta chovají se tělesné pozůstatky knížat a králův českých až po Rudolfa II., v stříbrné rakvi tělo sv. Jana Nepomuckého a v sklípku nad kaplí sv. Václava koruna a ostatní insignie království českého. Blíže chrámu sv. Víta jest kostel svatojirský s hrobem sv. Ludmily. Kromě toho vynikají na Starém městě kostel Panny Marie před Teynem a kostel křižovnický, na Novém městě kostel na Karlově se znamenitou tunovou klenbou, na Malé straně kostel sv. Mikuláše. Na Starém městě stojí socha Karla IV., vystavitele hradu královského, chrámův svatovítského i karlovského, jakož i kamenného mostu, a zakladatele university pražské. Na nábřeží mezi kamenným a řetězovým mostem vypíná se prostřed symbolů krajů českých socha císaře Františka a na Malé straně socha hr. Radečského, vítěze novarského.

Nové město zvláště vyniká širokými, výstavnými ulicemi a prostrannými náměstími, jmenovitě náměstím svatováclavským a Kar-

lovým. Ze vzdělavacích a učebných ústavů pražských hlavní jsou: universita, král. učená společnost, museum, polytechnický ústav, konservatoř, tři gymnasia, jedno reálné gymnasium a dvě vyšší reálky a t. d. Obchod a průmysl jest velmi znamenitý, podporován jsa železnicemi a četnými silnicemi, kteréžto se do Prahy jako paprsky hvězdy nějaké s celých Čech stýkají.

Blíže Prahy jsou kr. letohrady **Belveder** s oborou bubenečskou (stromovkou) a zapuštěná nyní **Hvězda**, též prostřed rozlehlé obory.

Po dvou stranách Prahy rozkládají se veliké osady, živným průmyslem vynikající, totiž **Karlín** (**Karolinenthal**) s novým, v románském slohu vystaveným chrámem sv. apoštolů slovanských, **Cyrilla a Methodia**, a **Smíchov** s krásným parkem knížete **Kinského**.

---

44. Jiné výtečnější osady království českého probereme podle řek, nad kterými položeny jsou:

Nad Vltavou: **Eleonorenhain** s velikou sklárnou, jichž se v okolí tamním mnoho nachází. **Vyšní Brod** (**Hohenfurt**) s cisterckým opatstvím a nedalekou těsninou vltavskou u čertovy stěny; **Rožmberk** a **Krumlov** (**Krumau**) se starobylými zámky slavného

druhdy rodu rožmberského, jenž l. 1611 po meči vyhynul; knížata ze Švarcemberku píší se vévody krumlovskými; **Budějovice** (**Budweis**), sídlo biskupa a dvou gymnasií, přední obchodní město v jižních Čechách; **Hluboká** (**Frauenberg**) s nádherným, po staroanglicku vystaveným zámek knížat ze Švarcemberku, jichž panství se po celém jižním pokraji Čech rozkládají; **Týn nad Vltavou** nad vtokem Lužnice, s loděnicí; **Zbraslav** (**Königsaal**), pohřebiště některých králů českých (**Václava II, III a IV.**); **Zvickov** (**Klingenberg**), zajímavá zřícenina starého hradu nad vtokem Otavy; pod Prahou **Kralupy**, spojiště železnic.

Nad Lužnicí: **Třeboň** (**Wittingau**) s nižším gymnasiem a bohatým archivem rožmberským a švarcenerským; **Tábor** s prvním v Rakousku reálným gymnasiem a s vyšším hospodářsko-průmyslovým učilištěm; **Bechyně**, druhdy hlavní město kraje soujmeného.

Nad Nežarkou, přítokem Lužnice: **Počátky**, rodiště slovutného spisovatele biskupa **Tom. Pešiny** z Čechorodu († 1680); **Jindřichův Hradec**, sídlo mocných někdy pánů z Hradce a Slavatův, s gymnasiem; **Veselí** nad vtokem Nežarky.

Nad Sázavou: Příbyslav; Něm. Brod s gymnasiem; Benešov s niž. gymnasiem; Jílové, hornické město.

Nad Želivkou, přítokem Sázavy: Humpolec a Pelhřimov s soukenickým průmyslem; Želivo s opatstvím praemonstratským.

45. Nad Otavou: Kašperské hory (Bergreichenstein), Sušice, Horažďovice a Strakonice, průmyslná města; Strakonice jsou rodiště Fr. Čelakovského († 1852). Písek s gymnasiem a vyšší reálkou.

Nad Blanicí, přítokem Otaviným: Prachatice, znamenité druhy obchodní město na zlaté stezce k Pasovu vedoucí, z kteréžto doby pocházejí tamní památné budovy a nástěnné malby; Bavorov, rodiště Chmelenského († 1839); Vodňany.

Nad Lomnicí a Skalicí, též přítoky Otavinými: Blatná s krásným zámekem a parkem; Březnice a Mirovice.

Nad Kacabou: Dobříš se železnými hutmi.

46. Nade Mží, kteráž od Berouna Berounek slove: Mariánské lázně (Marienbad); Stříbro (Mies) s olovnými a sirnými doly; Plzeň s gymnasiem a vyšší reálkou, středisko obchodu a železnic v západních Čechách,

se znamenitým pivovarstvím; **Radnice** s kamennouhelnými doly; **Křivoklát**, královský druhdy hrad prostřed překrásných lesů a železných hutí; **Beroun** s nedalekým **Tetínem**, kde sv. **Ludmila** mučennickou smrt podstoupila; **Karlštejn**, založený od **Karla IV.** nádherný hrad, na kterém druhdy klenoty a listiny zemské chováno.

47. Nad přítoky Mžínými, a sice

a) nad **Radbuzou**: **Horšov Týn** (**Bischofteinitz**) a **Stodo** (**Stab**); **Domažlice** (**Taus**), proslulé bitvami, ještě tam bližší brány zemské na východu z pomezního hvozdu byly opětovně svedeny.

b) nad **Úhlavou**: **Nová Kdyně** (**Neugedein**) s továrnou na vlněné tkaniny; **Klatovy** s gymnasiem.

c) nad **Úslavou**; **Nepomuk**, rodiště sv. **Jana**; na blízkou je **Zelená Hora**, naleziště staronárodní básně o **Libušině soudu**; **Blovice**.

d) nad **Klabavou**: **Rokycany** se železnými hutmi v okolí.

e) nad **Litavou**: **Příbram** s hornickou akademií a stříbrnými doly; **Hořovice** se železnými hutmi.

f) nad **Střelou** č. **Žluticí**: **Žlutice** (**Luditz**); **Manetín**; **Kralovice**.

g) nad Rakovníkem: Rakovník s vyšší reálkou.

h) nad Lodenicí: Kladno a Buštěhrad s kamenným uhlím, železnými doly a hutmi; Unhošť.

Nad Červeným potokem: Smečno, Slané s niž. gymnasiem a Velvary.

48. Nad Ohří: Cheb (Eger), druhdy říšské město, s gymnasiem, zde l. 1634 zabit byl Albrecht z Waldšteina; na blízku Františkovy lázně (Franzensbad) a Aš; Chlum (Mariakulm), rozhlášené poutnické místo; Falknov, s chmelarstvím; Loket (Ellbogen); lázeňské město Karlovy Vary (Karlsbad) se světoznámým vřídlem (Sprudel); v okolí Varů jsou znamenité továrny na porculán a kameninu, jmenovitě v Pirkenhammeru a Klášterci (Klösterle); Kadaň (Kaaden); Zatec s gymnasiem a světoznámým chmelarstvím; Louny, rodiště znamenitého stavitele Beneše Lounského († 1531); Libochovice a Budyně.

Nad přítoky Ohřinými a sice

a) nad Stokou: Slavkov (Schlaggenwald) s cínovými doly.

b) nad Teplou: Teplá, opatství præmonstratské.

c) nad Chomutovkou: Chomutov (Komotau) s gymnasiem.

49. Nad Bělou: Horní Litvínov (Oberleutensdorf) s fabrikací soukennickou; Most (Brüx) a Duchcov (Dux), průmyslná města; Bělina (Bilin) a Zaječice (Sajdschitz) s kyselkou; Bylany (Pillna) s hořkou vodou; Teplice, lázenské město; jemu nedaleko leží osady Chlumeck (Kulm), Varvažov (Arbesau) a Noklěřov (Nollendorf), ježto prosluly vítězstvím spojených vojsk nad Napoleovým generálem Vandammem l. 1813.

50. Nad Labem: Vrchlabí (Hohenelbe) s průmyslem plátenickým; Hostinné (Arnau) s papírnami; Králové Dvůr, proslulý rukopisem staronárodních básní, jenž v podvěžní komoře tamního kostela l. 1817 byl nalezen; Jaroměř; pevnost Josefov (Josefstadt); pevnost Kralové Hradec (Königgrätz), sídlo biskupa, s gymnasiem; Pardubice na spojišti železnic, se znamenitým koňarstvím; Kladruby s cis. hřebčincem; Přelouč, Týnec Labský, Kolín při železnici; u Kolína poražen l. 1757 Fridrich II.; Poděbrady a Nymburk s koňarstvím; Brandeys naproti Staré Boleslavi, kde sv. Václav od bratra svého Boleslava I. byl zavražděn; Mělník nad vtokem

Vltavy, kdež se z burgundských rév výtečné víno pěstuje; podobně též u Žernosek; Roudnice, po níž se knížata z Lobkovic vévody píší; pevnost Tereziín (Theresienstadt); Litoměřice sídlo biskupské s gymnasiem a vyšší reálkou; Lovosice; Labské Ústí (Aussig), jenž vede obchod se dřívím, ovocem a obilím; Podmoklé (Bodenbach), pomezí stanice dráhy do Sas vedoucí; Děčín (Teschen) se zámek hr. z Thunu a vyšším hospodársko-průmyslovým učilištěm v blízké Libverdě; Hřensko (Herrnskretsch), poslední osada česká na Labí.

51. Nad přítoky labskými, po pravém břehu; a sice:

a) nad Bystřicí: Miletín, Hořice a Nechanice.

b) nad Cidlinou, jenž Bystřici přejímá: Jičín s gymnasiem; N. Bydžov; Chlumeč.

c) nad Jizerou a přítoky jejími: Nový Svět (Neuwelt) s proslulými sklennými hutěmi hr. Harracha; Vysoká (Hochstadt), Jilemnice (Starkenbach), Semily a Železný Brod průmyslná města; Turnov pod Kozákovem s nálezištěm a leštírnami českých drahokamenův; Mnichovo Hradiště (Münchengrätz) se zámek waldšteinským; Bělá (Weißwasser); Bakov na spojišti železnic;

Mladá Boleslav s gymnasiem; Kosmonosy s továrnami na kartoun; Benátky.

d) nad Ploučnicí: Jablonná (Gabel), Cvikov (Zwickau), Hajda, průmyslná města, jmenovitě Hajda vede rozsáhlý obchod se sklem; Zákupy (Reichstadt) s cis. zámekem, odtud syn Napoleona I. nazván vévodou zá-kupským; Č. Lípa s gymnasiem.

e) nad Kamenicí: Šenava (Stein-Schönau) s úpravami na duté sklo; Č. Kamenice s průmyslem přízeným.

52. Nad přítoky labskými po levém břehu, a síce:

a) nad Úpou: Trutnov, průmyslné město; Svatoňovice s kamenno-uhelnými doly; Skalice.

b) nad Medhují (Mettau): Adersbach s bludištěm divně utvořených pískových skalín, jež za starodávna Rozsochatec slulo; Náchod s krásným zámekem knížete lippského; Kukus a Nové Město nad Medhují s nemocnicemi.

c) nad Dědinou: Dobruška a Opčno, pak nad vtokem Dědiny do Orlice: Třeběchovice (Hohenbruck).

d) nad Orlicí divokou: Žamberk (Senftenberg), Kostelec; nad přítoky div. Orlice

Rychnov s gymnasiem; Solnice a Kvasiny s bělidly na plátno a přízi.

e) nad Orlicí tichou: Ústí (Wildenschwert); Brandeys, rodiště a pohřebiště slavného pána moravského Karla z Žerotína († 1636), kdež památník Komenskému pod horou Loukotí postaven; Choceň s zámek kn. Kinského. Nad přítokem Orlice (Třebovkou): Česká Třebová na spojišti železnic.

f) nad Loučnou čili Trstenicí: Lito-myšl s gymnasiem; Vysoké Mýto (Hohenmauth); Sezemice.

g) nad Kamenicí čili Chrudimkou (Oheb-kou): Hlinsko; Chrudim s reálným gymnasiem, hospodářským učilištěm a čilým obchodem koňářským; nad přítoky jejími: Skuteč s průmyslem obuvnickým.

h) nad Doubravou: Chotěboř; nad souběžnými s ní říčkami: Čáslav s cukrovarnami; Kutná Hora (Kuttenberg), staroslavné hornické město se znamenitým chrámem sv. Barbory a vyšší reálkou; Sedlec s největším v Čechách chrámem zrušeného opatství cisterckého a továrnou na tabák; Kouřim a Český Brod.

53. Nad řekami, ježto vod svých ani do Vltavy ani do Labe neunášejí, a sice

a) nad Švarcavou, přítokem dunajským: **Polička** s plátenickým a **Svratka** s hrncířským průmyslem.

b) nad Sázavou moravskou: **Landškroun** s průmyslem plátenickým.

c) nad Stěnavou, ježto do slezské Nisy teče: **Broumov** s opatstvím benediktinským, jemuž i **Břevnov** u Prahy náleží, s gymnasiem.

d) nad Nisou, pod Frankfurtem v Odru tekoucí: **Liberec** (**Reichenberg**), středisko českého průmyslu soukennického a bavlnického, s vyšší reálkou; **Jablonec** (**Gablonz**) se silnou výrobou sklárskou; **Friedland**, po němž **Albrecht z Waldšteina** vévodou se psal.

e) nad přítoky této Nisy a Sprevy: **Krásná Lípa** (**Schönlinde**) s průmyslem přízeným; **Rumburk**, **Warnsdorf**, **Sluknov** s průmyslem plátenickým.

54. Markrabství moravské, bohaté obilím, zvláště na Hané, výtečné průmyslem i obchodem.

Hlavní město moravské je **Brno** (**Brünn**), skládající se z vlastního města a 14 podměstí nad stokem Švarcavy a Svitavy, sídlo zemských úřadů, biskupství, technického ústavu, dvou gymnasií a vyšší reálky. Dále nalézá

se tam museum a několik ústavů i spolků k pěstování nauk, vlastivědy a jazyka českého.

V Brně provozuje se čilá výroba zboží soukeného a vlněného, kteréž jmenovitě o rozhlášených jarmarcích do obchodu přichází. Přední z kostelů brněnských jest biskupský chrám sv. Petra. Na hřbitově starobrněnském pochován J. Dobrovský († 1829). Nad Brnem na nevysokém chlumu vypíná se tvrz Špilberk.

Starší hlavní město moravské Olomouc (Olmütz) nad Moravou, sídlo arcibiskupa, dvou gymnasií a vyšší reálky, je pevnost s rozsáhlými obrannými stavbami. Přední kostel olomoucký jest metropolitanský chrám sv. Václava.

55. Jiné značné osady moravské jsou podle řek, při kterých leží:

Nad Moravou: Šumberk (Schönberg) s průmyslem plátenickým a bavlnickým; Mohelnice (Müglitz) a Litovle (Littau), průmyslná města; Kojetín; Kroměžíř se zámek a nádhernými zahradami arcib. olomouckého a s gymnasiem; Uherské Hradiště (U. Hradisch) na prostoroře starého Velehradu, kde druhdy byla stolice krále Svatopluka a sídlo sv. arcibiskupa Methoděje; nynější Velehrad, klášter někdy cistercký, je pozdějšího založení; Strážnice s gymn-

siem; **Hodonín** (**Göding**) a **Bzenec** (**Bisenz**) s vinařstvím.

56. Nad přítoky Moravinými po levém břehu, a sice:

a) nad **Oskavou**: **Uničov** (**Mähr. Neustadt**), průmyslové město.

b) mezi **Oskavou** a **Bystřicí**: **Šternberk** s průmyslem bavlnickým a plátenickým.

c) nad **Bečvou**: **Rožnov** pod horou **Radhoštěm** s ústavem lečitelským prostředkem žinčice; **Val. Mezeříč**, **Vsetín**, **Hranice** (**Weißkirchen**), odkudž se sukna až do **Levanty** (**Malé Asie**) vyvázejí; **Lípník** a **Přerov**, průmyslná města. **Přerov** je rodiště **Jana Blahoslava**, jednoho z předních zvelebitelů jazyka našeho († 1571).

d) nad **Bystřicí**: **Bystřice** pod **Hostejnem**, proslulým z bojův tatarských l. 1241.

e) nad **Rusavou**: **Holešov** a **Hulín**.

f) nad **Dřevnicí**: **Vyzovice**; **Zlín**, známý výrobou kudel.

g) nad **Olšavou**: **Luhačovice**, lázeňské místo; **Nivnice** a **Uh. Brod**, jenž jsou rodiště a otčina **Jana A. Komenského** († 1671).

57. Nad přítoky Moravinými po pravém břehu, a sice:

a) nad **Sázavou**: **Záhřeb** (**Hohenstadt**), významný štěparstvím a obchodem ovocným.

b) nad Třebovkou: Mor. Třebová s gymnasiem, a Jevičko (Gewitsch) nad přítokem jejím.

c) nad Blatnou: Tovačov, sídlo pánů Tovačovských z Cimburka, z nichž nejznamenitější, Ctibor, sepsal knihu práv moravských († 1494).

d) nad Valovou: Prostějov (Prosnitz), středisko obchodu obilního na Hané.

e) nad Hanou: Vyškov (Wischau).

f) nad Stupavou: Koryčany a Kyjov (Gaja) s doly hnědouhelnými.

58. Nad Švarcavou č. Svratkou: Žďár (při české Sázavě) a Jimramov (Ingrowitz) kdež se silně pěstuje len; Tišňov; Rejhrad, opatství benediktinské; Hustopeč, hlavní tržiště obchodu s hovězím a vepřovým dobyt看em z Uher.

Nad přítoky Švarcavy, a sice:

a) nad Svitavou: Svitava (Zwittau) s soukenictvím, Březová (Brüsau), Letovice, Boskovice, Blansko a Adamov (Adamsthal) s železnými hutěmi, průmyslové osady při dráze z Brna do Čech vedoucí. Nedaleko Blanska jsou pověstné jeskyně (býčí skála) a propast Macocha s ponorným potokem Půnkvou.

b) nad Litavou: **Bučovice**; **Slavkov** (**Austerlitz**), známý bitvou l. 1805.

c) nad Oslavou: **Velká Mezeříč** a **Náměšť** průmyslná města.

d) nad Jihlavou: **Jihlava** (**Iglau**), sídlo gymnasia, s průmyslem soukenickým a kožešnickým; **Třebíč** a **Evančice** (**Eibenschitz**) s průmyslem soukenickým.

e) nad Rokytnou: **Jaroměřice** a **Mor. Krumlov**.

59. Nad Dyjí: **Telč** s průmyslem soukenickým; **Nová Hříše** (**Neu-Reisch**), s praemonstratským opatstvím; **Vranov** (**Frain**) a **Kravská** s výrobou kameniny; **Znojmo** (**Znaim**) s gymnasiem a továrnami na kůži; **Luka** (**Klosterbruck**) s vyšším učilištěm vojenských inženýrův; **Přímětice** (**Brenditz**), kdež žil **Prokop Diviš**, současný s **Franklinem** vynálezce hromosvodu († 1765); **Mikulov** (**Nikolsburg**) se zámkem ditrichsteinským a **Lednice** se zámkem a nádherným parkem lichtenšteinským; **Břaclav** (**Lundenburg**) na spojišti železnic.

V pořící řeky **Odry** nalezá se **Nový Jičín** (**Neu-Titschein**) s průmyslem soukenickým; **Místek** a **Frankstadt** s výrobou sprostých látek havlněných; **Příbor** (**Frei-**

berg) s gymnasiem; Fulnek s továrnou na stroje; Římařov (Römerstadt) při Moravici.

60. Vévodství slezské, proslulé plátenictvím, dělí se na dvě vespolek nesouvislé části.

V části východní jest:

a. nad Ostravicí: Frídek, sídlo generalního vikáře biskupa vratislavského, k jehož diecesi tato část Slezska náleží.

b. nad Odrou: Bohumín (Oderberg), hraniční stanice na železnici do pruského Slezska vedoucí.

c. nad Olešnicí: Jablunkov před průsmykem, jenž Karpatami do Uher vede; Těšín, druhdy stolice zvláštního knížectví s dvěma gymnasiema.

d. nad Vislou: Ustroň, Skočov a Strumeň (Schwarzwasser), průmyslná města.

e. nad Bělon: Bělsko (Bilitz), s výrobou zboží vlněného.

V části západní:

a. nad Opavou: Krnov (Jägerndorf), po němž se knížata z Liechtenšteina vévodami píší; Opava, sídlo zemských úřadů, gymnasia a vyšší reálky.

b. nad Bělou, do Prus tekoucí: Freiwaldov s průmyslem bavlnickým a plátenickým; Gräfenberk, známé léčením vodou, od Priesnitze zavedeným.

c. nad Osoblahou: **O s o b l a h a** (**Hotzenplotz**) a **Z u c k m a n t e l**, průmyslná města.

d. nad Moravicí: **H r a d e c** (**Grätz**).

e. nad Odrou: **O d r a v a** a **K l i n k o v i c e** (**Königsberg**), průmyslová města.

61. Království halické a vladiměrské s velkovévodstvem krakovským a s vévodstvími osvětimským a zátorským. Hlavní město jest **L v o v** (**Lemberg**), sídlo zemských úřadů, tři arcibiskupů: římsko-, řecko- a armensko-katolického. Vzdělavacích ústavů je zde: universita, technická akademie, ústav Ossoliňských a rusinský národní dům (musea). Nad Dněstrem je **H a l i č**, od něhož země dostala své jméno. **B r o d y**, hlučné obchodní město na ruských hranicích, z větší části od židů obydlené. **S t a n i s l a v o v**, třetí co do výstavnosti město v **H a l i č i**. **T l u m a č**, s velikou fabrikou na cukr. **V i n n i k y** u **L v o v a**, s c. k. fabrikou na tabák. **P ř e m y š l** se římsko- a řecko-katolickým biskupstvím. **K r a k o v**, starodávné sídlo polských králů, k Rakousku teprvé r. 1846 přivtělené; sídlo university. **B i a ě a** na slezských hranicích, naproti **B ě l s k u**, průmyslné město. **O s v ě t i m** (**Auschwitz**) a **Z á t o r**, hlavní města dvou knížectví téhož jména. **B o c h n i a**, se solnými doly. Nejpa-
mátnější solné doly jsou ve **V ě l i č c e**. **V z t a-**

hují se 6700 sáhů do délky, 1100 sáhů do šířky a 750 sáhů do hloubky. Vrstva krušné soli tak jest ohromná, že při kopání celé pilíře soli nechávati musejí k podpěrání. Doly tyto mají podobu podzemského města, s náměstími, ulicemi a příbytky. **Svošovice**, s velikými cis. sirnými doly. **Tarnov** se římsko-katolickým biskupstvím.

62. **Vévodství bukovinské.** Hlavní město jsou **Černovice**, sídlo zemských úřadů a řecko-východního biskupa. **Sučava**, za starších dob hlavní město multanského knížectví. **Radovce**, s cis. hřebčincem. **Jakobeny**, se železnými hutmi. **Sučavica**, **Putna** a **Dragomirna**, staroslavné kláštery ř. vých. basilianův. **Běla Krinica**, hlavní osada ruských starověrců (lipovánů).

63. **Království dalmatské** má dobré víno a olej. **Dalmatinci** jsou výborní námořníci. Hlavní město, sídlo zemských úřadů, kat. arcibiskupa a řecko-vých. biskupa je **Zader (Zara)**. **Splet (Spalato)** s kat. biskupstvím. U města toho jsou znamenité zříceniny přenádherného paláce, jež římský cis. **Dioklecián** sobě byl vystavěl. **Dubrovnik (Ragusa)** s biskupstvím. Zde květlo druhdy od konce 15. až do 18. věku básnictví jihoslovanské. Z básníků tamních nejslavnější jsou **Držić**

(† 1510), **Gundulić** († 1638) a **Djordjić** († 1737). **Kotor** (**Cattaro**) s bokou kotorskou, nejprostrannějším to přístavem na jadranském moři. **Budva**, nejjihnější město našeho mocnářství. Nad **Kotorem** a **Budvou** zdvihá se **Černá hora**. K **Dalmacii** patří mnoho ostrovů, z nichž za naší doby nejvíce proslul **Vis** (**Lissa**) vítězstvím, jehož **Tegetthof** dosáhl nad loďstvem vlaským l. 1866. Jiné větší ostrovy dalmatinské jsou: **Brač** (**Brazza**), **Hvar** (**Lesina**), **Korčula** (**Curzola**) a **Mlet** (**Meleda**).

64. **Království chorvatské a slavonské** s chorvatským přimořím, městem **Rjekou** a jejím zemištěm. **Hlavní město** jest **Záhřeb** (**Agram**), sídlo bána, zemských úřadů, university, jihoslovanské akademie a arcibiskupa. **Pakrac**, sídlo řecko-východního a **Křiževci** (**Kreutz**), sídlo řecko-katolického biskupa. **Grobnik**, na kamenitém grobnickém poli, kde r. 1242 Tataři od Chorvatů poraženi byli. **Starý Sisek**, se znamenitým obchodem obilným. **Rjeka** (**Fiume**), obchodní město s přístavem. **Bakar** (**Buccari**) a **Kraljevica** (**Portoré**) s přístavy. **Radoboj** se sirnými doly. **Osek** (**Esseg**), pevnost a hlavní město **Slavonie**. **Djakovo** (**Diakovar**), sídlo katolického biskupa, jenž má titul biskupa bosens-

ského a sremského. Fruška gora, ve Sremu, neveliké pohoří přeutěšené polohy, plodící výborná vína, se 12 srbskými kláštery.

65. Království uherské, bohaté obilím, vínem a drahými kovy. Hlavní město uherské jest Budín a spojená s ním Pešť. Ležít proti sobě obapol Dunaje, přes který položen jest řetězový most. V Budíně jest královský hrad; Pešť je sídlo uherských nejvyšších úřadů, university, technického učiliště, kr. uherské akademie věd a jiných vzdělavacích ústavů; z Pešti se provozuje veliký obchod, ku kterému zvláště železnice, po všem Uhersku odtud se rozvětvující, a plavba po Dunaji nápomocny jsou. Nedaleko Pešti je král. letohrad Gödöllő. Nad Dunajem leží Vácov (Waitzen) s biskupstvím a Ostrihom (Gran), sídlo arcibiskupa a primasa uherského s nádherným novým chrámem sv. Štěpána. Kečkemét, veliké průmyslné město u prostřed kečkemétské pusty, písčité to roviny, která počínajíc u Peště v délce 50 mil mezi Dunajem a Tisou se šíří. Kaloča, sídlo arcibiskupské. Bábolna s velikým cís. hřebčincem. Královský Bělehrad (Stuhlweißenburg), staré sídlo králů uherských, kdež bývali korunováni i pochováváni; s biskupstvím. Miškovec (Miskolcz), se silným obchodem a vinařstvím. Jager (Erlau), sídlo arcibiskupské s překrásným metropolitan-

ským chrámem a palácem arcibiskupským. Solnok skladiště paroplavby na Tise. Segedin, veliké město při vtoku řeky Mároše do Tisy, s rozsáhlým obchodem a průmyslem. Jás-berěň, hlavní místo Jazygův a Kumanův.

66. Blíže jezera neziderského jsou:

Šoproň (Oedenburg) se znamenitým obchodem a průmyslem, Železné město (Eisenstadt) s krásným palácem knížete Esterházkého. Rust, odkud známé rustské víno, a Nezider (Neusiedel). Uh. Staré hrady (Ung. Altenburg), při Dunaji, s vyšší hospodářskou školou. Ráb, též při Dunaji, pak Kamenec nad Rábou (Steinamanger) a Vespřím, opodál jezera Blatna, jsou sídla biskupská. Kysek (Güns), znamenitý obranou Mik. Jurišiče proti Turkům r. 1532. Siget blíže Dravy proslavený hrdinskou smrtí Mikuláše Zriňského r. 1566. Fűred, lázenské místo na Blatně. Pětikostelí (Fűnfkirchen), sídlo biskupské s velikolepým katedrálním chrámem. Muháč při Dunaji, pověstný dvojitou bitvou. R. 1526 zde král Ludvík II. od Turků poražen zhynul. Od té doby se Uhry stále dostaly pod panství domu Habsburského. R. 1686 zvítězili zde císařští pod Karlem Lotrinským nad Turky.

67. **Veliký Váradin (Großwardein)**, s římsko- a řecko-katolickým biskupstvím. **Debrecin**, jedno z největších měst v Uhrách, u prostřed debrecinské pusty, po kteréž se tisíce volů, vepřů a ovec pasou. **Debrecin** má značný průmysl (debrecinské mýdlo) a je po **Pešti** první obchodnické město v Uhrách. **Satmár Nemethi**, sídlo kat. biskupa. **Starý Arad**, sídlo rumunského řecko-východního biskupa, s velikými trhy na dobytek. **Mező-hedész**, s rozhlášeným po celé Evropě cís. hřebčincem. **Temesvár**, sídlo katol. čánadského a srbského řecko-východního biskupa. **Sambor, Bája, Veliký Bečkerek, Stará a Nová Bečej** s rozsáhlým obchodem obilným. **Oravica** se zlatými, stříbrnými, měděnými, železnými a kamenouhelnými doly. **Subotica (Theresiopol)** s velkým průmyslem a obchodem. **Senta** na Tise, kde princ **Eugen** r. 1697 porazil sultana **Mahmuta II.** **Nový Sad (Neusatz)** se srbským řecko-východním biskupstvím a čilým obchodem po **Dunaji**. **Vršec** též jest sídlo biskupa ř. v. srbského. **Nový Arad**, pevnosť. **Lugoš**, sídlo biskupa řecko-katolických Rumunů.

68. **Košice** s biskupstvím. **Kežmark**, vede silný obchod suherskými viny do **Haliče** a **Ruska**. **Hnilice (Göllnitz)** se železnými

a měděnými, Smolník (Schmölnitz) s měděnými doly. Spišský zámek a Rožnava, sídla římsko-katolických biskupův. Agtelek s pověstnými jeskyněmi (bradly). Prešov (Eperies) a Ungvár s biskupy řecko-katolických Rusínův. Tokaj, kde se rodí světoznámé víno tokajské. Mukáčevo (Munkáč), s pevností. Silice s pamětihodnou ledovou jeskyní, ve které led za nejparnějšího leta nejen nerozmrzá, ale na opak se zvětšuje.

69. Prešpurk, jenž drahně let býval městem korunovačním a sněmovištěm uherským. Ze znamenitých staveb vyniká palác arcibiskupa ostrihomského a královský nyní ssutý zámek. Prešpurk vede silný obchod. Sv. Jiří, známý svatojirským vínem. Šomorýn na žitném ostrově (Schüttinsel) mezi rameny dunajskými. Komárno (Komorn), pevnost na Dunaji. Trnava (Tyrnau), druhdy sídlo university. Píšťany, lázenské místo. Nitra, sídlo biskupské. Trenčín, s prastarým hradem, nedalekými teplými lázněmi (Teplice). Orava (Arva), starožitný hrad. Křemnice se zlatými a stříbrnými doly. Štávnice (Schemnitz) též se zlatými a stříbrnými doly a hornickou akademií. Báňská Bystřice (Neusohl), sídlo kat. biskupa.

70. **Velkoknížectví sedmihradské** nyní již k Uhrám přivtělené, má půdu hornatou sice, ale úrodnou; bohaté jest zlatem, stříbrem a solí. Přední město **Sibeň (Hermannstadt)**, zde jest sídlo arcibiskupa a metropolitu Rumunův, k řecko-východní církvi se přiznávajících, pak bruckenthalské museum. **Sibiň** je zároveň přední místo Sasů sedmihradských. **Klausenburk**, starší hlavní město Sedmihradska. **Schäszburk** se znamenitým tkalcovstvím. **Brašov (Kronstadt)**, největší a první obchodnické město v Sedmihradech. **Bystřice**, obchodní město. **Vajda-Huňad**, rodiště Jana Huňada, vítěze nad Turky. **Bělehrad (Karlsburg)**, pevnost, sídlo sedmihradského římsko-katolického biskupa a arcibiskupa řecko-katolických Rumunův. **Abrudbánya** a **Vöröspatak** se zlatými, **Zalatná** se zlatými a stříbrnými, **Salcburk** se solnými doly. **Blasendorf** a **Sámoš-Ujvár**, sídla řecko-katol. biskupů. **Mároš-Vášárhelj**, hlavní místo **Sékelů**.

71. **Vojenská hranice** dělí se na chorvatsko-slavonskou a srbsko-banátskou, a táhne se podél tureckých zemí od jadranského moře až k pomezí sedmihradskému. **Hraničáři** jsou všichni povinni ke službě vojenské. Jen několik měst je, kde platí obecné zákony

o odvodu vojenském. Města tato jmenují se svobodné vojenské obce (Militär-Kommunitäten). Bág (Karlopág) s přístavem na jadranském moři. Senj (Zengg), sídlo biskupské. Brod a Petrovaradin, pevnosti. Karlovice, sídlo patriarchy vyznavačův řecko-východní církve v říši naší, jenž spolu jest arcibiskupem a metropolitou Srbův. Zemuň (Semlin), obchodní město na Dunaji naproti Srbskému Bělebradu. Pančevo a Běla Crkva, (Weißkirchen), obchodní města. Mehadia, s horkými lázněmi. Karanšebeš, sídlo biskupa řecko-východních Rumunův, Plaški bliže Karlovce (Karlstadt), sídlo biskupa srbského. Stará Ršava (Alt-Orsova), kde Dunaj opouští rakouské zemiště.

A s i e.

72. Asie jest největší díl světa i obsahuje v sobě nejrozlehlejší a nejvyšší hory. Obyvatelé asiatsí jsou dílem pohané, zvláště náboženství buddhaického a bramanského, dílem mahomedáni, dílem křesťané.

Asie má tři veliké polouostrovy, totiž Arabii, přední Indii (Hindustan), a zadní Indii. Okolo jihovýchodního pobřeží rozkládají se četné ostrovy, z nichž jmenovati sluší:

Ceylon, Sumatru, Javu, Borneo, Celebes, Manillu a ostrovy japonské.

Největší pohoří asiatské jest Himalaja, nad polouostrovy indickými, jejíž vrchole až 27.000 stop dosahují. Mimo to paměti hodné jsou: hory altajské, Himalaji na sever, a kavkazské, mezi černým a chvalinským mořem, pro svou velikost, hory armenské s Araratem, Libanon a Sinai i Horeb pro důležitost v dějinách lidstva.

Asie má veliká jezera, mořím se rovnající, jako moře chvalinské a aralské. Přední řeky tamní jsou: Indus a Ganges do indického, Jantsekiang, Hoangho a Amur do tichého oceanu, Lena, Jenizej a Ob do severního ledového moře tekoucí.

73. Hlavní země asiatské jsou:

1. Sibiř, jenž s Amurskem, Turkestanem a Kavkazskem patří Rusům;
2. Malá Asie, jenž spolu se Syrií i Palestinou a částí Arabie sluší pod panství turecké;
3. Arabie;
4. Persie s hl. m. Teheranem, kdež sídlí šah perský;
5. Beludžistan a Afghanistan,
6. Přední a zadní Indie, jížto největší část s hl. m. Kalkuttou Angličanům

náleží; mimo to mají tam osady i Francouzové a Portugalci;

7. Čína s hl. m.: Pekingem, Nankingem a Kantonem.
8. Japan na ostrovích.

A f r i k a.

74. Afrika, již převlaka suezská spojuje s Asií a moře středozezemské odděluje od Evropy, obsahuje v sobě největší pouště písčité (Saharu a poušť libyckou). Polouostrovů nemá. Z nečetných ostrovů největší jest Madagaskar v indickém oceanu. Vnitř Afriky jest několik velikých jezer. Ze dvou jezer těch vychází nejznačnější řeka africká, staroslavný Nil.

Přední země v Africe jsou: Egypt, obapol Nílu, s městy Kairem a Alexandrií, pak Abyssinie na východní, Kapská země (Kapland) na jižní, Guinea a Senegambie na západní, Marokko, francouzská Alžerie s m. Alžírem a poplatný tureckému sultanu Tunis i Tripolis na severním pobřeží. Vnitřek Afriky obydlen od černochoů větším dílem pohanských, kteří až do novějších časů prodáváni bývali do Ameriky za otroky.

A m e r i k a.

75. Amerika skládá se z dvou ohromných polovicí, severní a jižní. Obyvatelé američtí převahou jsou potomci osadníků evropských, dílem anglických a francouzských, dílem španělských a portugalských. Obyvatelstvo starodomáci (Indiáni) počtem již je velmi slabé a nad to i pořád více řídne.

Záliv mexický a moře karaimské, jenž jsou velikým zabočením oceánu atlantického, severní od jižní Ameriky oddělují.

Obě části Ameriky souvisejí spolu po suchu tak řečenou střední Amerikou, jejíž nejužší práslo slove převlakou panamskou.

Ostrov americké nejčetnější jsou mezi jižní a severní polovicí, kdež se rovnoběžným se střední Amerikou obloukem táhnou a západní Indie slovou. Dělí se na veliké a malé Antilly a Bahamy. Nejznačnější z Antill jsou: Kuba, Haiti, Portorico a Jamaika. V tichém oceánu nejznamenitější jest ostrov Sitka.

76. Největší pohoří americké jsou Kordillery (kordiljery), jenž se od nejjižnějšího konce (mysu Hoornova) podél pobřeží tichomorského táhnou až k samému severu. Kordillery jižní Ameriky mají četné sopky, ježto

dílem posud jsou činný, dílem již vyhasli. Rovnoběžně s Kordillerami severní Ameriky táhnou se podél pobřeží atlantického hory **Alleghany** (allegány).

Severní Amerika má mnoho velikých jezer. Patero jezer těchto vylévá vody své řekou sv. Vavřince do atlantického oceanu; mezi dvěma z nich nalézají se pověstný vodopád niagarský. Druhá velká řeka severní Ameriky jest tekoucí do zálivu mexického **Mississippi**.

V jižní Americe tekou z Kordiller do atlantického moře ohromné tři řeky: **Orinoko**, **Maraňon** čili řeka amazonská, a **Rio de la Plata**, jenž povstává stokem **Parany** a **Uruguaye**.

Do tichého oceanu žádná značnější řeka z Ameriky neplyne.

77. Hlavní země americké jsou:

a. V severní Americe:

1. **Grönland**, jenž z části obydlený od osadníků danských.
2. **Kanada**, paterem jezer a řekou sv. Vavřince na jih ohraničená, ježto s jinými soumeznými a přes celou pevninu až k pobřeží tichého oceanu sahajícími zeměmi koruně anglické náleží.

3. Unie, čili spojené státy severoamerické, jichž území největší a nejúrodnější část severní Ameriky od atlantického k tichému oceanu zaujímá. Pak náleží Unii i také ruská druhdy severo-západní končina Ameriky. **Washington** (uašingtn), jest sídlem spolkové vlády. Jiná důležitější města Unie jsou na pomorí atlantickém: **Boston**, **Filadelfia** a **Nový-York**, při severních jezerech **Milwauki** (milluáki), nad **Missisippim**, **St. Louis** (sén-luí) a **Orleans** (orlean), při tichém oceánu **San Francisco** v zlatonosné **Kalifornii** a **Nový Archangelsk** na ostrově **Sitce**.
4. **Mexiko** se soujmenným hlavním městem.
5. Na střední Americe je patero menších republik.
6. Z velkých Antill patří Španělům **Kuba** (hl. m. **Havaňa**) a **Portorico**, Angličanům **Jamaika**. Na **Haiti** jsou dvě republiky. Celé **Bahamy** a většina malých Antill náleží Angličanům; ostatek patří Francouzům, Nizozemcům, Švédům a Unii.

b. V jižní Americe největším státem je císařství **Brasilie** (hl. m. **Rio de Janeiro**). Ostatek pevniny jihoamerické zaují-

mají četné republiky. Jen v Guayaně jsou osady anglické, nizozemské a francouzské (Cayenne).

Australie.

78. Australie skládá se z pevniny, jenž slove Nový-Holland a z četných ostrovů.

Nový Holland jest pod vládou anglickou, i dělí se na několik zemí se zvláštním zřízením. Všecky tyto země nalezají se na pobřeží morském; vnitřek země jest suchoparná rovina, o které posud málo povědomo jest. Přední město anglické jest Sidney na vých. břehu.

Z ostatních ostrovů nejznačnější jest Nový Seeland, jež Angličané drží. Mimo Angličany mají na australských ostrovech i Francouzi, Španělové, Nizozemci a Severoamerikáni své osady.

V.

O řemeslech a uměních.

---

1. Každý člověk jest k tomu povolán, aby bližním svým silami svými byl nápomocen, i tehdá kdyžby si výživu svou bez práce opatřovati mohl. Bůh zajisté člověka rozličnými silami těla i vlohami ducha obdařil v tom úmyslu, aby jich ku prospěchu svému a ku prospěchu svých bližních svědomitě užíval a tak se stal užitečným členem společnosti lidské.

*S námi štěstí nech zahrálo
Na pány neb na sluhy,
K činům přec každému přálo
Dosti volné okruhy.
Nepaměti do propasti
Klesne pustý darmochleb:
Bláh, kdo pěstoval své vlasti
Jednu růži, jeden štěp!*

---

2. Jak nesnadné a trapné bylo by, kdyby si každý člověk sám musil připravovati všechno, čeho potřebuje! Proto v lidské společnosti záhy již nastalo rozdělení rozličných prací a zaměstnání, ježto slouží k zachování, k pohodlnosti a k příjemnosti života. Toto rozdělení prací má veliké výhody do sebe. Kdo totiž práce jen jednoho způsobu koná, ten v nich jistě nabude větší zběhlosti a zručnosti, a dovede udělati mnohem více a lépe, než kdyby se pracemi rozličného způsobu musel zanášeti. Zkušenost tato jest příčinou, že nastalo tolikero řemesel, čímž se ale i průmysl a umění tak velice povznesly.

Všude se řemesla a umění zdokonalila tím výše, čím větší rozdělení práce se v nich provedlo. Co v národu nevzdělaném koná jediný člověk, to v národu vzdělaném a průmyslném pro rozdělení práce jest úkolem mnohých. Ba i takové práce, které náležejí k dokonalému vyvedení jednoho a téhož výrobku, rozděleny jsou ve vzdělané zemi vždy mezi množství rukou. Tím se jednak rozmnožuje umělost jednoho každého dělníka v té práci, kterou si obral, — a čím kdo je v něčem zběhlejší, tím více toho vyvede —; jednak se ale rozdělením práce ušetří času, který se promaří přecházením od jednoho díla ke dru-

hému, když jeden člověk několikerou práci koná.

Dělník, počínající novou práci nějakou, málokdy přistupuje k ní s velikou usilovností, a musí mysl svou teprvé sbírat, když již ruku přiložil. Proto buď řemeslníkovi a umělci zlatým pravidlem: Uč se jen jednomu dílu a jen jedno provozuj, a jestliže dílo to je složité, rozděl jednotlivé práce, pokud možná, mezi více pomocníků.

3. Dílo, které se provozuje s tím úmyslem, aby si jím člověk opatřil celou výživu, vůbec se jmenuje živnost. Veškeré živnosti lze rozdělit na dvě třídy: Některé totiž jsou takové, že se jimi něco vydobývá, jako rolnictví a hornictví; jiné zase těží plodiny již vydobyté a dodávají jim větší cennosti, jako rozličná řemesla a mechanická umění.

0 dobývání plodin přírodných.

4. Dobýváním plodin z rostlinstva začíná se rolnictví, zahradnictví, vinarství a lesnictví.

Rolnictví zvláště obírá se úpravou rozličných druhů obilí. Sem patří též sázení rostlin píceých a obchodních. Zahradnictví záleží v hledění štěpných stromů a kuchyň-

ských rostlin. Vinarství zaměstnává se opatrováním vinného keře, který velmi jest jemný a mnoho péče a přičinění požaduje. Lesnictví učí, jak se stromoví lesní sází, hledí, a jak se s ním má hospodařiti. V novějších dobách začali umění to více vzdělávati a rozšiřovati, poněvadž v některých krajích nastával nedostatek dříví, k přemnohým potřebám našim nevyhnutelného.

---

5. Živočišstvem obírají se následující živnosti: chov dobytka, honba, rybářství, včelařství čili brtnictví, a hedvábnictví.

Chov dobytka jest část rolnictví, od něhož se odděliti hrubě nedá; neboť dobytek píce svou dostává z plodin polních a naopak zase k úpravě polí pomáhá svou prací i mrvou. Mimo to majetníku svému zjednává mnohé jiné užitky, kterýmiž se náklad na uživení jeho hojně nahraňuje.

Honbu prvopočátečně provozoval člověk z potřeby. Nemaje jiné potravu, schytával a zabíjel zvěř, a mimo to škodlivá dravá zvířata od příbytku svého zapuzoval. Za našich dnů provozuje se nejen z potřeby, ale i také k vyražení.

6. Rybářství je dvoji: v živých vodách a domácí. Rybářství v živých vodách záleží na zručnosti v chytání ryb ve přirozené svobodě žijících. K tomu nejprvé se požaduje důkladná známost vody, ve které se má lovit, a rozličných ryb, které v ní jsou. Jinak se rybářství provozuje na moři, jinak na řekách, jinak na jezerech. Zadruhé musí rybář nejlepší nástroje rybářské nejen znáti, ale i také uměti je zhotovovati, anebo alespoň ukázati, tak se hotoviti mají, k. p. všeliké sítě, nevody, vrše, udice, atd. Zatřetí je nevyhnutelné, aby znal povahu a způsob života ryb, aby věděl čas, kdy se ryby nejpohodlněji loví, a vnađu, na kterou každý druh ryb nejjistěji jde. Nejnebezpečnější a nejpracnější rybářství je na velryby a na perly.

Domácí rybářství provozuje se jen na rybnících a stojících vodách, které se vždy po několika letech musejí lovit a novou násadou opatřovati. Tato větev rybářstva slove rybnikářství, a více má za účel hledění a opatrování ryb, nežli jich lovení.

7. Včelarství se dělí na lesní a na domácí. Lesní včelarství záleží v tom, že se včely v lese osedlé chrání a zřizováním pohodlných příbytků ve stromech přivabují. V obyčejný čas pak vybírá se med beze vší další práce.

Domáci včelarství záleží v tom, že se včely v zahradách, anebo jinde na blízku obydlí lidských chovají, a pro ně koše ze slámy pletou nebo úly ze dřeva tešou. Kraji-
na, ve které se včely mají držeti, nesmí však vydána býti na mnohé a trvalé větry; musí míti hojné výsluní a mnoho takových rostlin, jejichžto květ včelám poskytuje látku na med a vosk. V letě včely mnoho opatrování nepožadují; jen když se rojí, třeba na to zřetel míti, aby se odlet mladého roje nepropásl. Mladý roj zavírá se do nového úlu. Na podzim vybírá se část medu a voštin; včelám pak zůstává se jen tolik, kolik k uživení svému až do jara potřebují.

8. Hedvábnictví v Evropě teprve v novějších časech bylo zavedeno; v Asii od nepaměti bylo známé. Čína jest původní vlast jeho.

Listí marušové jsou nejmilejší pokrm hedvábných červů. Sazení maruší jest tedy první potřeba k hedvábnictví. Ve světnici náležitě teplé nakladou se vajíčka hedvábného červa na prkna a opatří se suchým čistým listím. Při bedlivém opatrování trvá život červa, než se zapředě, 5 neb 6 neděl, za kterýžto čas se čtyrykrát svléká. Když se blíží doba zapředení, podstaví se březové větvičky bez

listí, na které červy vlezou a se zapřádají. Osm dní nato vezmou se hedvábné záklepy (kokony), a larvy v nich se zabijí parovou lázní, prvé nežby se proměnily a jako motýly vylítly; nebo tím by se hedvábná nit protrhla a stala nepotřebnou.

---

9. Dobývání nerostů dílem tak jest jednoduché, že je prostí nadenníci, bez všelikého umění, mohou provozovati, k. p. kopání hlíny, písku a j.; dílem však požaduje nemalé zkušenosti a velikého umění, jakož i nákladných příprav. Toto zvláště platí o nerostech, jež hluboko leží pod zemí a pracněji musejí býti vynášeny na den. K těm počítáme kamené uhlí, krušnou sůl, rozličné tvary drahých a nedrahých kamenů, jmenovitě ale rudy. Jich vypátrání, dobývání a náležité spracování potřebuje více umění, nežli těžení plodin z rostlinstva a živočišstva.

Poněvadž nerosty takové zvláště v horách se nalezají, proto se jich dobývání nazývá hornictví. Hornictví se dělí na podzemné čili báníctví (Grubenbau) a nadzemné čili hutnictví (Hüttenbau). Ono se zanáší dobýváním, toto upravováním dobytých již rud.

Bánictví zakládá se nejprvé na známosti toho, kde rudy leží; nebo ačkoli se rudy nacházejí jen v horách, nicméně ne všechny hory zavírají v sobě ložiska rud a jiných užitečných nerostů. Větším dílem se vyskytují v coukových (Ganggebirge) a v slojových horách (Flötzgebirge). Coukové hory nazývají se tak od couků t. j. od rozpuklin a rozsedlin, které v rozličných směrech horami se táhnou. Některé z nich jsou prázdné, jiné zase naplněny všelikými horninami, obyčejně docela se různícími od horniny, ze které hory samy jsou složeny. Couky, kteréž rudy v sobě obsahují, slovou rudné (Erzgänge); které ale žádných rud, nebřž jinačí kamení v sobě drží, hluché couky (taube Gänge).

Mnohem řídkěji vyskytují se couky ve slojových horách. Rudy, které v těchto jsou, leží větším dílem ve slojích čili vrstvách. Vůbec slojové hory nemají takového bohatství rudy, a zvláště drahých kovů, jako hory coukové.

---

10. **K** dobývání rud a kamenů užívají střelného prachu anebo kladiva a žumpezy (železa). Dobyta ruda nebo kamení vyváží se na den t. j. na povrch země.

Poněvadž ruda ze země dobytá nejen mnoho hluchého kamení (nepotřebných kamení a hornin) v sobě chová, nébrž i také jinými kovy bývá promíchaná, proto se musí všelijak připravovati, nežli se objeví v podobě čistého kovu. Tím se zanáší hutnictví. Práce hutnické záleží vůbec v připravování rud k roztápní (Schmelzen), a v roztápní samém.

Ruda se k roztápní takto připravuje: Nejprvé se oddělí od hluchého kamení, a bohatší odloučí se od chudší. Na to se kladivem roztepe a roztluče, a v puchérně (Pochwerk), ve stroji to vodou lnaném, na prach rozemele. Bohatší ruda rozemílá se za sucha, chudší ale za mokra. Bohatší se přetočí a tak k roztápní již je připravena; chudší ale prvé třeba práti, při čemž hluché kamení s vodou odteče, těžká ruda ale zůstane.

Některé rudy se před rozemíláním a praním, jiné ale potom teprvé praží (rösten), dílem proto aby zkrěhnuly, dílem aby se jinorodné částky z nich pokud možná odstranily.

Po těchto přípravách konečně počne roztápní, kterým se kov dokonale odloučí ode všech cizích hmot.

---

0 šlechtění plodin přírodných.

11. Živnosti, kteréž se zanášejí dobýváním plodin přírodných, jsou základem všech ostatních živností, pracujících o jich šlechtění. První totiž druhým poskytují látku.

I ty živnosti, které hrubou látku, jakou nám příroda podává, uměním a prací zešlechcují, důležitý ba nevyhnutelný jsou společnosti lidské. Usnazují zajisté a podporují dobývání plodin přírodných, hotovíce k tomu příhodné nástroje, jako k. p. náčiní k orání; nad to pak plodinám zjednávají vyšší cenu, rozmnožují užitečnost, rozhojňují jich odbyt, a podněcují tím vůbec přičinnost lidskou. K řemeslům a uměním, jenž surové plodiny přírodní přerábějí a zešlechcují, obyčejně potřeba jest větší umělosti. Zato ale také nejvíce působí na vzdělání národův.

Řemesla a umění hlavně se vztahují na následující věci: na potravu, oděv, obydlí, nářadí, a na zhotovování nástrojů potřebných k dobývání plodin přírody.

a. 0 řemeslech a uměních, která se vztahují na potravu lidskou.

12. Chléb jest náš hlavní a nejpotřebnější pokrm. Nejdůležitější část jeho jest

mouka, která ze zrna některých druhů obilných se připravuje.

Za nejstarších časů praživali klasy, což posud v některých zemích východních jest obyčej. Později přivedeni byli lidé na tu myšlénku, aby to, co v zrně je stravného, od otrub oddělovali. S tím si ale nevěděli počítí jinak, nežli že zrna rozdrcovali pomocí kamenů anebo v moždíři je roztloukali. To konečně přivedlo k tomu vynálezu, aby obilí mleli, t. j. mezi dvěma kameny, z nichž se svrchní točí na spodním, roztírali, a tím otruby od zrna odbavovali. S počátku k tomu užívali ručních mlýnů, rukami lidskými anebo zapřaženými koňmi točených. Důležitý krok ke zdokonalení tohoto díla stal se tehdá, když sílu tekoucí vody a větru k tomu počali užívatí, a mlýny vodné a povětrné vynalezli. Za novějších časů užívají ke hnání mlýnů, jakož i jiných strojů, také páry (parní mlýny).

Mlýny jsou buď zřízeny na běhouny (žernovy, mlýnské kameny), anebo na stoupy. V oněch se obilí rozetírá, v těchto otlouká. Ve mlýnech na stoupy dělají se krupky z ječmene a jáhly z prosa.

---

13. Z obilí i ze zemětat lze připravovati mouku škrobovou. Nejlepší škrob je z pšenice.

Pšenice se dá do vody, a nechá se v ní několik dní, až zrna náležitě nabobtnají a se rozpukají. Nyní se voda sleje, a nabobtnalá pšenice rozmačká se lisem nebo válcem. Rozmačkaná a vodou prosáklá vytlačí se pak rukama. Voda od roztlačených moučných částek dostane bělavou barvu, a precedí se drobným sýtem do zvláštní nádoby, čímž se docela oddělí od mláta. Vytlačené mláto je dobrá píce hovězímu a vepřovému dobytku.

Když se moučné částky v nádobě usadily ke dnu, tu se kyselá voda nad nimi stojící opatrně odtočí; i tato voda hodí se dobytku. Nalévání a odtáčení vody několikrát se opakuje, aby se všechna kyselost z mouky vytáhla. Když se voda naposledy sleje, nalezneme čistou mouku čili škrob, kteréhož hlavně užívají pradleny na škrobení prádla, knihaři a kartáři na maz atd.

Suchý škrob na drobno rozetřený a žívným sýtkem přetočený, berou kuchaři a cukráři na nejjemnější pečiva (Kraftmehl).

---

14. Máslo a sýr jsou uměle připravené plodiny zvířecí, které nám slouží za potravu. V horách, kde se mnoho dobytka chová, obživují se velmi mnozí lidé děláním sýra a másla.

Mléko, z kteréhož se sýr a máslo dělá, složeno jest ze trojích částek, totiž olejnatých, sliznatých a vodnatých. Částky ty oddělují se od sebe, jak mile se mléko delší čas nechá státi. Oddělování toto může se zrychlití přimísením kyselin a teplem. Olejnaté částky dají pak máslo, sliznaté sýr, a ostatní vodnaté částky syrovátku.

---

15. V těch krajinách, kde rostou olivy, omašťují pokrmy olejem, na místo másla. Vyrábění oleje jest velmi jednoduché; záležít jen v tom, že se zralé ovoce olivové lisem vypresuje. To, co již po lehkém zatlačení jako samo od sebe vytéká, jest nejlepší olej; olej ten jest bílé barvy, a chuti nad míru sladké.

Obyčejné naše oleje, jako řepkový, lněný, konopný, připravují se v olejních (Ölmühle). Olejny zřízeny jsou na stoupy. Semeno, z kterého se olej má dostati, nejprvé se ve stoupách stluče, a pak se vypresuje. I těchto olejů lze požívati; větším dílem ale je bereme jen ke svícení, do barev, a k podobným tomu potřebám. Mimo to lze jemných a jídelných olejů dobývati z mandlí,

z lískových ořechů, z mákového a slunečnicového semena atd. Olej mandlový je pro obyčejnou potřebu tuze drahý, a větším dílem užívá se ho jen za lék.

---

16. Nejobecněji se do jídel k dosažení lepší chuti dává sůl a cukr, jichžto dobýváním zvláštní živnosti se zanášejí.

Krušná sůl (Steinsalz), která v pevných krušcích v zemi se nalezá, čistí se rozpouštěním ve vodě, načež se odkuřováním zbavuje vody. — Z mořské vody připravuje se sůl tím, že se voda do plytkých jam vede a na slunci odkouřiti nechá. Pak se sůl znova rozpustí v čisté sladké vodě, a rovněž tak jako krušná cizích částek zbavuje.

Ve slaných zřídlech čili rapách (Salzsole) bývá zřídka kdy tolik soli, aby se voda hned bez nákladného topení mohla odkouřiti. Za tou příčinou se rapa graduje t. j. hledí se k tomu, aby voda se povlovně oddělila od slanoty. To se děje obyčejně pomocí vzduchu ve gradovně (Gradierhaus). Gradovna jest stavení o dvou stěnách a se střechou. Uvnitř má několik přehrad, které naplněny jsou trním. Sem se rapa pumpami vytáhne a po žlábcích spouští na trní, po němž

ponenáhlu kape do podstavené nádržky. Mezi kapáním odkouří se působením vzduchu a tepla část vody, a rapa stéká sesílená, t. j. bohatší na solné částky, do nádržky. Pumpování a nalévání na trní opětuje se tak dlouho, až voda větším dílem vymizí a rapa náležité síly nabude. Nato se odnese do solivarny, vaří, a odkuřuje se na velikých železných pánvích. Když na povrchu začnou naskakovati slaná zrna, umírní se horko, aby sůl se mohla skristalisovati; konečně ji lopatami vkladou do kuželovitých košů, aby se v nich osušila.

---

17. Nejlepší cukr dobývá se z cukrové trsti, kterou v horkých krajinách v ohromném množství pěstují. Kromě toho robí se též z cukrové řepy č. buráku, z javorové mízy atd. Cukr z cukrové trsti takto se dělá:

Zralá odřezaná cukrová trstř rozmačká a vytlačí se válci ve mlýně, a šťáva, aby se nezkrasila, hned se v měděných kotlích s přísadou vápenné vody nebo luhu uvaří a odpění. Když šťáva náležitě je ovařena, nechá se stydnutím zhustnouti. Zhustlá hmota naloží se do sudů, a převáží se do Evropy. Zde se přečišťuje (raffinuje) v raffineriích.

Podstata práce této záleží v tom, že se cukr od sliznatých částek očistí, přebytečné pak kyseliny z něho odloučí. Surový cukr dá se totiž s vápennou vodou do měděných pánvic, přidá se hovězí krve nebo bílku z vejce, a nechá se to docela pomalu vařit, až naběhne hojnost pěny, kterou měděnými pěnovačkami sbírají. Cukr takto očištěný se procedí, dá se do jiné pánve (očistnice, Klärkessel), a přečišťuje se v ní opět týmž způsobem dvakrát i třikrát vápennou vodou a hovězí krví. Konečně procedí se skrze čistou, bílou a hustě svalchovanou vlněnou šatu, a svaří se na prudkém ohni silně a rychle. Když chce kypět, zastraší se kusem vhozeného másla. Asi za hodinu postaví se cukr do chladicí pánve (Kühlpfanne) k ochlazení, a vleje se pak do hlíněných forem. Formy ty jsou kuželovité nepolévané hrnce z červené hlíny. U konce mají malou díru, která se kouskem plátna zacpává. V těchto formách, ježto se koncem postaví do jiných hlíněných hrnců, několikráte se cukr opatrně zamíchá. Když vychladne a zkrěhne, otevře se spodní díra, a hrubší hmota, která nemůže zhustnouti, do dolejších hrnců vykapá. A to je sirup (Sirup).

Po několika dnech vyndá se cukr, který přijav na se podobu formy, homole (Zuckerhut) slove, z forem, dílem proto, aby se vidělo, zdali je dost čistý, dílem aby příliš k formě nepřilípl. Je-li červenavý a skvrnatý, musí se ještě jednou rozpustiti ve vápenné vodě a rafinovati; pakli je bílý, opět ho zandají do forem. Hořejší stranu cukrových homolí, která obyčejně je drsná, urovnají dobrým roztlučeným cukrem, načež se vezme před se konečné čištění, aby všechna hnědosť docela vymizela. Posléze zabalují se homole do bílého a modrého papíru a vkládají se do beček, ve kterých se rozešlou.

Sebraná při vaření pěna a sirop ještě se jednou čistí, a dělá se z toho špatnější cukr, který jmenují kuchyňský (Kochzucker).

Kandysový cukr (Kandel-Zucker) povstane, když se přečištěný již cukr ještě jednou vápennou vodou pročistí, a pak do měděných neb mosazných nádob ke skrytí postaví. Nádoby tyto mají kolem do kola dírkou, vždy dvě a dvě naproti sobě, kterými jsou provlečeny a nataženy bílé niti. Nádoby naplněné postaví se na teplé místo. Po sedmi neb osmi dnech cukr ztuhne a nasází se dílem po stěnách nádoby, dílem na nitích.

Když se čerstvá šťáva cukrové trsti zkvásí, připravuje se z ní rum.

---

18. Jeden z nejobecnějších strojených nápojův je pivo, které již za pradávných časů Egypťané, a přede dvěma tisíci lety staří Němci a Slované uměli vařiti.

Pivo se vaří z vody, chmele a z obilí, zvláště z ječmene.

Nejprvnější práce sládka jest dělání sladů (Malz), což se takto děje: Ječmen dobře vypraný dá se do velikých kádí, poleje se vodou a nechá se močiti 40 i 48 hodin, až preychuje t. j. nabobtní, načež se z kádí vyndá a na válečka se rovně rozhrne, aby tu střelčil (klíčil). Aby další vyrůstání se zamezilo, přichází ječmen do hvozdu, kdež se suší neb hvozdí. Letního času může se však také sušiti na povětří. Potom se slad ve mlýně rozemele na tluč (šrotuje), dá do vystírací kádě, poleje horkou vodou a dobře se promíchá. Smíšenina tato jmenuje se břečka (Maisch), a vaří se na kotli (Braupfanne). Když je uvařena, naleje se do zcezovací kádě, která má dvojí dno. Spodní je tuhé, svrchní provrtané a slamou postlané. Nad spodním dnem přidělán je ko-

houtek. Z břechky do kádě nalité vytéká tekutina skrze provrtané dno kohoutkem ven. Tekutina tato slove mladinka (Bierwürze) a to, co v kádi z břechky ostane, mláto (Träbern).

Mladinka má protivnou sladkost' a brzy se skvašuje. Teprvé chmel dodává jí dobré chuti a trvanlivosti. Chmel se totiž svaří ve zvláštní nádobě, a svařenina ta přileje se do mladinky.

Chmelovaná mladinka v pivo se proměňuje kvašením. Než se to však stane, musí se vychladiti na štokách (Kühlstock). Ze štoků dá se do kvasicích kádí, a aby se kvašení urychlilo, přidá se kvasnic čili droždí.

Pivo vykvašené spílá se, t. j. nalévá se do vysmolených sudů.

---

19. Líhovým kvašením dobývá se z ovoce rozličných rostlin nápoj, který vůbec slove víno. Vlastně však vínem jmenujeme jen šťávu z hroznů vinného keře. Krom toho dělá se víno z jablek (jablečnik), z hrušek (hrušťák), ze sliv (slivovice), ze šťávy javorové, březové atd.

Víno hroznové daleko převyšuje všeliká jiná vína. Ale i ono velice je rozdílné podle zemí, z kterých pochází, podle chuti, vůně, síly, barvy, atd. Rozdíl tento pochází jednak od rozličnosti rév, jednak od půdy, podnebí, pěstování a dělání vína.

Hrozny, když jsou dobře uzralé, seberou se s keřů a válci se vytlačují nebo vyšlapují nebo na sýtu vymačkují. Štáva, která po prvním tomto stisknutí sama vytéká, dává nejlepší víno a slove samotěč (Ausbruch). Na to se hrozny k dokonalému vytlačení dají na lis, kterým se presování dvakrát i třikrát opakuje. Mest (Most) tím nabytý dá se do džberu, aby se kvasil. Kvašením se zeslechcuje mest, ješto z něho líhovité částky vyvinuje, hrubší pak a zemnaté co kvasnice odlučuje.

Na ovocné víno též třeba vzíti ovoce dokonale uzralého. Protož se nechá na stromě, až se setřásti může.

Jablka a hrušky dají nejvíce šťávy, když se čerstvě načesané vytlačují. Nechají-li se dlouho ležeti, pozbývají šťávnatosti. Před rozmačkáním nasypou se na hromadu, aby se zapařily a došly. Rozmačkávání děje se palicemi nebo válci, nejlépe ale ovocěrezy,

jenž ovoce roztrhují. Kaše pak vytlačuje se na lisu. Vytlačená šťáva dává se do sudů, aby se zkvasila.

---

20. Velmi lahodné víno dělá se z medu a vody, a jmenuje se medovina (Meth). Svaří se totiž med s dvakrát neb třikrát tolik vody, a promíchá se trochem chmele ve vodě odvařeného. Míchánina tato sleje se do sudů a nechá se kvasiti. Po 4 neb 6 nedělích procedí se čistým plátnem do jiného sudu, což se za tři měsíce třikrát opakuje. Když víno několikrát stočené je čisté, zavěsí se do něj něco hřebíčku, květu a zázvoru v pytlíku. Sud se pevně zacpe a nechá se ležeti.

---

21. Víno, pivo a všeliká jiná tekutina, která líhové kvašení přestála, proměňuje se kyselým kvašením čili vlastním kysáním v ocet. Kysání nastane, jak mile k tekutině takové teplý vzduch po delší čas má volného přístupu. I máme tedy ocet vinný, pivný, ovocný, medový, atd.

Z tekutin, které kvašení líhové odbyly, páli se překapováním nápoj silného zápachu

a velmi silné chuti, který zapálen hoří, a proto hořavkou či kořalkou nebo pálenkou se jmenuje.

b. O řemeslech a uměních, která se vztahují na oděv.

22. Mimo potravu nejdůležitější člověku jest oděv.

Nejjednodušší oděv jsou kůže zvířecí. Posud se v krajinách púlnočních nalezají celí národové, jenž neznají jiného obleku. S počátku připravovali kůže tím, že je na povětrí nebo nad ohněm sušili a pak na se věšeli. Později snažili se, aby je udělali vláčnější, a vynalezli umění, kůže tak vydělávati, aby se z nich to, co neohebnost způsobuje, odstranilo.

Vyděláváním buďto se kůže (Haut) zbavuje srsti, chlupů neb vlny, a proměňuje se v kůži vydělanou čili usni (Leder), anebo se zdělává na kožešinu (Pelz- o. Rauchwerk). V obou případech musí se syrová kůže nejprvé sprostiti všeliké přirozené nečistoty a pak udělati vláčnou a trvanlivou. Prostředky k tomu rozdílny jsou podle povahy kůže a podle toho, k čemu má býti užita. I jest tedy několikero způsobů vydělávání koži. Řemesla,

jenžto se tím zanášejí, jsou: koželužství (Lohgärberei), jirchárství (Weissgärberei) a kožešnictví (Kürschnerei).

Když se kůže má připravit na usní, musí se nejprvé vyčistiti od špíny, mastnoty a krve. K tomu konci se močí a máchá, nejlépe ve plynoucí vodě. Kůže močená hned se myzdří čili škrábá na postruhu nožem neb skobzou. Na to se s líce jejího odstraňují chlupy omykáním. Aby se kůže co možná rozkypřila, průduchy se zveličily a všechna mastnota zmizela, musí se loužiti v louze, t. j. břěcce z tříslovice, březové kůry, kvasu, atd. Nato následuje vlastní vydělávání, kterým se zase všechna vlákna svrašťují, kůže zhušťuje a činí nepromokavou. Koželuzi skládají kůže se tříslem vrstevnatě do jámy; jircháři místo třísla k tomu užívají kamence. Naposledy se vydělaná kůže barví anebo jinak k jistým potřebám připravuje.

Z usní švec šije boty a střevíce, rukavičkář rukavice, spodky, měšce, atd.

---

23. Hotovení takového oděvu, jehož látka z jednotlivých malých částek je složena, a buďto se plésti, plstiti anebo tkáti musí, mnohem jest nesnadnější a požaduje mnohem

více přemýšlení. Proto takových uměle děláních látek nalezáme jen u národů vzdělanějších. Nejprvé zajisté pokusili se lidé splétati vlákna jistých rostlin; později začali plstiti chlupy a vlnu, a konečně tkáti přízi na rozličných strojích. Poslední tento vynález jest nejdokonalejší a ponenáhu zapudil všeliké jiné způsoby. Pletemeť již jen málokteré věci k. p. klobouky ze slámy, punčochy.

I plstění (Filzen) obmezuje se jen na hotovení plstěných klobouků a jistého způsobu sukna. Naproti tomu tkají se všechny skoro látky, kterých k obleku potřebujeme. Tkadlectvím živí se nescíslné množství lidí.

Látky, kterých tkadlci přerábějí, hlavně jsou: len, konopě, bavlna, ovčí vlna a hedváb. Tkaní rozličných těchto látek podstatně se od sebe nerůzní. Jednoduchá tkanina povstane, když se jistý počet nití vedlé sebe na délku natáhne a jinými nitmi na příč proplete.

Patrně tedy tkaní počátek svůj vzalo od pletení, a práce tyto rozeznávají se od sebe jen asi tak, jako pletení punčoch prostou rukou a na stávkou.

---

24. Tkadlci (Weber) pracující ze lnu, konopě a bavlny, zhotovují plátno, kartoun,

barchet a kanafas. Přádelníci pracují k rukám tkadlců, předouce přízi, na jejížto tenkosti a dobrotě záleží i také tenkost a dobrota tkaniny. Nejsnadněji se dělá obyčejné plátno, jehož nejtenčí druh slove batist.

Kartoun, co se tkaní týče, nerozeznává se od plátna ničím, leč že je z bavlněných nití. Každý tkadlec plátna dovede jej tkáti; jen že je při tom větší opatrnosti třeba, poněvadž bavlna je křehčí. **Nankyn** je hustý kartoun, na nějž se bere měkčí příze. Jiné druhy kartounu jsou perkál, mušelin, tyl atd.

Barchet je hustá tkanina z bavlny a lnu, ale tak pracovaná, že bavlna zvláště na rubu je patrná. Každý druh barchetu již samým tkaním na rubu je drsný, ale ještě se zvláště rozškrabuje štětkami, aby zchlupatěl. Potom se bílí, opět rozškrabuje a posléze uhladí.

Kanafas dělá se z vlny a z konopě. Květovaný slove ten druh, do něhož vetkány jsou květiny z barevné příze.

Barchet a kanafas nejsou tedy tkaniny tak jednoduché jako obecné plátno a kartoun; ještě rozdílnější ale jsou cvilich a damašek, kteréž se počítají ke tkaninám umělým.

25. Řemeslníci pracující z vlny dělí se na dvě hlavní třídy: na soukenníky a cajkáře. Sukna, valchovaná, stříhaná a na povrchu jako plst vyhlízející, zhotovují soukenníci; cajky, jenž jsou tenčí, lehčí, hladčí a bez plsti na povrchu, dělají cajkáři. Přípravování vlny na sukno a cajk je rozdílné. Na cajky bere se dlouhá jednostřížná vlna, česá se a předou se z ní na kolovratě neb na stroji přádacím tenké a hladké niti. Na sukna se hodí krátká dvoustřížná vlna, kterážto se škrábe na strojích mykacích a škrábacích, a předou se z ní hrubé, chlupaté niti.

Soukennický stav velmi jest jednoduchý, skoro jako tkadlecký; pro úzká sukna na jednoho, pro širší na dva dělníky. Natažené niti natrou se kličovou vodou, aby mezi tkáním se netrhaly. Niti na okrajky (Sahlleiste) předou se z kozích chlupů a ze špatné vlny, aby snáze snesly silné natáhnutí. Sukno, když je utkáno, valchuje, česá, kartáčuje, postřihuje, presuje a dekatuje se.

Kromě stavů dávno již jsou známy stroje tkací, z kterých nejslavnější jest Jacquardův (Žakárův).

26. Valchování velice suknu dodává dobroty. Touto prací zbavuje se sukno netoliko kliču, mastnoty a špiny vůbec, nébrž zhušťuje se a vlákna jeho se zplstují. Valchováním se sukno sráží, na ujmu prvotní své míry.

Aby se odstranila mastnota, která se připravováním vlny dostala do sukna, valchuje se sukno na valše nejprvé močem a mýdlovou vodou, a propracuje se stoupami neb kladivy. Na to přijde do vlastní valchy, kdež se tenčí sukna valchují vařeným bílým mýdlem, špatnější pak mýdlem zeleným a rozličnými jinými prostředky. Naposledy se sukno vyvalhované vypere čistou vodou. — Rozličnými novými vynálezy staly se ve valchárství mnohé proměny, ba i nové valchy vynalezeny byly.

---

27. Česání, kartáčování, postříhání, presování a dekatování sukna jest práce postříhačů. Štětkami na kříži připevněnými česá se sukno za vlhka, aby chlup se načechral a snáze mohl býti postřížen. Vyčesané a usušené kartáčuje se, aby se všechny nečistoty konečně vypravily. Postříhání děje se na stole, postřížky vycpaném, velikými nůžkami. Česání a postříhování, má-li sukno býti úhledné, opakuje se dvakrát i třikrát, nebo jak se říká, česá

se z vody první, druhé, atd. Sukno postřížené hladí se štětkami neb kartáčem po srsti, načež se natahuje na rámech v širém poli stojících, aby natažením všude nabylo rovné širokosti a tloušťky. **S** rámu sejmuté se docela do hladka a rovna postříhá, očistí od všelike nečistoty a presuje se na lisu. Mezi každou vrstvou sukna položí se hladká lepenka, ze spod a s vrchu dají se prkénka, a mezi vrstvy sem i tam železné neb měděné ohřáté hladké plotny, a pak se začne presovati. **Dekatování** konečně poskytuje suknu krásný a trvanlivý lesk, a dělá, že se nesraží deštěm. — **Ke** všem těmto pracím vynalezeny jsou za novějších časů stroje.

---

28. **Cajkář** zhotovuje hladké, květované a stříhané cajky. **Cajky** hladké jsou obyčejně lehké a tenké, k. p. kamelot, merino, šerka, boy, raš, šalong, atd., ježto jsou plátnu podobné, a kazimír, flanel, muldon atd., ježto suknu se podobají. **Ku** květovaným náleží droguet, vlněný mór, některé šátky a šály, vlněné koberce a čalouny. **Stříhané** cajky mají drsný povrch, záležející z rozestříhaných vláken. **K** nim náležejí: frys, felba, pliš, woolkord (vúlkord) a všelike cajky aksamitované.

---

29. Hedvábí se tká vůbec dle týchž pravidel jako plátno, sukno a cajky. Nicméně se stav hedvábnický v nejedné věci liší od stavu tkadleckého, soukennického a cajkářského.

Hedvábí potřebuje mnoho příprav, nežli z něho lze dělati tkaninu.

Nejprvé se ze záklepů musí svinouti. Záklepy položí se do vřelé vody, aby se rozpustil kliš, kterým vlákna jsou slepena. Jedna osoba hledá v kotli vlákno a podává je druhé při motáku (Haspel) stojící. Podle toho, jak nit má býti tenká, berou se vlákna ze 2, 4, 6, 8 i 20 záklepů, a dělá se z nich jedna nit. Vlákna se prstama zakrucují a tak na moták navinují. Moták se co nejrychleji točí, aby se hedvábí dlouhým ležením ve vodě nerozpustilo.

Když hedvábí na motáku proschne, vine se strojem navinovacím na cívky a potom se souká na stroji soukacím. Hedvábí nasoukané buď se vaří a barví, anebo zůstane surové a též se barvené neb nebarvené spracuje. Hedvábí vařené, k rozdílu od surového, slove měkké. Po takové přípravě dostane je tkadlec, který z něho dělá látky hladké, keprované, květované, těžké, stříhané a florovitě. Ke hladkým náleží: dykyta, gros de Tours (kreditur); ku keprovaným: atlas; ku květovaným: dy-

kyta brillantová, zrcadlová; ke stříhaným: aksamit hladký a květovaný.

---

30. Mimo tkaní je pletení nejobyčejnější způsob k hotovení oděvu. Plete se buď prostou rukou pomocí drátů anebo na stávkou. Řemeslníci, kteří pracují na stávkou, jmenují se stávkáři nebo i punčocháři, proto že dělání punčoch jest hlavní práce, kterouž se zanášejí. Punčochy a jiné stávkované věci nedělají se v celku, nébrž roztaženě, pročež se dle délky musejí sešívati. Stávkované punčochy, když jsou hotovy, valchují, česají, postříhují a presují se.

---

31. Jedna z hlavních prací při hotovení tkanin jest barvení. Buďto se totiž přirozená rezná barva bílením proměňuje v čistou bělost, anebo se tkaniny napouštějí jinými barvami.

Tkaniny se bělí z dvojí příčiny: jednak aby se staly působnější ku přijmutí pestrých barev, jednak aby nabyvše dokonalé bělosti dobře se hodily k odívání těla lidského, jakož

se to děje s plátnem na košile. V některých krajinách k. p. v Čechách a ve Slezsku zvláště se plátno pěkně bělí, i jsou tam zvláštní bělidla (Bleichen) a běliči.

Podstata bělení na tom záleží, že se pryskyřinatost, která jest příčinou rezné barvy plátna, žiravým louhem vypuzuje, a vláknům pravá bělost uděluje. Obyčejné bělení takto se děje: Plátno vyprané močí se ve vřelém louhu, aby hmoty barevné se rozpustily, čemuž se říká psychování; pak se ještě mne neb valchuje, máchá a konečně suší. Potom se roztahuje blízko vody na bělidle, což se toliko letního času státi může. Na bělidle zůstává 10 neb 12 neděl; tu pořádě bývá vodou poléváno a obracováno na povětří a slunci, až posléze působením kyslíku vzduchového pěkně zbělí. Čerstvěji se daří bílení parou vodní a ještě čerstvěji chlorem.

---

32. Barvíř napouští látku, která přirozené své barvy má býti zbavena, jinou barvou tak, aby barvivo (Färbestoff) dokonale s látkou se sloučilo. Tím se rozlišuje od natěrače, malíře a tiskaře, kteřížto barvivem potahují jen povrch tělesa.

Barviři barví nejen hotové tkaniny, nébrž i přízi a látku, ze které se tkaniny zhotovují. Řemeslníci tito dělí se na barvíře na pěknno (Schönfärber) a barvíře na černo (Schwarzfärber), od kterýchžto se v některých místech různí ještě barviři hedvábu (Seidenfärber).

Barviři na pěknno rozeznávají se od barvířů na černo tím, že onino barví pravými a pěkně míchanými, tito větším dílem jen nepravými a jednoduchými barvami. Barvířů na černo již málo nacházíme; všickni téměř užívají barev pravých a míchaných. Pravé barvy jsou ty, které ani na povětří a na slunci nerudnou, ani ve vodě, v mýdle a v kyselinách nepouštějí; nepravé, které rudnou i pouštějí.

Barviř musí dokonale znáti nejen barviva, ale i také povahu látky, kterou barví; nebo ne každá barva hodí se ku každé látce. Kromě toho tkaniny každého druhu požadují zvláštní úpravy, aby se jich barvy chytaly. Nejsnáze se barví vlna, méně snadno lněná příze a hedvábí, nejtíž ale bavlna. Barvivo se musí pro sebe nebo nějakým prostředkem rozpustiti. Takový roztok slove koupel barevná čili flota (Farbbrühe). Do této koupele se látka potopí a hodně v ní vymáchá.

*

33. Tisknutí tkanin rozeznává se od barvení v tom, že se tkaniny toliko místem, podle zvláštních vzorků, ano i rozmanitými barvami (k. p. barevnými květinami, listím) líčí, a to buď pouze na povrchu anebo naskrz. Podle látky, která má býti tisknutá, rozeznává se tisknutí vlny, hedvábu, bavlny neb kartounu a plátna. Při tisknutí vůbec nejvíce záleží na úpravě barev a forem tiskacích.

Cic jmenují nyní sice vůbec všechny tenčí druhy kartounu; původně ale nazývali jmenem tím jen takové bavlněné tkaniny, na kterých obrazce nejsou tisknuty, nébrž malovány. Na tkaninu totiž vytisknou se formami jen nákresy, vlastní výkresy pak vyvedou se štětcem. Některé se malují i zlatem a stříbrem. Východoindický cic posud vyniká nad evropejský, jak pro tenkost tkaniny, tak také pro lepost a trvanlivost barev.

---

34. Aby se ze tkanin posud popisovaných udělaly rozličné šaty, k tomu ještě je potřeba práce knoflíkářovy (Knopfmacher), portářovy (Bortenwirker), vatařovy (Wattmacher) a krejčího.

Nejobyčejnější knoflíky jsou kovové a předené. Kovové lejí se do forem, ve kterých podoba, jakou knoflík má míti, jest vyryta.

Mají-li býti pozlaceny nebo postříbřeny, položí se do formy okrouhle skrojený lístek zlata nebo stříbra, a roztopený kov se na to vleje.

Knoflíky z předených nití zhotovuje knoflíkář. Niti k tomu předou se z vlny, z velbloudích chlupů, nebo z hedvábu atd.

Jsou i také knoflíky koštěné, perleťové (perlmutrové), skleněné a j.

Portář č. pozamentýr tká porty, štrápece, krajky a šňůry na zvláštním stávků. Látky, z kterých pracuje, jsou: příze lněná, vlněná neb z velbloudích chlupů, hedvábí, a niti zlaté i stříbrné.

Vata se potřebuje do šatů, do pokryvek na postele atd. Dělá se z konopě, bavlny a boursy. Konopná vata slouží za podložku při zhotovování vat hedvábných a bavlněných. Koudel z konopě se zčesá, a v rámu tak rozloží, aby všechny niti ležely k jedné straně, a aby vata veskrze měla rovnou tloušťku. Nato se namaže kličovou vodou a gummou; když uschne, je hotova.

Hedvábné vaty zhotovují se z takového hedvábí, které se ke spředení nehodí a boursa (Floretseide) slove. Boursa se uvaří, vymrská a zčesá, načež se rozloží na konopnou

vatu a po obou stranách kličovou vodou se pomáže. Podobně dělá se bavlněná vata.

Krejčí z plátna, kartounu, hedvábných látek, z cajků, suken atd. šije šaty.

---

35. Plstění (filzen) záleží v tom, že se malá vlákna spojují v pevně souvislý celek. Nejobyčejnější je při děláni klobouků. Plstěné klobouky zhotovují se z chlupů a z vlny. Na lepší klobouky berou se bobří, zaječí, králičí a velbloudí, na špatnější i také kozí, psí a telecí chlupy. Vlna se kloboučnickům hodí jen krátká dvoustřížná a jehněčí.

Chlupy a vlnu očistí kloboučnick od všeliké nečistoty; rozdělí je podle dobroty, mrská je střelou, dílem aby se hodně rozčechraly, dílem aby se prach vyprášil; konečně je opatrně počesá. Po těchto přípravách nastává vlastní děláni klobouků. Kloboučnick zaobalí chlup na jeden klobouk ustanovený do vlhkého plátna, a zplstí jej na horké měděné tabuli valchovací, střídavě jej tluka, hněta, překládáje a vodou kropě. Vyndav plst tak udělanou z plátna, spojí ji za tepla a vlhka tlačěním a hnětením se druhým kusem plsti, tak že se z obou stane kornout. Kornout tento

valchuje se, aby dostal podobu zvonu, při čemž se kropí vodou promíchanou trochem vinného kamene, vinného droždí (kvasnic), piva, octa neb rozředěné kyseliny sirkové. Zvalčován obváže se na kovové trdlo, a tím dostane tvar klobouku. Klobouk hotový se čistí a zbaňuje zvláště chlupů nesplostěných. Potom se barví, větrá, protahuje a rovná, rozškrabuje, suší a klíží, česá a to nejprve hrubým, pak měkkým kartáčem, pigluje horkou cihličkou, posléze pak se obrubuje a podšívá.

Kromě plstěných dělají se i také hedvábné klobouky.

---

36. Kromě šatstva v obyčeji jsou i také rozličné šperky a okrasy. Nežřídka stav a důstojnost toho požadují, aby člověk s větší okázalostí se odíval. Proto jsou i takoví řemeslníci, kteří okrasy a šperky zhotovují, jako: klenotníci (Juwelier), zlatníci (Goldschmied), stříbrníci (Silberarbeiter), štikovači a j.

c) O řemeslech a uměních, kteráž se vztahují na obydlí.

37. Kromě potravy a oděvu, třetí potřebou člověka jest obydlí, ve kterém se chrání

od nepohod povětří, od dravých zvířat a zlých lidí. Ochrana a bezpečnost jsou tedy hlavní účel, pevnost a trvanlivost podstatné vlastnosti každého příbytku. Ale člověk nepřestává na tom, aby zadost učinil prvním a nejpilnějším potřebám svým; čilý a vynalezavý duch jeho neustále pudí ho výše, vzdělávaje tak vlohy a síly jeho. Proto začal člověk stavěti příbytky takovým způsobem, aby mu mimo bezpečnost poskytovaly i pohodlí. Od pohodlnosti vedla jej vzdělanost k šetření zevnitřní krásoty a nádhery, čímž se jeho pudu k činnosti širé pole otevřelo.

Tak jako si člověk práce, které se vztahují na potravu a na oděv, hleděl rozdělením usnadnit a větší dokonalosti v nich dosíci: tak též učinil i co se týká stavění příbytků. Někteří řemeslníci totiž připravují stavivo, jiní z něho vyvádějí stavby, jiní opět zanášejí se vnitřní úpravou k vůli pohodlí a okrase.

---

38. Látky, z kterých se staví, jsou: hlina, písek, kámen, vápno, dřevo atd. Lidé v krajinách chudobných stavějí z vepřovic. Vepřovice takto se dělají: zhněte se hlina, namíchá se do ní slámy, aby pevněji se držela pohromadě, vtlačí se do forem čtyřhranných

a dá se na slunce usušit. Při stavbách z vepřovic základy vždy musejí býti zděné, sic jinakby hlína vtáhla do sebe vlhkost ze země a stavení by se na krátce sesulo.

Ze dřeva se v našich zemích pro nebezpečnosti ohně stavěti nesmí. I staví se tedy buď z cihel buď z kamení.

Cihly se dělají z hlíny a vypalují. Někde ke stavbám berou cihly i nevypálené a jen na povětří vysušené. Řemeslníci, kteří se děláním cihel zanášejí, slovou cihláři (Ziegelbrenner), a dílny, kde práci svou konají, cihelny (Ziegelhütte).

Cihelna se může založiti jen v takovém místě, kde na blízku je dobrá hlína. Hlína na cihly nesmí býti ani příliš tučná ani příliš hubená, aniž v sobě smí obsahovati vápna nebo slínu.

Hlína na cihly navozí se do vyzděných jam pod kolny, poleje se vodou, aby dokonale změkla, smíchá se tu s pískem a dobře prošlape. Z hlíny takto připravené dělají se cihly ve formách, t. j. čtyrhenných rámech dřevěných neb železných. Souvačkou se povrch hlíny ve formě stlačené urovná. Sejmě-li se forma, zůstane měkká cihla na podloženém prkně, z kterého se přendá na jiné prkno pískem posypané, a suší se v kolnách povětřím.

Vysušené cihly se páli v cihelných pecích, ve kterých se narovnají tak, aby jimi plamen všude mohl prošlehovati. S počátku se rozdělá slabý oheň, který hustým smradlavým kouřem vypuzuje z cihel vláhu. Takový oheň trvá několik dní a nocí. Když pak kouř hustý se promění v obyčejný, tehdy se oheň ztuzí a při otevřených průduších opět několik dní a nocí hořeti nechá. Konečně se ještě jednou oheň přituzí, a průduchy u pece se zacpou. Když cihly žeravějí, a bílý plamen vyráží, znamená jest, že jsou dopáleny. Po nějakém čase, když pec dokonale vystydla, cihly se vyndávají. Polévaných cihel dvakrát třeba páli. Cihly, které mají povrch jako skelnatý a když se na ně zaklepe, jasný zvuk vydávají, jsou nejlepší. Kromě stavebných cihel páli se i také křídlice čili tašky na pokrývání střech.

---

39. Z kamenů, v lomech dobývaných, neobyčejně se na stavby užívá pískovce a vápence. Mramor, který nad ně předčí tvrdostí i pěkností, pro drahost se bere větším dílem jen na okrasy.

Kamenům, aby se hodily ke stavbě, nejprvé třeba dáti přiměřenou podobu, což

se děje dlátem a kladivem. Otesáváním velkých kamenů (štuk) ke stavbám zaměstnává se kamenník (Steinmetz), který zhotovuje i také kamenné nádoby, náhrobky, dveřeje a sloupce na okna, žernovy č. mlýnské kameny, brusy, schody a j. Umělecká díla z kamene dělá sochař (Bildhauer).

Při stavbě spojují se kameny obyčejně maltou t. j. míchaninou vápna s pískem a vodou. Nelze však k maltě bráti vápna, tak jak se nalezá ve vápenci, nébrž musí se nejprvé páliť, sic jinakby se ve vodě nedalo uhasiti. Pálení vápna děje se ve vápenicích (Kalkbrennerei), a to buď v pecích buď v jamách. Pec vápenným kamením vyrovná se tak, aby bylo dost průduchů, kterýmiby plamen všude šlehal. Oheň s počátku rozdělá se jen slabý, aby vlhkost ve vápenci obsažená vyšla. Když hustý černý kouř vycházeť přestane, tu oheň se přituzí, ažby kámen dokonale byl žhavý. Vápno je vypáleno, jak náhle z průduchů vyšlehuje bílý plamen, načez se pec nechá vyhasnouti. Příliš dlouhým pálením vápno se spálí, t. j. promění se ve skelnatou zem a již se s vodou nesmíchává. Zůstane-li nedopálené, nehodí se na dobrou maltu. Pálené živé nehašené vápno nemá se nechávati na povětrí, poněvadž z něho

do sebe vtahuje vláhu a v prach se rozpadává, čímž dobroty své pozbývá.

Ze staviva takto připraveného staví zedník (Maurer). Zedník musí uměti dobrou maltu udělati, kameny přitesávati a dobře skládati, aby zeď kolmo stála. Zdi hotové obmítá a bílí.

Tesař (Zimmermann) dělá krov na stavení. Kmeny se již v lese oklešťují, aby se snáze mohly převézt na místo, kde se staví. Tesař je do čtyř hran podle šňůry osekává a šířčinou urovnává. Pak sestrojuje všechny části krovu již na zemi tak, aby mohly býti spojeny v celek, náčež je kus po kuse na vrch stavby vytahuje, skládá a spojuje. Vazba jest nejmělejší dílo tesařovo.

Když je vazba postavena, musí se opatřiti střechou. Střechy se podle zákona pokrývati smějí jen takovými pokryvkami, které jsou před ohněm bezpečny, jako křídlicemi čili taškami pálenými, břidlicemi, kovovým plechem. Starší stavení vidíváme ještě kryty šindelem, slaměnými došky, rákosím atd. Pokrýváním střech zanáší se pokrývač (Dachdecker).

---

40. Paláce a jiná nádherná stavení bývají ozdobeny štukaturami t. j. vypouklými okrasami z massy složené ze sádry, vápna a z písku.

Jiné okrasy zdí a stěn jsou čalouny (tapety) a malování.

Malování stěn jest práce malíře pokojů (Zimmermahler), natírání jiných věcí barvami práce natěračova (Anstreicher).

Čalouny buď jsou tkané buď papírové. Tkané zase jsou buď prosté tkaniny hedvábné bez obrazů anebo uměle malované z hedvábí, z vlny neb ze lnu, na kterých se květiny, zvířata, lidé, ba celé obrazy živými barvami představují. Dělání takových čalounů jest nejumělejší i nejtrapplivější všech prací tkacích. Vzorek namaluje malíř a tkaní podle něho děje se na zvláštních stavech.

Papírové čalouny tisknou se formami tak asi jako kartoun, s tím rozdílem, že se tištění děje na lisu. Kromě obyčejných barvami malovaných, jsou i také čalouny prášené, které se posypávají vlnou velmi drobně řezanou a rozličně barevnou, čímž obrazy dostávají podobu aksamitovou. Obrazy samy netisknou se k tomu barvami, nýbrž silným fermežem. Na každou částku obrazu volí se vlna náležitá barvy.

Natahování čalounů jest zvláštní řemeslo. Čalouníci (Tapezier) kromě toho dělají opony na okna a postele, matrace a polštáře vycpané žíněmi neb mořskou travou, potahují stoličky atd.

d) O řemeslech a uměních, jichžto práce za účel má pohodlí, vyrazení, nádheru a hotovení potřebných nástrojů.

41. Hrnčíř (Hafner, Töpfer) z obecné hrnčířské hlíny dělá rozmanitá nádobí. Hlína tato je modrošerá, mastná a tuhá. K práci se takto připravuje: Rozmočí se vodou, a buď se stlapá nebo se stluče palicí, až jistého stupně tuhosti dosáhne. Pak se krájí srpem na tenké vrstvy, ježto se hnětou, krájejí a zase hnětou. Kamínky při tom nalezené odvrhují se. Hrnčíř práci tuto bedlivě vykonav, přistupuje ke tvoření nádob, což se buď kroužením buď formováním děje.

Nádobí okrouhlé tvoří se na kruhu, hranaté pak ve formách č. kadlubech. Některé věci, k. p. ucha, dělá hrnčíř rukou a přilepuje je před vysušením. Když věci z hlíny utvořené uschnuly, buď na úvětrí (ne ale na výsluní), jakož se děje v létě, anebo ve

světnici mírně topené, jakož se děje v zimě, vypalují se v pecníku hrnčířském.

Pecník je vystavěn z cihel do podlouhlého čtyřhranu a klenut; u vnitř má výšku dorostlého člověka, 13 stop zdělí a 5 stop zšíří. Na obou užších stranách má čelestno; jedním se sázejí hrnce atd., druhým se rozdělává oheň. Oheň od hlavní pece oddělen jest zídkou, několika děrami opatřenou, kterými oheň a horko k nádobám proniká. Když jsou nádoby vsázeny, zazdí se vsázeci čelestno, a rozdělá se oheň, s počátku mírný, a pak když kouř hustý a černý minul, ponenáhlu se ztuzuje, a přikládá se potud, až je zboží žeravé. Potom se oheň zas umírňuje, konečně vyhasí, čelestno zazděné se otevře, a nádobi se z pecníka dobývá.

Před pálením se nádobi, zvláště na povětří sušené, polévá, to jest, potahuje se smíšeninou z minerálních látek, která se ohněm proměňuje ve sklo. Poléváním č. glasurou stane se nádobi čistotnější, trvanlivější, nepropouští vodu, a věci v něm vařené nepřijímají chuť hlinou. Látky, z kterých se glasura dělá, jsou: písek, sklo, rozličné soli, kleyt, leštěnec (Bleiglanz), burel (Braunstein) atd. Přimíšením kovových vápen, jako minia, cínového popele atd., dodává

se glasuře všelijakých barev. Polévaci látky se žernovem na prach rozemelou a rozdělají s vodou. Řídká tato břečka se na nádobí nalévá, nebo se nádobí do ní namáčí. Hliněné nádobí špatné maluje se před poléváním; lepší, když je již polévané. Maluje-li se nádobí na glasuru, musí se ještě jednou páliť, aby se malování osklilo.

---

42. Pěknější a trvanlivější hliněné zboží jest tak nazvaná kamenina (Steingut), která po svém vynálezci i wedgewood (čti vedžvúd) slove.

Hlína v ohni bělející a křemen, co nejlépe spolu smíchané, jsou látky kameniny. Nádobí z kameniny podobně se tvoří jako hrnčírské, suší se na povětří a sází se v pouzdrech do pece. Pec wedgewoodská je oblá, klenutá a zavřená; kolem do kola v rovné dálce od sebe má deset ohnišť s dobrými průduchy. Ohně všechny na jednou se rozdělají, s počátku sice jen mírně, po 5—6 hodinách ale se oheň na vysoký stupeň zvětší. Zboží za 30—40 hodin je dopáleno, načež se oheň vyhasí, a zboží z pouzder vyndá. Kamenina se polévá smíšeninou z roztlučených pazourků, z hlíny na bělo se vypalující a z běloby; maluje, pozlacuje i postříbřuje se.

---

43. **Majolika** čili **fayancové zboží** dělá se z lepší hlíny, na bělo neb žlutavo se vypalující, do které se přimíchává křemenného písku. Pec na majoliku má trojí patra. Na dolním hoří oheň, a na dvě hořejší staví se nádoby v pouzdrech, ku kterým oheň děrami ve stropích prošlehuje. Nádoby se pálí nejprvé nepolévané, pak se polévá a opět pálí.

---

44. **Porculán** vyniká nad všeliké jiné hlíněné zboží skvělou bělostí, čistým povrchem a prosvítavostí. Rychlou proměnu horka a studena snáší beze škody a ani nejprudčím výhřevem se nerozškvaruje. Teprv na začátku minulého století začali dělati porculán v Evropě, a sice nejdříve v Míšni (v Sasích). Před tím znám byl jen porculán čínský a japonský.

Látky, z kterých sestává, jsou: nejjemnější bílá hlina (kaolin), drobný písek anebo, což lepší jest, rozmělněný křemen, a sádrovec, kterýžto při silném ohni způsobuje sliti ostatních dvou látek. Poměr, v jakém trojí tyto látky vespolek třeba míchat, záleží na jich povaze, a může se jen opětovanými zkouškami ustanoviti.

Kaolin vyplavuje se z nečistot, rozmělnuje válcem a suší se. Křemen neb písek se praží. Míchánina křemenu a sádry slove fryta, a přijde-li k tomu kaolin, porculánová směs. Směs tato rozhněte se děstovou vodou. Čím déle se rozhnětená směs nechá ležeti, tím je lepší. Zboží robí se jako u hrnčíře buď na kruhu, buď v kadlubech, buď od ruky. Když dobře vyschlo, soustruje se a konečně slonovou kostí hladí.

Zboží do pouzder zastrčené sází se do pece porculánové a vypaluje se. Pece rozličně bývají stavěny; obyčejně ale tak jako na majoliku. Když je pec naplněna, zazdí se, a oheň se rozdělá s počátku mírný, pak ale k takovému výhřevu, že se pruty železné v 5 minutách rozškvařují. Po vychladnutí pece, vyjme se zboží, a kromě biskuitu (biskitu) polévá se, načež se opět v pouzdrech sází do pece. Oheň se rozdělá opět s počátku mírnější, pak ale tak silný, až všechno nádobí na bělo se rozpálí. Glasura proniká celou massu, a spojuje se s ní při tom co nejúžeji.

Pec po vyhasnutí ohně nechá se 4—6 dní chladnouti, a potom se zboží vybírá. Co nemá zůstatí bílé, maluje, postříbřuje, pozlacuje se. Malování pak, stříbření a zlacení opět se vpaluje.

---

45. Sklo, jehož vynalezení jest prastaré, dělá se z hmot křemenatých, ku kterým se, pro snadnější roztopení, přidává soli.

Podle čistoty a dobroty jest sklo trojí: zelené, bílé a křišťálové.

Zelené dělá se z písku, popele a kuchyňské soli. Popel se může vzíti jakýkoli, třeba i vyluhován byl od mydláře a běličce. Kuchyňskou solí má se nahraditi nedostatek soli v popeli. Na sklo bílé a křišťálové bere se pročištěný písek anebo rozemletý křemen, draslo a křída. Aby roztápění rychleji šlo, přidává se trocha arseniku. Všech těchto látek bedlivě sluší připraviti, prvé nežli se mají roztápěti. Michanina z nich slove skelná frita (Glasfritte). Frita vypaluje se nejprvé v peci žihací; vyžíhaná roztopuje se v roztápěcí peci v nepropalných pánvích. Pec tato vystavena je jako chlebová. Nad čelestnem, kudy se palivo vhazuje, jest díra, kterou se pánve vsazují; pod čelestnem popelník. Pánve stojí na lávce kolem vyzděné stěny pecní, a ku každé je ve stěně okno.

K zahřívání pánvi udělá se nejprvé slabý oheň, pak se ale silně ztuží a tak správi, aby plamen prudce hnal v peci a průduchy ven. Teprv když oheň v dobrém ohodu je,

dává se skelná frita železnými lopatami do pánví. Frita roztopivši se, začne vypouštět na povrch skelnou pěnu, kterou železnými lžícemi sbírají.

Když je sklovina v pánvích náležitě roztopena, začnou z ní dělat skleněné nádoby duté a tabule. Sklář namočí oknem do pánve dlouhou pišťalu a nabere na ni trochu skloviny, kterou pak nafukuje, máchaje ní semo tamo, až nabude náležité velikosti. Dutinu vyfouknutou vloží do formy, čímž jí žádoucí podoby dodá; nato ji dle potřeby nůžkami ostříhuje, přehýbá, úska k ní přidělává, atd.

Tabulové sklo též se vyfukuje u velké dutiny, kteréž se na horkých plotnách válejí, až dostanou podobu oblého válce. Válec ten se buď rozřízne nebo rozstříhne, v peci rozťahovací (Streckofen) na půdě hladké rozloží a železem urovná.

Když zboží skleněné je utvořeno, dává se do chladné pece (Kühlofen), v které se jen ponenáhlu ochlazuje. Sklo náhle vystydlé jest křehké a hned se rozpukává.

Barvení skla děje se pomocí barev kovových.

Skleněné zboží se rýsuje, maluje, pozlacuje, brousí a leští.

Skla na větší zrcadla se lejí a leští. Aby tabule zrcadlová nabyla neprůhledného spodu, pokrývá se. List staniolu, t. j. cinu na tenko rozváleného, zvicí zrcadla, rozloží se velmi hladce na mramorovém stole, kolem do kola lístkou obroubeném. Staniol napojí se rtutí, tabule zrcadlová se naň opatrně vloží, a plotnou železnou neb kamennou přitíží. Takto se nechá tabule 24 hodin pokojně ležeti, za kterýžto čas rtuť i staniol všude ztuhá na ni přilne a zkřehne. Nežli zrcadlo se stolu se sundá, pozdvihne se na jedné straně, aby zbytečná rtuť stekla. Zrcadlo vyndané dává se pak do rámce.

---

46. Železo jest kov nejužitečnější a nejobyčejnější. Spracováním jeho živí se veliký počet řemeslníků a umělců.

Železo vůbec je měkké a chová v sobě nečistoty. Větším přečištěním a některými přísadami stává se tvrdším a nazývá se ocel. Rozliční řemeslníci, pracující od železa, sami si ocel dělají; jsou ale také závody, kde se ocel u veliké míře dobývá. Dobývání toto děje se buď ze surového buď z měkkého kuteho železa.

Železo připravuje se dvojm způsobem: litím a kováním. Litím zhotovují se jen některé věci, jako plotny na ohníska, kamna, železné hrnce, dělové kule, sochy atd. Slevárny na železo bývají spojeny se železnými hutěmi, ve kterých se železo dobývá z rudy. Tekuté a pročištěné železo vede se z vysoké pece do slevnice, kde hned vtéká do přípravných forem. Formy tyto jsou buď z hlíny, buď z drobného písku.

Prerábění železa kováním děje se velikými vodou neb parou hnanými kladivy. Závod takový slove železná hamry.

Šíny na železnice dělají se válcemi ze studeného železa.

Mezi řemeslníky, kteří prerábějí železo prostou rukou, nejstarší jsou kováři. Ze železa, ohněm kamenouhelným rozpáleného, kovou pomocí kladiva a kovadla rozličná hrubá náčiní. Oni potřebují železa v hamrech kovaného, nikoli pak litého.

Jiní řemeslníci, od železa pracující, jsou: řetězník, hřebíkář čili cvokař, zámečník, ostruhář, pilníkář, nožíř, mečíř, ocelář (Kettenschmied, Nagelschmied, Schlosser, Sporer, Feilenhauer, Messerschmied, Schwertfeger, Stahlarbeiter) atd.

---

47. Měď připravují v měděných hamrech jen z hruba u veliké kusy a desky, aby je pak jiní řemeslníci snáze obráběti dovedli.

Kotlář (Kupferschmied) měděné desky buď ohřívá buď za studena z nich pracuje. Některé nádoby, jako k. p. kotle, na něž již z hamrů dostává měď ve způsob mísy připravenou, vytlouká z jednoho kusu. Jiné zase skládá z kusů nýtováním, jako k. p. pivovářský kotel atd., jiné pomocí falců, jiné leťováním. Nádoby, ve kterých se mají jídla vařit neb chovati, se u vnitř cínují.

Mosaz je sloučenina z mědi a zinku, kteréž se asi v poměru 30 dílů mědi a 35—46 dílů zinku smíchávají. Řemeslníci, kteří z mosazu pracují, slovou mosazníci (Gelbgiesser).

Tombák (tumpach) dělá se jako mosaz, jen že se na 1 díl zinku bere 5—10 dílů mědi. Z tombáku dělá se rozličné zboží; jmenovitě potřebuje se ke strojům na zhlaví pod čepy atd. Tombák s cínem neb olovem neb s oběma poskytuje brons, kterého zvláště užívají na slévání soch, památníků a všelikých ozdob.

Zvonovina (Glockenspeise) vůbec se skládá z 78 dílů mědi a 22 dílů cínů. Zvony se lejí do kadlubů hliněných do jam zapuštěných.

Dělovina (Kanonengut) dělá se z mědi a menšího množství cinu, nežli ke zvonovině zapotřebí. Hlavně děl lejí se, a otvory do nich zvláštními stroji se vrtají.

Pakfong je spojenina ze zinku a niklu bílá co stříbro, pěkně se leští a jasný zvuk vydávající.

48. Všecky kovy nekřehké dají se tloučením kladivy neb válcováním na tenčí neb tlustší lupeny rozšířiti. Nejtenčí lupeny slují folie, méně tenké plechy, ještě méně tenké desky neb tabule.

Nejvíce plechu dělá se ze železa, kterýž se i cinuje; podle toho máme plech bílý a černý. Kromě železného plechu jest ale také měděný, zinkový, olověný, mosazný.

Zlatotepec (Goldschläger) roztepává zlato a stříbro na tenounké lističky (pozlátko).

I drát se z takových kovů, ze kterých plech dělají, táhnouti může. Obzvláště se ale drát dělá ze železa, mědi, mosazu, zlata i stříbra.

Tažení drátů děje se ve drátárnách válci a provlakami. Válci se hrubší pruty kovu ztenčují, a provlakami dává se jim náležitá oblost a tenkost.

Velikému množství řemeslníků slouží drát za hlavní neb vedlejší látku. Jmenovitě se z drátu dělají špendlíky a jehly.

---

49. Z cínu zhotovují konváři čili cinaři (Zinngiesser) všelijaké nádoby, nejen litím, ale i soustrováním a leštěním. Cín ke svým výrobkům nikdy neberou čistý, nébrž přiměšují do něho jiné kovy, zvláště měď, olovo, mosaz, atd. Tím nabývá cín větší bělosti, příjemnějšího zvuku, pevnosti, a snaze se dává soustrovati a vylešťovati. Práce konvářova je trojí: nad ohněm, k čemuž zvláště patří slévání a letování; soustrování nádob ulitých; leštění těch, kterých nelze soustrovati.

---

50. Mydlář dělá lojové svíčky a mýdlo. Mýdlo jest buď měkké buď tvrdé. Měkké jest v obyčejné teplotě máslovité a slove též mazavé. Tvrdé mýdlo slouží ke praní bílého prádla, k mytí, atd.; měkké ke praní tkanin u veliké míře, k valchování, atd. Tvrdé dělá se z loje, neb i z oleje jako Benátské a Marselské, a z popelového louhu, který nehašeným vápnem byl učiněn žíravým. Na měkké mýdlo

bere se olej a louh draslový, též vápnem zžíravěly. Obecné tvrdé mýdlo je bílé neb bělavé; měkké je černé neb zelené.

Louh s lojem, v náležitém poměru promichaný, jmenují násadou. Násada se vleje do štorce, t. j. do veliké nádoby, sestávající z kotle a vlastního štorce, spolu setmelečných, a nechá se 5—8 hodin vařiti, přičemž se čas po času míchá. Tím se násada promění v kapaninu huspeninatou, asi tuhounou klíhu podobnou, pročež se také nazývá klíh. Když klíh již nabyl větší hustoty, rozsoluje se, t. j. smíchává se s kuchyňskou solí, a dále se vaří. Na to se vyráží čili přelévá do kádě nejlépe hrubým plátnem nebo žíněným sítem k oddělení všech nečistot. V kádi poněkud mýdlo vychladne, a pak opět se vaří ve štorci. Při tom se zase přilévá louhu a přidává soli. Mýdlo je dovařeno, jak mile průba ze štorce vyňatá se rozlupuje a žádné vláhy více od sebe nepouští. Tu se oheň vyhasí, louh se vypustí, a mýdlo, když vystydló, vybírá se do formy. Forma je truhlík obdloužně čtyřhranný s děrkovaným dnem. Když mýdlo zkrěhlo, rozebere se forma, a mýdlo drátem se rozkrajuje na tabule, kteréž se v letě na větrném loubí, v zimě v topené světnici bílejí a suší.

---

51. Dobrota lojové svíce záleží jak na loji tak na knotu. Pravý loj máme jen od hovězího a skopového dobytka, od koz a jelenů. Loj jelení a kozí ale příliš je drahý, aby se z něho svíčky dělati mohly. Loj z mladého dobytka jest bílý, měkký, ze starého žlutý, tuhý.

Knoty se dělají nejvíce z příze bavlněné, málokdy ze lněné. Silný knot hoří jasněji, ale rychleji, a více čadí. Knot nožem knotovým do pravé délky uřezaný skrotí a tře se šatou plátěnou voskem namazanou, aby se niti splchtily.

Lojovice dělají se buď lité buď máčenné. K máčeným rozškvaří se loj na měděném kotli, vyleje se horký do forem rovně dlouhých i hlubokých. Knoty navlíknou se na bidélka. Svíčkař oběma rukama tři taková bidélka drží, a pustí dolní konce knotů na loj, kteří potápějice se, víc a více loje do sebe vhlucují. Pak je vytáhne a pověsí na šrák, aby zbytečný loj stéci mohl do truhlíků. Knoty lojem tak pokryté a poněkud ostydlé se válejí, aby byly stejné, rovné a hladké, načež se podruhé namáčejí, okapati nechají, a opět namáčejí, až skoro své tloušťky nabudou. Konečně je svíčkař v loji hodně horkém a pěknějším rychle po sobě smočí. Vy-

stydle se schovají do beden čistým papírem vylepených.

Svíčky lité jsou úhlednější a hoří jednostejněji nežli lojové. Bere se na ně lepší knot i lepší loj. Formy, do kterých je lejí, jsou buď cínové buď skleněné buď plechové, na hrubším konci zcela otevřené, na tenčím jen dírkou opatřené, coby se knot provléci mohl. Knot se v prostřed formy natáhne a na drátu upevní. Rozškvařený loj vlévá se vlažný hubatou konvičkou do formy. Svíčky se z formy vystydle vytáhnou drátem, na němž knot byl připevněn.

Argantské svíčky mají knot dutý. Stearinové dělají se z loje, z něhož všecka olejovitost byla vytažena; pevností svou podobají se voskovicím; plamen jejich je jasný, a knot se hořením sám stravuje, aniž je ho třeba utírati.

---

52. Vosk přirozený jest žlutý; na svíce a jiné věci musí se bíliti. Bílení děje se pomocí vzduchu, slunce a vody. Aby slunce a vzduch mohly dobře naň působiti, promění se zvláštním strojem v zrna, která se na bělisku po tabulích rozkládají, čistou vodou

polévají, obracejí, po několika nedělích roztupují, opět na zrna dělí a bělí, až dokonalé bělosti dosáhnou.

Takovýmto způsobem možná jen v létě vosk biliti. Kromě toho lze vosk biliti i také chlorem.

Čistý vosk příliš je křehký; pročež se do něj při roztápění dává terpentýnu. Voskové svíce se lejí, sloupky táhnou.

Lití voskovic děje se následujícím způsobem: Knoty, nad pávní s roztopeným voskem zavěšené, polévají se jím, až nabudou půl tloušťky svíček. Na to se sundají, a aby tuze rychle nevystydnuly, zaobalí se do několikernásobného plátna.

Vystydnouce válejí se válcem na tvrdém hladkém stole, aby se dokonale zakulatily, a bílejí se několik dní na bělisku. Vybílené se až do náležité tloušťky polévají, ochlazují, vyvaluji, opět bílejí a posléze na spodním konci přirezují. Veliké a tlusté svíce na oltáře nelejí se, nébrž vosk zahřítím změkčelý se uhněte, na knot nabalí, a posléze celá svíce se vyválí.

Pochodně č. fakule dělají se podobným způsobem. Do voskových dělá provazník knot ze lněné neb konopné příze, voskář pak na-

máčí knot ten do rozškvařené smůly, protahuje provlékadlem, a když smola ustydla, potírá jej křídou, v klíhové vodě rozetřenou, aby se naň přichycoval vosk, kterým jej pak polévá. Do sochorových pochodní natáčí se konopný knot dříve na smrkovou hůl. Smolné pochodně místo vosku polévají se směsí z pryskyřice, terpentýnu a starého vosku.

Voskové sloupky jsou buď z bílého, žlutého, barveného neb malovaného vosku. Knot na sloupky namáčí se do roztopeného a s terpentýnem nebo všelijakými barvami smíšeného vosku, a táhne se mosazným provlékadlem, dírkami rozličné velikosti opatřeným. Namáčení a provlékání opakuje se tak často, až knot náležitě voskem je potažen. Když všechno vystydne, řeže se ovoštěný knot na kusy podle váhy, zavinuje se v ozdobné sloupky, a maluje se.

---

53. Papír nyní máme dvoji: rukodělný a mašinový. Obojí dělá se z hadrů, ačkoli se za nevějších časů pokusili zhotovovati papír i z jiných látek, k. p. ze slámy.

Hadry, maně nashírané, přede vším se musejí přebrati. Lněné a bavlněné hodí se na

lepší a tenčí, vlněné zase na hrubší, obalovací a prosíkáci papír. Přebrané se podsívají na stroji podsívacím, perou na hadroperu, roztrhávají na hadrořezu, navlhčují vodou, a nechávají státi až do rozkvašení, načež se stoupami roztlukou. Ze stoup přijdou na holandr, kde se dokonce rozemelou na kaši (mletou drť). Holandr je válec ocelovými šíny okovaný, otáčející se ve žlabě, do kterého pořáde přitéká čistá voda. Stroje toho nejprvé Holanďané k takovému účelu potřebovali. Z mleté drti se pak dělá papír, a sice rukodělný takovýmto způsobem:

U kádě, drti naplněné, stojí dva dělníci, naběrač a skládač. První nabírá formou, t. j. síti drátěnou, tolik drti z kádě, kolik na arch stačí, a podá ji druhému, který drť zformovanou položí na kus plsti, přiklopí ji jinou plstí, prázdnou formu pak vrátí. Archy, mezi plstěmi položené, dají se do velikého lisu, aby všecka voda z nich odtekla; pak se na půdě rozvěsí na žíněné provazce a suší. Tiskací a prosíkáci papír po takovém usušení jest hotov, jen se ještě rovná a presuje. Psací však musí se klížiti. K tomu protahuje se klíhovou vodou, z ovčích nožiček a odřezků z kože uvařenou, mírně se presuje, suší, ještě jednou protahuje vodou kamencovou a opět

suší. Na to se hladí, a archy se skládají do kněh. Papír do kněh složený přijde pod lis a vyvazuje se potom do rysů i balíků.

Jinak se dělá mašinový papír. Drť naplňuje truhlík dlouhý, čtyřhranný, z něhož po jedné straně dlouhou, úzkou šterbinou vytéká na válec dutý, drátěnou sítí obundaný. Válec tento otáčí se s přiměřenou rychlostí, tak že drť na něm stejně na tloušťku archu se rozdělí a zbytečná voda bez překážky odtékati může. Odtud vede se papír z drti utvořený mezi několika válci plstí potaženými, aby se vyrovnal, vody zbavil a zhustil. Pak se navinuje na viják a řeže se na archy žádoucné délky a šířky.

Lepenka (dektura) dělá se tak jako papír, jen že se k tomu berou větší formy a nabírá se na ně více drti.

VI.

O písemnostech.

Psaní, dopisy čili listy (Briefe).

List neb psaní je písemná rozmluva s osobou nepřítomnou. Kdo tedy psátí chce, nechať si myslí, jakoby skutečně měl mluvit s tím, ku komu se písemně obrací.

Při psaní má člověk více času k přemýšlení, a chyby v písmu snáze se zpozorují nežli při ústní rozmluvě. Proto je třeba v listu myšlenky v lepší pořádek rovnati, slova opatrněji voliti, o správnost jazyka bedlivěji pečovati, a všeho zbytečného opakování se vystříhati.

Tím jedině rozlišuje se list od ústné rozmluvy.

Co do obsahu, jsou listy tak rozličné jako ústné rozmluvy.

Důležitější způsoby jsou: odpovědi č. listy odpovídací, listy oznamovací, prosebné č. žádací, listy na poručenu, zvací, darovací, potazovací č. listy o radu, upomínací, omlouvací, děkovací, blahopřejné, souželecí, a j.

Úkol. Zkoušejte, jakého způsobu jsou jednotlivé listy za vzor níže uvedené, a udejte každého krátký obsah.

Obecná pravidla, kterých ve psaní šetřiti sluší, jsou:

Rozvaž dobře, co vlastně říci neb psát chceš a smíš.

Piš vždy jen to, co k věci náleží, a vždy se sám ptej, nač by se tebe ten, komu píšeš, v rozmluvě tázati mohl.

Co k věci náleží, piš v tom pořádku, jakého přirozená povaha věci požaduje. Nemať tedy všecko dohromady, začínaje brzo tím brzo oním, neklad', co nejprvé má státi, na konec neb do prostředka, nebo naopak.

Piš všecko s náležitou opatrností a rozvahou; neboť nikdy nevíš, komuby se list tvůj do rukou dostati mohl. Nebývá vždy radno psáti vše, coby se ústně říci mohlo. Co jednou je napsáno, nelze tak snadno odvolati. Varuj se i takových výrazů, které by se

lehce mohly křivě vykládati, anebo toho, komu píšeš, nemile dotýkati.

K vyjádření svých myšlének vol jen taková slova a výrazy, kterým ten, komu píšeš, rozumí. Skládej je tak, aby jim snadno a dobře porozuměl.

Varuj se všech neobyčejných i sprostých slov, všech dvojsmyslných průpovědí.

Hleď obsah svého listu příjemně sestaviti. Neužívej příliš zhusta jednakých slov a průpovědí, zbytečných úvodů a závěrek, dej výhost všeliké rozvláčnosti, plouhavosti, nucenosti, nepřirozenosti, jednotvárnosti, jak ve slovích tak v průpovědích.

Piš čitelně, správně a pravopisně; znamená rozdělovací dobře stav, aby nevznikla žádná nesrozumitelnost a dvojsmyslnost.

Šetři všelikých ohledů k osobě, které píšeš, k jejímu věku, k jejím náklonnostem, jejímu stavu a důstojenství. Uvaž vždycky, v jakém poměru ty k ní stojíš, jsi-li jí roveň, níže neb výše postaven.

Zachovávej konečně vždy pravidel slušnosti, vlídnosti a zdvořilosti.

P ř í k l a d y.

1. *Milý Václave!*

Dokud jsme obadva chodili do hlavní školy, mohli jsme se dosti spolu narozprávěti; nyní však, co jsem vystoupil na reálku, jsme si vzdáleni. A předce bych tak rád s Tebou se vyražel, a všelicos Tobě vypravoval, coby Tě jistě zajímalo. Co myslíš, jak bychom si opět spůsobili tak příjemné chvíle? — Psávejme si. Pan učitel sám radil nám k tomu, dokládaje, že nám pěkné a pravidelné psaní teprv tehdá opravdu bude k užitku, ašbysme se naučili myšlenky své i písemně sobě zdělovati. Těším se, že na mé listy rád a hojně odpovídávati budeš. S Bohem!

Tvůj přítel

Prokop.

Ve Vídni dne 20. Řijna 1869.

2. *Milý Prokope!*

Pozvání Tvé, abychom si dopisovali, velice mi bylo vítané; rozumím dobře, že jen tím spůsobem mohu s Tebou tak mluvit, jakobychom byli pospolu. Obávám se arci, že mé listy Tvým se nevyrovnají. Ty zajisté již nějakou zběhlost

ve psaních máš, a umíš se stručněji a správněji vyjádřiti. To mne však neodstraší, ale spíše ponoukati bude, abych častým cvikem rovné zběhlosti hleděl nabyti. O to Tě jen prosím, abys s počátku pokleskům mým shověl; po delším dopisování doufám že se mi již lépe bude dařiti. Měj se dobře!

Tvůj přítel
Václav.

V Brně 24. Řijna 1869.

3. Milý příteli!

Otec můj uložil mi, abych Tebe o některé zprávy požádal. Dověděl se totiž, že Tvůj pan strýc zamýšlel prodati starší nábytek ze svého domu na podměstí, a nerad-by promeškal tuto příležitost, aby něco pro svou potřebu zakoupil. Piš mi laskavě po poslu, který tento list donáší, v kterou dobu Tvůj pan strýc zejtra bude doma, aby ho můj otec bezpečně zastihl a s ním o té věci mohl se sjednati.

Tvůj

ochotný přítel
N. N.

V Litomyšli 5. Máje 1869.

Úkol: Odpověď na tento list.

4.

Milý Jindřichu!

Zarmoutilo mne velice, kdys̄ jsem uslyšel, že Vás dlouhá Vaše nemoc uvedla v těžké nesnáze. Přijměte z rukou mého syna skrovnou podporu, kterou Vám z nejupřímnějšího srdce podávám. Nemalou je mně útěchou, mohu-li Vám skutkem osvědčiti, že jsem nezapomenul na dobré služby, které jste mi vykonal. Jestliže bych byl s to, abych ještě něčím přispěl k ulehčení smutného položení Vašeho, neostýchejte se hledati u mne pomoci. Pokládám všdy mezi přední a nejpříjemnější své povinnosti, abych služebníkoví tak věrnému a rozsáfnému, staň se cokoli, byl pomocen.

Váš

*ochotný
N. N.*

Úkol: Děkovací list obdarovaného Jindřicha.

5.

Velebný Pane!

Zamluvený kočár bude do příští soboty již hotov. Oznamuji to Vašnosti, abyste pro ně, v čas koně poslati mohli. Práci touto doufám, že si necti neutřím; vynasnašilt jsem se, co jsem

mohl, aby kočár byl úhledný a pohodlný, rovněž jako pevný a trvanlivý. Proto jsem, nečekaje Vašnostina milostivého příkazu, dal na něj udělati povlaku, abyste neporušeným jeho dovezením byli jisti. Povlaka nestojí více než deset zlatých, a bude i budoucně vždy užitečná. Prosim, Velebný Pane, abyste mne i příště přízni svou počtiti ráčili, a o mě ochotě tak zůstali přesvědčeni jako o hluboké úctě, s kterou mám čest se podpisovati

Vašnosti

nejoddanější

N. N.

V Unčově dne 4. Března 1869.

Ukol: List, ve kterém A oznamuje svému příteli prodej statku vN.

6.

V Zábrdovicích dne 8. července 1869.

Milý Příteli!

Velice jsem Vám povděčen, že jste žádost mou tak ochotně a časně vykonal. Sklenice, jichž koupí jste pro mne laskavě obstaral, přišly včera bez nejmenšího porušení. Jak s výběrem tak s cenou dokonale jsem spokojen. Jediné toho lituji, že Vy

mně tak málokdy dáváte příležitost k odsloužení; nicméně ujišťuji Vás, že nikdo k tomu nemůže býti více ochoten jako

Váš

popděčný přítel
N. N.

Ukol: Syn děkuje rodičům za dar. — Uzdravený děkuje svému lékaři.

7.

Vysoce vážený Pane Ujče!

Mám za svou povinnost, abych Vašnosti vydal počet z pilnosti mé a z pokroků, které jsem ve všech předmětech školních udělal. I nemám k tomu lepší příležitosti jako nyní. V úterý bude obyčejná naše veřejná zkouška, ku které Vašnost pozvatí ponížene si dovoluji. Bude to zajisté mně i spolužákům mým veliké povzbuzení, když mužové tak vysoce postavení a vážení budou svědky našeho umění. Nedůvěřuji si ovšem ujišťovati Vašnost, že bych se zvláště před jinými měl významenati; nicméně si lichotím, že budu při této příležitosti v stavu, abych Vašnosti doká-

zal, jak dobrodiní, kterýmiš vzdělání mé podporovati ráčíte, obracím ke svému prospěchu. Zůstávám s neobmezenou úctou

Vašnosti

poslušný synovec

N. N.

V Kutnéhoře dne 25. Července 1869.

Úkol: Václav zve svého přítele ke svátku. — Antonín zve ve jmenu svých rodičů tetu svou k hostině.

8.

Blahorozený, milostivý Pane!

Přede čtyrmi dny skonal zdejší obuvnický mistr N., který pracoval pro výchovaci ústav pod opatrováním Vaší Milosti postavený. Račte odpustiti smělosti mé, dovoluji-li si služby své Vašnosti poníženě nabízet. Pokudbych šádostem Vašnostiným zadost učiniti stačil, o tom nechať rozhodne budoucnost a milostivé Vašnostino uznání. Nicméně kojím se naději, žebych důvěry Vašnostiny nebyl nehoden, jelikož po několik let již požívám štěstí pracovati pro nejeden z předních domů v městě našem. Kdyby se mně poštětilo,

vyplnění této prosby dojiti, snažil bych se ze
vší síly, abych si spokojenosti Vašnostiny zaslou-
žil jak dobrou a trvanlivou prací, tak i levnými
co možná cenami a řádnou posluhou.

S hlubokou úctou zůstávám

Vaší Milosti

ponižený služebník

N. N.

(Bytem na senovážném place č. . .)

V Praze dne 1. Máje 1869.

Ukol: Vyučený kupecký učenník nabízí se
kupci N. za mládence. — Obchodník po-
nouká se vzácné rodině k dodávání zboží.

9.

V Pešti dne 2. Máje 1869.

Velectěný Pane!

*Za čtrnácte dni mělbých Vašnosti odvésti
úroky ze 2000 zl. jistiny, kteréš jste mne zapůj-
čiti ráčili. Posud jsem sice vždycky povinnosti své
dostál, a i tentokráte měl jsem peníze pohotově;
leč nesnáze, v kterou bratr můj ve Štýrském Hradci
vyhořením před dvěma nedělema byl uveden, při-
nutila mne, že jsem jemu musil znamenitou su-
mu poslati. Prosím Vašnosti tedy snažně, abyste
jen dva měsíce měli dobrotivé strpení. Pak jistě*

úroky se srdečným vděkem zapravím. Znali jste mne vždycky jako pořádného platce, a toto dobré jméno vynasnaším se abych si zachoval. — Nezbývá mi tedy nic jiného, než prosba, abyste laskavou odpovědí mně dali věděti, zdali Vašnosti takové prodlení bude možné, a ubezpečení, že si mne vyplněním této žádosti velice zavděčíte.

Vašnosti

ochotný
N. N.

Ukol: Odpověď, ve které věřitel k této žádosti svoluje. — Cestující řemeslnický tovaryš prosí svých rodičů o peněžitou pomoc pro churavost, v kterou upadl.

10.

V Jihlavě dne 5. Června 1869.

Vážený Příteli!

Mladý Blahoslav, syn mého dobrého známého, správce v N., vydá se v těchto dnech do Vídně, aby se tam poněkud obehlédl, a památnosti sídelního města a krásného jeho okolí poznal. Nevím nikoho, kdoby jemu v tom lépe dovedl posloužiti než Vy, kterýž jste mi tolikero již dali důkazů své ochoty. Osměluji se tedy žádati Vás, abyste ho přátelsky přijali, a v úmyslech jeho dle možnosti jemu byli nápomo-

cen. Jest mladík vzdělaný a dobrého srdce, i nepochybují, že Vám nebude líto hodin, kterébyste s ním ztrávili. Raďte býti ubezpečen, Vážený Příteli, že všechno, co byste koli učinili pro mladého Blahoslava, aby nedlouhý pobyt ve Vídni byl mu užitečný a příjemný, tak Vám chci vzpomínati jakoby se to mně samému bylo stalo.

S osvědčením upřímného přátelství zůstávám

Váš

ochotný

N. N.

Úkol. Bratr schvaluje sestře domácího učitele. — Boleslav poroučí svému příteli cestujícího umělce.

11.

V Opavě dne 5. Září 1869.

Nejmilejší Rodiče!

Dnes Vám mohu dáti velmi příjemnou zprávu. Vám je vědomo, že jsem měl zůstatí u svého mistra pět let v učení, poněvadž jste nemohli za mne platiti. Předešlou neděli zavolal mne po obědě pan mistr a takto ke mně promluvil: „Milý Karle! podle úmluvy mělbyš pět let se učití; že jsi ale po všechem čas posud vždy tak dobře se choval, a pilností svou tak se v řemesle zdokona-

lil, chci ti rád jeden rok odpustiti. Zejtra bude cech, kde tě z učení propustím a na své útraty dám přijmouti za tovaryše.“ — Nemohu Vám, Nejmilejší Rodiče, ani říci, jak mně bylo; byl jsem jako u vytržení. Ještě větší ale byla radost má, když mi pan mistr sukno na kabát a paní mistrová šest košil darovali. První má myšlénka byla, abych Pánu Bohu co nejvroucněji v modlitbě děkoval. Nezapomenul jsem ani na Vás, kteříž jste dobrým vychováním založili mé nynější štěstí. Chci se vynasnažiti, abych vždy tak se zachoval, aby Vám a laskavým dobrodincům mým jen po-těšení ze mne vzrostlo.

Váš

poslušný syn

N. N.

Úkol. Syn oznamuje otci, že šťastně do Prahy došel, a jak se mu vedlo na cestě. — Dcera píše matce, jak se v ženských pracích zdokonalila.

12. *Ve Vrchlabí dne 20. Června 1869.*

a) *Velectěný Pane!*

Ráčili jste po vozkovi Franclu z Třešňovce odebrati ode mne dvacet kusů plátna na úvěr. Od té doby, totiž od 6. Máje t. r., neměl jsem

příležitosti, abych se o pořádném dodání tohoto zboží přesvědčil, i jsem v nemalé starosti, aby se snad nějaká mylka buď v dodání samém, nebo se zaplacením byla nepříhodila. Dovolte mi tedy, abych se tímto listem Vašnosti tázal, zdali jste plátna pořádně obdrželi, a jste-li s jich dobrotou i cenou spokojen. Žádám Vašnosti co nejzdvořileji, abyste mi na to dobrotivou odpověď dali, a zůstávám s dokonalou úctou

Vašeho Blahorodi

nejoddanější služebník

N. N.

b) Ve Vrchlabi dne 1. Řijna 1869.

Velectěný Pane!

Před třemi měsíci osmělil jsem se tázati se Vašnosti písemně, zdali jste plátna, dne 6. Máje t. r. po vozkovi Franclu ode mne odeslaná, pořádně obdrželi. Nebyl jsem ale tak šťastný dostati odpovědi, i počínám se strachovati, aby list můj snad nebyl přišel na zmar. Vidím se tedy nucena v tomto listu, který na návratný receptis (Retour-recepisse) dávám na poštu, tehdejší svou žádost opětovati, přikládaje zároveň účet, který se snad ztratil. Značné sumy, které ve 14 dnech některým obchodním přátelům mám

splácti, jsou příčinou, že zadržalé pohledanosti vzácných mých odběratelů, ač dosti nerad, úsilovněji musím vymáhati. Proto pokládám za jisto, že mi pro upomenuti toto nezazlíte, a brzkým posláním platu za plátna mně učiníte možné, abych se sporádal se svými obchodními přáteli.

S dokonalou úctou

Vašeho Blahorodí

nejoddanější služebník

N. N.

c) Ve Vrchlabí dne 17. Dubna 1869.

Vážený Pane!

Posledním listem, dne 1. Října m. r. psaným, žádali jste mne o tříměsíčnou lhůtu, slibující, že mi pak celý dluh za koupená ode mne plátna bez odkladu zaplatíte. Přivolil jsem tehdá, jakkoli jsem to dosti těžce nesl, jsa té naděje, že konečně dostojíte svému slovu. Ale i tentokráte byl jsem mimo vše nadání zklamán. Nejen že lhůta vypršela a Vy jste nezaplatili, ba již prošly nad to nové tři měsíce. Soudím z toho, že mne jen planými sliby zamýšlíte potahovati. Ale ujišťuji Vás, že se v tom velice mýlíte; dovedu zajisté přistoupiti k ostřejším prostředkům, kde šetrná shovívavost nic nepomáhá. Ne-

miním Vám tedy více psáti, ale žádám Vás nyní naposledy, abyste dluh svůj zapravili. Pakli se to ve čtrnácti dnech nestane, budu nucen domáhati se práva svého cestou, která Vám nikoli ke cti neposlouží. Doufaje, že věc na ta místa přijíti nenecháte, mám čest, zůstávati Vám ke službám

N. N.

13. *V Landškrouně dne 20. Dubna 1869.*

Velectěný Pane!

V listu svém od 17. dubna t. r. vyjevujete mně svou nelibost, že jsem dluh svůj v umluvený čas nezapravil. Cítím předobře sám, že máte docela spravedlivou příčinu horšiti se na mne, a proto sotva doufám, že byste mě prodlení prominouti chtěli. A však prosím, abyste nejprvé uvážili těžký můj stav, ve který jsem nepořádným placením svých odběratelů uveden. Již jsou tomu více než tři měsíce, co zplatných svých pohledaností co nejúsilněji vymáhám, a předce jsem teprv dnes v stavu, abych Vám podle slibu svého dva tisíce zlatých na splacení dluhu odeslal. Věřím, že omluvu mou vezmete v slušné uvážení, i nespouštím se naděje, že bezděčné promeškání s obyčejnou Vám vlídností prominete a mne důvěrou svou i na budoucno poctíte. Račte býti

jist, že v placení budu šetřiti vždy nejprísnějšiho pořádku.

Osvědčuje zvláštní svou úctu jsem

Vašnosti

povinnovaný

N. N.

Úkol. Odpověď na 12. b) — Upomenutí příteli, že na několik psaní neodpověděl. — Omluva jeho. — Upomenutí o navrácení půjčených kněh. — Omluva.

14.

V Pelhřimově dne 20. Srpna 1869.

Milý Bratře!

Domníval jsem se, že našich prázdnin užiju v radosti; ale Bohužel! oklamal jsem se. Obrátily se mi ve dny nejhorčejší žalosti. Pomysli si, když jsem před osmi dny do otcovského domu přišel, našel jsem dobrou naši matku nemocnou. Několik dní před příchodem mým ulehla a bylo jí velmi zle. Radost z mého příchodu, zdálo se, jakoby jí trochu posílnila a rozveselila; ale horečka zanedlouho tak se zhoršila, že lékař začal pochybovati. Obávání jeho, pohřichu, nebylo nedůvodné. Předrahá matka naše skonala 17ho dne své nemoci, včera večir asi o 8 hodinách. Nemohu

Ti, milý bratře, ani popsati smutek, jakým celý náš dům je naplněn. Dobrý náš otec bolesti všechen je sklíčen; nepřeje si nic snažněji, než aby Tebe viděl a s Tebou o rozličných věcech se potázel. Hleď si tedy, co nejdříve můžeš, vy-moci dovolenou, abys nás alespoň na 8 dní navštívil. Přítomnost Tvá převelmi přispěje k vy-tržení a potěšení našeho milého otce.

Tvůj

upřímný bratr

N. N.

Ukol. Sestra oznamuje bratrovi, že nemoc otcova, ačkoli byla velmi nebezpečná, k lepšímu se obrací.

15.

Nejmilejší Rodiče!

Nový rok nevím jak bych lépe začal, nežli když Vám za tak hojná a veliká dobrodini, která jste mi v roce minulém prokázali, co nejbrouc-nější díky vzdám. Pečovaliť jste nejen o mou výživu, ale i o mé vychování a vzdělání. Slovem i příkladem povzbuzovali jste mne k bohabojnosti a ctnosti, bez které bych nikdy šťasten býti nemohl. Kolikero mám tedy příčin, abych Vám byl vděčen! Odplatiš Vám přemilý Bůh! Popřej Vám dlouhého šivota a všeliké útěchy a radosti, kteráby mohla

dny Vaše zlahoditi. Denně chci se k Němu modlití, aby upřímné toto přání vyplniti ráčil; denně chci obnovovati své předsevzetí, bych Vám jen radost působil a tak se lásky Vaší pořád stával hodnějším. S neproměnlivým tímto smyšlením a se srdečnou uctivostí budu co šiv

Vás

poslušný a vděčný syn

N. N.

V Brně dne 1. Ledna 1869.

Úkol. Přání otci k svátku. — Přání příteli (přítelkyni) ke dnu narození.

16. *Vysoce vážený Pane Ujče!*

Radost má z uzdravení Vašeho tím byla větší, čím hlubší byl zármutek, který mne za Vaši churavosti skličoval. Jak smutný bylby býval stav můj, kdyby mne bylo zastihlo neštěstí ztratiti otcovského přítele, jehož tak srdečně miluji, a jemuž tolik dobrodiní vděčím. Jak velikou mám tedy příčinu děkovati Prozřetelnosti, která mně Vás zachovala. Nyní, Nejdražší Ujče, nepřeji nic vroucněji, než aby uzdravení Vaše bylo základem trvalého a pevného zdraví.

*

S přáním tímto spojuji zároveň slib, že s novou snahou chci vyhledávati všechno, coby příjemnost života Vašeho, mně tak velice drahého, mohlo rozmnožiti.

S nejpřímnější úctou jsem

Váš

oddaný synovec

N. N.

V Těšíně dne 20. Srpna 1869.

Úkol. *Přání vzácnému dobrodinci, že se šťastně z dalekých cest navrátil. — Přání příteli, že byl v úřadu povýšen.*

17.

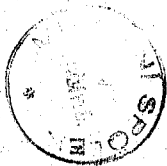
V Štávnici dne 24. Června 1869.

Předrahý Příteli!

Velice jsem se ulekl, když jsem uslyšel o znamenité škodě, kterou jsi předešlého téhodne krupobitím utrpěl. Musí to býti bolestný věru pohled, když člověk za jedinou nešťastnou hodinu náhle vidí zmařeny nejsladší své naděje. Účastenství, které z celého srdce pociťuji ve všech strastech i radostech Tvých, živě mi představuje celou velikost a tíži Tvé ztráty. Ale uvažuje velikou a těžkou tu nehodu, nalezl jsem předce

nejeden důvod, který mně i Tobě jistě může podat nějaké upokojení. Myslím na tisíce ubohého venkovského lidu, kteří při skrovné své šivnosti anebo u velikém nedostatku svém záhubou touto zbaveni jsou všeho, co jim zbývalo, a bez utěšitelné naděje uvedeni jsou do dlouhé bídy a nouze; a pak děkují zároveň dobrotivé Prozřetelnosti, která Tebe, Předrahý Příteli, hojnějším jměním a většími zásobami z úrod lonských obdariti ráčila. Tobě jsou otevřeny přemnohé prameny pro přítomnost i budoucnost, čímž se většina trpících bratrů našich těšiti nemůže. Musíš-li přestatí letos na chudých žních, můžeš při Tvé přičinlivosti a pevné Tvé důvěře v ochranu Nejvyššího očekávati v budoucích letech bohatšího Božího požehnání. A pak nezapomeň, že máš i přátel, kteří šťastni budou, mohouce podporovati Tebe, kdyby se Ti čeho nedostalo. — Úvahy tyto mne samého strany Tvé nehody dosti potěšily, a možná, že v nich i Ty nalezněš úlevu pro obtíženě srdce své.

Tvůj

upřímný přítel

N. N.

Ukol. Přítel potěšuje svého přítele, jehož syn padl na bojišti. —

0 zevnitřní formě listů.

a) Asi tři prsty od hořejšího kraje papíru napiše se titul: *Mnohorážený, Vzácný, Velebný Pane atd.* Po tom se nechá prázdné místo, jehož velikost se řídí dle vzácnosti toho, komu píšeme; pak teprve počne se psátí. I také po levé straně nechá se prázdné místo asi na prst nebo dva.

b) *Titulatura na konci* napiše se kus pod text listu a ještě hlouběji pod ní podpis. Jestliže osoba, které píšeme, nás nezná, musíme ke jmenu přidati svůj úřad, svou živnost a příbytek (ulici a číslo domu; ve velikých městech i část města k. p. v Praze na Starém městě).

c) *Vročení čili datum* (t. j. místo, den a rok) nesmí na žádném psaní scházeti. Ve psaních k osobám vyšším píše se na konci listu a sice na samý dolejší kraj v levo od podpisu; k osobám, které nám jsou rovné neb nižší, před počátkem psaní na samý hořejší kraj.

d) *Listy se mají vždy dáti do obálky.* Jak se psaní skládá a jak obálka dělá, ukáže vám pan učitel.

e) *Obálka se zapečetuje na tom místě, kde se konce její scházejí, a sice tak, aby je pečeť*

všecky spojovala. Pečeť ať je jasně vytištěna a na obrat položena k nadpisu.

f) Nadpis čili adresa má obsahovati místo, odkud pišeme, jméno, přijetí, stav a titul toho, komu pišeme, a místo, kam se psaní posílá. Není-li v místě, kam psaní posíláme, pošty, třeba připsati i nejbližší poštu; je-li více míst jednoho jména, přidej se i země, kraj, ba i okres. Pišeme-li do většího města, dodá se i část města, ulice a číslo domu. Jsou-li v místě dvě osoby téhož jména, musí se vytknouti nějaká známka, kterouž se od sebe liší, k. p. Panu Janu Konobržskému staršímu a. t. d.

g) Posílá-li se psaní po poště, přilepi se na nadpisovou stranu obálky náležitá poštovská známka. Z místa do místa, mezi kterými jde pošta, psaní kromě pošty posílati, zákonem jest zakázáno.

h) Posíláme-li psaní do krajiny, kde panuje jiný jazyk nežli náš mateřský, lépe jest, abychom celou adresu anebo alespoň jméno místa, kam list jde, napsali německy.

Příklady nadpisů.

Z Vys. Mýta.

*Panu Anton. Kropáčovi,
mistru krejčovskému*

v

(Známka)

Litomyšli.

Z Prahy.

*Velebnému Pánu,
Panu N. N-ovi,
správci duchovnímu*

v

(Známka)

Bohdalovicích

---

pošta: Vyškov.

Z Prahy.

*Blahorozenému Pánu,
Panu N. N.,
c. k. okresnímu*

v

(Známka)

Rychnově

---

v Králo-hradecku.

Z Plzně.

Jeho Excellenci

Vysoce urozenému Pánu,

Pánu N. hraběti z N.

c. k. skut. tajnému raddovi, a. t. d.

Wien

(Známka)

Stadt, Tschlauben, 5.

Z Brna.

Jeho Biskupské Milosti

Nejdůstojnějšimu Pánu

Pánu N. N.

Biskupu —skému, a. t. d.

nyní

v

Karlovyč Varech

(Známka)

(Karlsbad).

Přepisujte docela podle pravidel psaní, na-
hoře položená nebo za úkoly Vám daná, za-
obalujte a nadepisujte je.

Účty čili konta.

(Rechnungsauszüge oder Conti.)

V následujících účtech nechť učitel ceny
v místě obyčejné dodá.

Úkoly. Žáci nechť podle živnosti svých ro-
dičů a t. d. dělají účty na způsob poda-
ných tuto vzorů.

(Kolek.)

U č e t

za obuvnické dílo pro pana Jana Rohozeckého, kupce v Třebomyšli, v prvním čtvrtletí r. 1869.

6. Ledna	Pár nových bot MPánovi . .	—	—
16. „	Pár nových telecích střeviců pro MPani	—	—
8. Února	Pár bot podsito MPánovi .	—	—
16. „	Pár nových kožených botek na rám dělaných pro MPani	—	—
10. Března	Pár nových bot staršímu pa- nu synovi	—	—
19. „	Oprava na střevicích sl. dceři	—	—
	Sumou	—	—

V Třebomyšli dne 1. Dubna 1869.

Jan Nedochvíl,
mistr obuvnický.

Řádně zapláceno — zl. — kr.
dne 3. Dubna 1869.

Jan Nedochvíl,
mistr obuvnický.

(Kolek.)

Účet

za kovárské dílo pro pana Václava Zámysla,
hospodského ve Vendolí, od Ledna do Břez-
na 1869.

Od 1. Ledna	32 nových podkov po — . . .	—	—
do 31tého	24 podkov ostřeno po — . . .	—	—
Března	28 starých podkov překováno a přibito po —	—	—
Dne 28tého	Nový vůz s fasuňkem zhotoven		
Ledna	Koláři — zl. — kr. } . . .	—	—
	Kování — zl. — kr. }		
„ 1. Února	Ráfy na dvě kola u kočáru svařovány	—	—
„ 20. „	Nová šelezná náprava ke bričce	—	—
„ 15. Břez- na a později	Radlice třikrát ostřena po — kr.	—	—
Dne 20. „	Pluh nakládán	—	—
	Sumou	—	—

Ve Vendolí 1. Dubna 1869.

Ant. Košta,
mistr kovárský.

Zapraveno — zl. — kr. dne
24. Dubna 1869.

Ant. Košta,
mistr kovárský.

Kvitance.

(Quittungen.)

P ř í k l a d y.

	(Kolek.)	
K	v i t a n	c e

*na sto a deset zlatých str. m., které jsem já
nišepsaný od pana Jakuba Velíka, měšťanského
stříbríka, jakožto půlletní nájem od Hromnic do
sv. Havla za přibytěk, v mém domě na kostelní
ulici č. 248 najatý, napřed řádně obdržel.*

V Planinově dne 30. Dubna 1869.

Id est: 110 zl.

N. N.

	(Kolek.)	
K	v i t a n	c e

*na padesáte zlatých str. m., které jsem já
nišepsaný od pana N. N. jakožto první měsíční
splatek na 500 zl., jimiž mně dle dlužního úpisu
od 18. Dubna 1869 jest povinen, řádně obdržel.*

V Týřově dne 2. Září 1869.

Id est: 50 zl.

N. N.

(Kolek.)
K v i t a n c e

na dvacet pět zlatých strů., které jsem já nižepsaný jakošto služebný svůj plat za měsíc duben roku 1869 z důchodů obce Nezamyslic obdržel.

V Nezamyslicích dne 1. Dubna 1869.

N. N.
 Obecní sluha.

Id est: 25 zl. r. č.

Úkoly. Vyhledejte z těchto příkladů, co v každé kvitanci je podstatného.

Listy přijímací.

(Empfangscheine.)

Příklady.

(Kolek.)

List přijímací.

Já nižepsaný vyznávám tímto listem, že mně urozená paní Alšběta z N., kdysi se vydávala na cestu do N., šest prstenů s drahými kameny a jiný šperk v malé škatulce zapečetěný, dohromady v hodnotě asi dvou tisíců osmi set zlatých, až do svého návratu k věrné ruce odevzdala.

V Praze 12. Srpna 1869.

N. N.

(Kolek.)

List přijímací

na čtyřicet zlatých, kteréž mně nížepsanému urozený pan baron N. z N., rytmistr slavného c. k. pluku N., při náhlém svém odjezdu k rukou nepřítomného pana N., svého stravovatele, rádně odevzdal.

V Středohosticích dne 15. Máje 1869.

N. N.
měšťan.

List přijímací.

Já nížepsaný obdržel jsem dnešního dne skrze posla, Václava Bánoveckého zapečetěný balík s listinami, kteréž mně pan N. N. z Vlachovic poslal, i dosvědčuji, že nahlédnuv do nich, vše jsem našel v nejlepším pořádku dle naší úmluvy.

V Zárubanech dne 20. Února 1869.

N. N.

Úkol. Přijímací list na knihy od Václava N. Karlovi B. půjčené. — Přijímací list na zlaté hodinky k věrné ruce (ke schování) od p. Vlacha přejeté.

Obsah.

I. Z kněh starého zákona.

	Strana
1. Chvalozpěv Mojžíšův po přechodu skrz rudé moře, když Bůh osvobodil lid israelský z rukou Egyptských	3
2. Žalozpěv Mojžíšův	6
3. Poslední řeč Mojžíšova před vejitím Israelitův do zaslíbené země	8
4. Ze žalmů Davidových	12
5. Příslóví Šalomounova	21
6. Průpovědi a podobenství z kněh prorokův	26
7. Průpovědi syna Sirachova	39
8. Napomenutí od nábožného Tobíáše synu svému učiněné	44

II. Z dějepisu.

1. Ježíš Kristus	47
2. Ze svatých Otců církevních	49
3. Na Vzkříšení Páně	51
4. Sv. Petr a Pavel	52
5. Ze sv. Otců církevních	53
6. Zkáza Jerusáléma	55
7. Svatý Severin	56

	Strana
8. Sv. Vojtěch	58
9. Král Emerich	61
10. Rudolf Habsburský	63
11. Počátek Karlových Varů	64
12. Umění knihtiskarské	65
13. Mikuláš Zrinský	66
14. Maria Terezia a Uhři	69
15. Maria Terezia a akademista	70
16. Úcta ke starému věku	72
17. Práce nehanobí člověka	73
18. Nezištnost	—
19. Pravé štěstí	74
20. Císař František	—
21. Arcikníže Karel	75
22. Smrt z dětinské lásky	77

III. 0 přírodě 79

1. Vesmír, planety, stálice, družice. 2. Komety. 3. Rok. Otáčení-se země okolo slunce, 4. o svou osu. 5. Vzduch, parokruh. 6. Živly. 7. Fysika. 8. Obecné vlastnosti těles. 9.—10. Vlastnosti vzduchu. 11. Větry, vichřice. 12. Zvuk. Ohlas. 13. Vlastnosti vody. 14. Pára. 15. Mlha. 16. Rosa, jinovatka. 17. Oblaky, déšť, sníh. 18. Užitečnost vody. 19. Prameny, potoky, řeky. 20. Duha. 21. Kola slunce a měsíce. Tvárné slunce, tvárný měsíc. 22. Teplota a studenost. 23. Teploměr. 24. Proměna podoby těles. 25. Sdělování-se tepla. 26. Hoření. 27. Prameny tepla. 28. Magnetičnost. 29. Električnost. 30. Bouřka. 31. Opatrnost při bouřce. 32. Hromosvod. 33. Krupobití. 34. Blyskavice. Severná záře. 35. Čištění hvězd, ohnivé kule. 36. Bludičky a ohniví muži. 37. Sopky. Zemětřesení. 38. Světlo. 39. Stín. 40. Obecný pohled na přírodu.

IV. Ze zeměpisu

1. Póly. Rovnik. Zeměpásky. 2. Podnebí. 3. Příčina rozličných podnebí. 4. Umírnění horka. 5. Moře a suchá země. Pevniny a ostrovy. Díly světa. 6. Díly moře. 7. Pohybování-se vod mořských. 8. Povaha dna mořského. 9. Tvary země a moře, jenž povstávají vzájemným obou sebe prostupováním. 10. Roviny, výšiny. 11. Řeky, potoky. 12. Plemena lidská. 13. Náboženství. 14. Zřízení občanská. 15. Povaha obecná Evropy. 16. Ohraničení Evropy. 17. Ostrovy evropské. 18. Polouostrovy evrop. 19. Hory v Evropě. 20. Hlavní řeky evrop. 21—27. Státové evrop. 28. Císařství Rakouské. Sousední země jeho, císař pán a císařská rodina. 29. Země rakouské. 30. Národové rakouští. 31. Hory rak. 32. Řeky rak. 33. Jezera rak. 34. Vídeň. 35. Dolejší Rakousy. 36. Hořejší Rakousy. 37. Salcbursko. 38. Štýrsko. 39. Korutany. 40. Kraňsko. 41. Terst a rakouské Přimoří. 42. Tyrolsko a Vorarlberk. 43. Čechy. Praha. 44—53. Památnější města a osady v Čechách. 54. Morava. Brno a Olomouc. 55—59. Jiné značné osady v Moravě. 60. Slezsko. 61. Halič. 62. Bukovina. 63. Dalmatsko. 64. Chorvatsko. 65—69. Království uherské. 70. Sedmihradsko. 71. Vojenská hranice. 72. Asie. 73. Země asiatské. 74. Afrika. 75—77. Amerika. 78. Anstralic.

V. O řemeslech a uměních

1. Obecné povolání každého člověka k práci. 2. Rozdělení práce. 3. Živnosti. 4. Rolnictví, zahradnictví, vinařství, lesnictví. 5. Chov dobytka, honba, rybářství. 7. Včelářství. 8. Hedvábnictví. 9. Hornictví, hutnictví, báňnictví. 10. Přípravování rud. 11. Živnosti šlechtěním plodin přírodných se zanášející. 12. Mlynářství. 13. Dobývání škrobu. 14. Děláním másla a syra. 15. Olejnictví. 16. Dobývání soli, 17. cukru. 18. Vaření piva. 19. Víno. 20. Medovina.

21. Ocet, kořavka. 22. Koželužství, jirchárství, kožešnictví, ševcovství. 23. Pletení, plstění, tkání. 24. Tkadlectví. 25. Soukennictví, cajkářství. 26. Valchárství. 27. Postřiháčství. 28. Cajky. 29. Hedvábné zboží. 30. Punčochárství. 31. Běličství. 32. Barvířství. 33. Tisknutí tkanin. Cíc. 34. Knošlikárství, portárství, vatarství, krejčovství. 35. Kloboučnictví. 36. Šperkárství. 37. Příbytky lidské. 38. Cíhlárství. 39. Kamenictví, socharství. Vápenictví. Zednictví, tesarství, pokrývačství. 40. Štukatury. Malířství, natěračství, čalounictví. 41. Hrnčířství. 42. Kamenina č. wedgewood. 43. Majolika č. fayance. 44. Porculán. 45. Sklo. 46. Železnictví, kovárství, zámečnictví a t. d. 47. Kotlárství, mosaznictví. Zvonovina, dělovina, pakfong. 48. Plechy, drát. Zlatotepectví, špendlíkářství, jehlárství. 49. Cínarství. 50.—51. Mydlárství. 52. Voskářství. 53. Papírnictví.

VI. O písemnostech.

Psaní, dopisy čili listy	231
Účty čili konta	255
Kvitance	258
Listy příjmací	259

